

ingediend op **43** (2022-2023) – Nr. 1
22 maart 2023 (2022-2023)

Jaarverslag

van de Commissie van Toezicht voor Jeugdinstellingen

2022

Commissie van Toezicht
voor Jeugdinstanties

Maak van afzondering de uitzondering

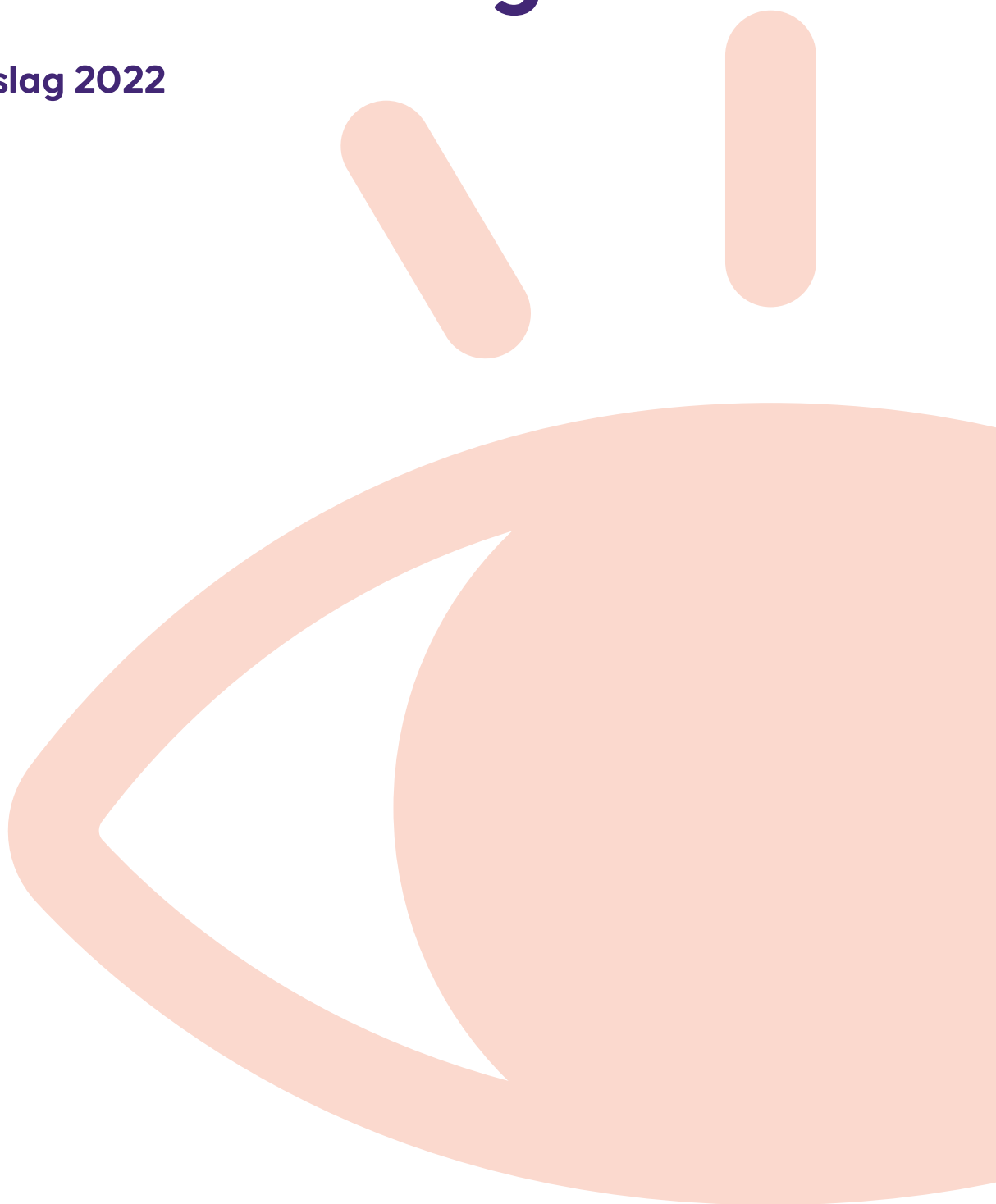
Jaarverslag 2022

**Commissie van Toezicht
voor Jeugdinstellingen**

Maak van afzondering de uitzondering

Jaarverslag 2022

Vijf jaar op weg

Dit jaarverslag is ons vijfde verslag aan het Vlaams Parlement en aan de samenleving over de vaststellingen van de Commissie van Toezicht voor Jeugdinstellingen. Burgers met een warm hart voor jongeren zien als vrijwilliger toe op de rechten en belangen van jongeren in gesloten jeugdinstellingen of in voorzieningen veilig verblijf. Een eerste jubileum dus, en daar zijn we best trots op.

We zijn vooral trots op de groep gedreven en enthousiaste maandcommissarissen die elke maand langsgaan in hun instelling om er te praten met de jongeren. Sommigen doen dat al jaren. Anderen zijn nieuw en verkennen nog wat hun rol juist is en hoe ze die graag vormgeven. Het is mooi om in onze plenaire vergaderingen te zien hoe de ervaringen van iedereen telkens weer leerrijk zijn voor de anderen en voor de hele commissie.

Het is een uitdaging die we als commissie vijf jaar geleden aangingen en waarvoor we samen bouwen aan de weg. Onze commissie blijft groeien: er kwamen vorig jaar negen maandcommissarissen bij en begin dit jaar sluiten er elf nieuwe maandcommissarissen aan. We heten ze welkom en zijn blij dat ze samen met ons aan die weg willen bouwen.

Het was geen gemakkelijk jaar. We merken dat het personeelstekort in de jeugdhulp ook weegt op de gesloten en besloten voorzieningen. Die druk geeft spanningen en dat voelen onze vrijwilligers ook. En toch zien we vaak begeleiders die het beste van zichzelf geven en die naast hun dagelijkse opdracht werk maken van onze aanbevelingen.

Hoofdthema: afzondering

Anders dan de voorbije jaren kozen we er nu bewust voor om diep in een inhoudelijk thema te duiken. Zo brengen we niet alleen reactief verslag uit van wat jongeren ons vertellen, maar bekijken we ook proactief uitgebreider hoe zij dat thema beleven. We brengen zoals de voorbije jaren verslag uit over aspecten die fundamenteel zijn voor jongeren zoals het leefklimaat in de voorziening, de infrastructuur, het eten, hun contact met de buitenwereld, optreden van de politie, hun privacy, de gezondheidszorg die ze wel of niet krijgen, het onderwijs, de vrije tijd. En daarnaast zoomen we dus in op het thema afzondering omdat we uit onze bezoeken van de afgelopen jaren weten dat jongeren daar veel over te vertellen hebben. En omdat we als commissie bezorgd zijn over hoe afzondering toegepast wordt. Die bezorgdheid gaat over het hoe, het waarom en het hoelang van de afzondering.

We waren blij om te zien dat de gemeenschapsinstellingen daar al een parcours rond aflegden en dat de voorzieningen veilig verblijf van in het begin er een visie over ontwikkelen. De dagen dat afzondering vanzelfsprekend was, zijn echt wel voorbij.

Toch vertellen jongeren verhalen die ons heel hard raakten. Die ons ervan overtuigen dat het nog anders kan en moet, en dat het in dat zoeken belangrijk is om te luisteren naar hoe jongeren dat ervaren. De aanpassing van het decreet rechtspositie in de jeugdhulp die momenteel op tafel ligt, is een belangrijke kans. We hopen dat de volksvertegenwoordigers zich door dit verslag laten inspireren als ze de decreetwijzigingen in het parlement bespreken.

Maar het spreekt voor zich dat de voorzieningen waar onze maandcommissarissen komen niet op de nieuwe regelgeving moeten wachten om met het thema afzondering verder te gaan.

We hopen dat het Agentschap Opgroeien de nodige ondersteuning biedt aan de mensen die elke dag met jongeren werken en daar verder een kader met randvoorwaarden rond ontwikkelt.

Nabijheid

Een van die randvoorwaarden is nabijheid. Het klinkt paradoxaal, maar dat is wat jongeren net nodig hebben tijdens momenten van afzondering: weten dat er vertrouwensfiguren in de buurt zijn en blijven. Om weer tot rust te komen vinden de meeste jongeren nabijheid veel belangrijker dan alleen zijn. Sommige jongeren vinden rust als ze alleen zijn, maar anderen zeggen dat helemaal alleen zijn ze nog meer onzeker, kwaad en onrustig maakt. Soms zitten ze uren of dagen alleen in een afzonderingsruimte. Ze zeggen dat ze warmte of een goed gesprek nodig hebben, liever dan weggestopt te worden. Ze vragen echte mensen met echte aanwezigheid. Andere belangrijke randvoorwaarden zijn: focus op preventie van afzondering, duidelijkheid over duur en omstandigheden, inspraak, evaluatie van afzonderingsmomenten, registratie.

En vooral moet afzondering de uitzondering zijn. Veiligheid proberen te realiseren door extreem te begrenzen en te controleren is even nefast voor groei als onveiligheid. Dwang om veiligheid te bieden heeft een prijs: jongeren boeten dan in aan inspraak, privacy, autonomie en vrijheid en dat laat sporen na. Dat vertellen jongeren ons ook:

“Als ik op mijn kamer moet zitten, voel ik me boos of bang of verdrietig. Als ik dat voel, is er kans dat ik de controle over mezelf verlies, dat weet ik van mezelf. En als dat gebeurt, zit ik nog langer alleen en dan word het alleen maar erger. Dus probeer ik mezelf te beheersen. Maar hoe meer ik alleen zit en me opgesloten voel, hoe erger dat het wordt.”

JONGERE IN EEN GEMEENSCHAPSINSTELLING

Leren en groeien

Niet alleen in het belang van de jongeren moet afzondering de uitzondering zijn. Van experts horen we dat drastisch snoeien in het aantal afzonderingen een positief effect heeft op zowel jongeren als medewerkers. Dat de medewerkers hun job daarna niet gemakkelijker vinden, maar wel met meer plezier naar hun werk komen. In die zin zijn we ervan overtuigd dat meer aandacht voor preventie niet alleen kan zorgen voor minder afzonderingen, maar dat de leefgroepen zowel voor jongeren als voor medewerkers ook daardoor een betere plaats kunnen worden met een positiever leefklimaat. En voor die preventie zijn mensen de sleutel. Mensen met de nodige draagkracht die in een authentieke en warme relatie stappen met de jongeren die ze begeleiden en daar de nodige ondersteuning voor krijgen. Om in de zorgrelatie veiligheid te bieden aan jongeren zodat die kunnen leren en groeien, ook in gesloten of besloten plekken.

Caroline Vrijens

Voorzitter van de Commissie van Toezicht voor Jeugdinstellingen
Vlaams kinderrechtencommissaris

Inhoud

Over de Commissie van Toezicht voor Jeugdinstellingen.....	10
--	----

Extra aandacht voor afzondering	16
--	-----------

Begripsverwarring over isolatie en afzondering	19
Preventie	21
Aanleidingen voor afzondering	25
Welke ruimte?	31
Beslissing en uitvoering	33
Te weinig nabijheid	34
Lege tijd invullen	37
Camerabewaking	39
Hoe lang duurt het?	40
Registratie van alle afzonderingen nodig	41
Na afloop: tijd voor herstel	42
Conclusie	43

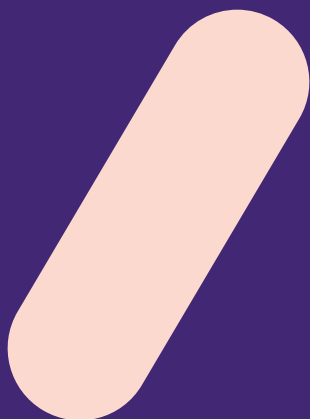
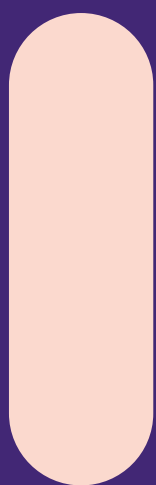
Gemeenschapsinstellingen	44
---------------------------------------	-----------

Werk maken van leefklimaat waarin jongeren zich goed voelen	46
Leefregels en sancties	48
Contact met de buitenwereld	49
Contact met politie	50
Klachten over privacy	51
Onthaal	51
Gezondheidsklachten serieus nemen	52
Veel klachten over infrastructuur en luchtkwaliteit	53
Te weinig diversiteit bij medewerkers	55
Nog geen oplossing voor recht op onderwijs	56
Gevarieerd dagprogramma gevraagd	57
Jonger instromen, laat uitstromen	58
Dringende aanpak nodig van personeelsverloop	58

Veilig verblijf.....	60
Leefklimaat verschilt sterk.....	62
Contact met buitenwereld blijft belangrijk.....	64
Veel klachten over politie.....	64
Veel vragen over privacy.....	65
Sterk uiteenlopende praktijken in gezondheidszorg.....	66
Warme, huiselijke inrichting nodig.....	66
Kwaliteit van eten wisselt sterk.....	66
Divers-sensitief beleid nodig.....	66
Jongeren vinden onderwijs belangrijk.....	68
Variatie in vrije tijd.....	69
Moeizame uitstroom.....	70
Medewerkers gezocht.....	71
 Vlaams Detentiecentrum.....	 72
Afhankelijkheid van federale gevangenis.....	74
Contact met bewakingsassistenten.....	74
Onderwijs blijft ook in detentie belangrijk.....	75
Recht op zinvolle daginvulling.....	75
Ontoereikend budget voor jongeren.....	76
Geestelijke gezondheidszorg ondermaats.....	76
Kleine porties en te weinig variatie in eten.....	76
Vorbereiden op re-integratie.....	77
Veel jongeren met zware psychiatrische problemen.....	77
Personeel.....	78
 Colofon.....	 80

Over de Commissie van Toezicht voor Jeugdinstellingen

Op 3 februari 2017 keurde het Vlaams Parlement de oprichting goed van de Commissie van Toezicht voor Jeugdinstellingen (CVTJ).

De commissie is ingebed in het Vlaams Kinderrechtencommissariaat. In september 2017 werd het nodige budget uitgetrokken, wat meteen de officiële start betekende van het extern orgaan dat vandaag toezicht houdt op de gemeenschapstellingen en de voorzieningen voor veilig verblijf. Het Kinderrechtencommissariaat kreeg de opdracht het toezichtskader verder uit te werken en aan te sturen. De kinderrechtencommissaris is voorzitter van de Commissie van Toezicht voor Jeugdinstellingen.

Met de oprichting van de CVTJ wilde het Vlaams Parlement een extra venster openzetten. De commissie kijkt mee door een maatschappelijke bril. Elk jaar brengt de commissie verslag uit over het leven in geslotenheid. Ze formuleert ook aanbevelingen om de rechten en belangen van jongeren te versterken.

Bijzondere rechtsbescherming

Minderjarigen tijdelijk hun vrijheid afnemen, is een ingrijpende maatregel. In een gesloten opvang leven jongeren vaak in een strakke structuur met een uitgesproken gezags- en machtskader. Die manier van samenleven vraagt om bijzondere rechtsbescherming. De CVTJ maakt het mogelijk zicht te krijgen op het leven in geslotenheid en op die rechtsbescherming. Hoe beleven de jongeren dat? Waar botsen ze op? Hoe krijgen de rechten van de minderjarigen vorm in geslotenheid? Hoe zien de instellingen en voorzieningen dat?

Zeven opdrachten

Het decreet geeft de commissie zeven opdrachten die ze in volle onafhankelijkheid uitvoert:

- Toezien op de bejegening in ruime zin van kinderen en jongeren in voorzieningen voor vrijheidsbenemende opvang waaronder de eerbiediging van de rechten zoals bedoeld in onder andere het kinderrechtenverdrag en het decreet van 7 mei 2004 over de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp.
- Kennis nemen van grieven over de bejegening van een of meer kinderen of jongeren in voorzieningen voor vrijheidsbenemende opvang.
- Bemiddelen als die grieven vatbaar zijn voor bemiddeling waarvoor geen omstandig onderzoek nodig is.
- Personen toeleiden naar het Kinderrechtencommissariaat om hun klachtrecht uit te oefenen.
- Rapporteren over het toezicht, de grieven, de bemiddeling en de toeleiding.
- Aanbevelingen formuleren om de bejegening van kinderen en jongeren te verbeteren in voorzieningen voor vrijheidsbenemende opvang.
- Elk jaar verslag uitbrengen aan het Vlaams Parlement over de uitgevoerde opdrachten.

Werking

Maandcommissarissen

De Commissie van Toezicht voor Jeugdinstellingen werkt met maandcommissarissen: vrijwilligers die elke maand onaangekondigd een instelling of voorziening bezoeken.

Daar spreken ze met jongeren en begeleiders. Ze luisteren naar wat er leeft, wat jongeren bezighoudt. Dat kan in persoonlijke gesprekken maar de maandcommissarissen doen ook mee met activiteiten. Ze schuiven mee aan tafel om samen met de jongeren te eten. Ze volgen soms ook de lessen of trajectbesprekingen van de jongeren.

Jongeren kiezen zelf wat de maandcommissaris mag doen met hun verhaal of melding. Bij klachten die omstandiger onderzoek vragen, brengt de maandcommissaris de jongere in contact met de klachtenlijn van het Kinderrechtencommissariaat. Soms willen jongeren ook gewoon ventileren of eens vertellen over wat ze al allemaal meegemaakt hebben.

Na elk maandbezoek stelt de maandcommissaris een verslag op voor het secretariaat van de commissie. Om de drie maanden zitten de maandcommissarissen samen met de verantwoordelijken van de instelling of de voorziening. Ze koppelen terug wat ze de afgelopen drie maanden gemerkt hebben of wat jongeren vertellen. Ze stellen vragen of krijgen contextinformatie om situaties beter te begrijpen. De instellingen kunnen ook feedback geven die de commissarissen verwerken in hun verslag.

Commissie is verandering

In 2022 namen we afscheid van maandcommissarissen in De Kempen (campus De Markt en campus De Hutten), Vlaams Detentiecentrum Beveren, Minor Ndako, Hagewinde en JEZ11. De maandcommissaris in De Zande (campus Wingene) is afscheidnemend en draagt momenteel over aan een nieuwe maandcommissaris.

Om ze te vervangen en voor de nieuwe voorzieningen veilig verblijf organiseerden we afgelopen najaar een aanwervingsronde. Dit jaar startten de nieuwe maandcommissarissen al in Sint-Idesbald, De Vijver, Elegast en Ruyskensveld. Daar komen nog Zorgbedrijf Antwerpen, Klavier en De Wissel bij wanneer die hun werking veilig verblijf opstarten.

Ook op andere vlakken wordt 2023 een belangrijk jaar voor het jeugdrecht in Vlaanderen en voor jongeren in geslotenheid. Zo staat de rechtspositie van jongeren in geslotenheid op de agenda van de beleidsmakers. Afgelopen najaar kreeg de commissie een eerste versie van de tekstvoorstellen waarover we onze feedback gaven. We kijken uit naar het verdere verloop van dat proces.

Met een kleine vertraging treedt op 1 maart het decreet jeugddelinquentierecht volledig in werking. De commissie is benieuwd hoe die overgang zal lopen. Ook in dit scharnierjaar blijven we in de voorzieningen en instellingen de rechten van jongeren in geslotenheid opvolgen.

Samenstelling Commissie van Toezicht voor Jeugdinstituten in 2022

Caroline Vrijens
Voorzitter

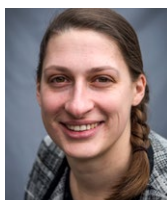
Pieter De Loof
Gemeenschaps-
instelling De Kempen,
campus De Markt

Lynn Meeuwissen
Gemeenschaps-
instelling De Kempen,
campus De Hutten

Eline Strik
Secretaris

Ellen De Mey
Coach

Evelyn Schaubroeck
Gemeenschaps-
instelling De Zande,
campus Ruiselede

Yentl Roels
Ondersteunend
medewerker

Hilde Florquin
Gemeenschaps-
instelling De Grubbe

Ellen Schryvers
Wingerdbloei

Veerle Borremans
Gemeenschaps-
instelling De Grubbe

Jurgen Goesaert
Hagewinde

Stijn Suijs
Minor Ndako

Edwine Bruyndoncx
De Leemwinning

An Keppens
Vlaams Detentie-
centrum Beveren
(vanaf augustus 2022,
daarvoor Jamila De
Backer)

Marina Van den Broeck
Gemeenschaps-
instelling De Kempen,
campus De Markt
(vanaf augustus 2022,
daarvoor Eef Goedseels)

Lieven Calloens
Gemeenschaps-
instelling De Zande,
campus Wingene

Denoix Kerger
Gemeenschaps-
instelling De Zande,
campus Ruiselede

**Elke Van den
Neucker**
Van Celst

Ibe Coeck
Switch

Kristel Liesenborghs
Heem

Ann Vanlulle
JEZ11
(vanaf augustus 2022,
daarvoor Koen Spruytte)

Wendy De Bondt
Gemeenschaps-
instelling De Zande,
campus Beernem

Ariane Luyten
MPI Oosterlo

Eef Goedseels
JEZ11
Gemeenschaps-
instelling De Kempen,
campus De Markt
(tot 1 augustus)

Koen Spruytte
JEZ11
(tot 1 augustus)

Jamila De Backer
Vlaams
Detentiecentrum
Beveren
(tot 1 augustus)

In 2023 starten de volgende maandcommissarissen hun mandaat:

Yana Demeyere	Minor Ndako
Maarten Doise	Gemeenschapsinstelling De Zande, campus Wingene
Emma Hadermann	Klavier
Liese Hofkens	Gemeenschapsinstelling De Kempen, campus De Hutten
Wendy Peeters	Elegast
Brigitte Schorremans	De Vijver
Aurélie Smets	Zorgbedrijf Antwerpen
Magali Vanderstraeten	Ruyskensveld
Lisa Vercruysse	Sint-Idesbald
Gawein Verlot	Hagewinde

We danken de afscheidnemende maandcommissarissen Jamila De Backer, Lieven Calloens, Ibe Coeck, Eef Goedseels, Jurgen Goesaert, Lynn Meeuwissen, Koen Spruytte en Stijn Suijs voor hun engagement.

Extra aandacht voor afzondering

"Als ik op mijn kamer moet zitten, voel ik me boos, of bang, of verdrietig. Als ik die dingen voel, is er kans dat ik de controle over mezelf verlies, dat weet ik van mezelf. En als dat gebeurt, zit ik nog langer alleen en wordt het alleen maar erger. Dus probeer ik mezelf te beheersen. Maar hoe meer ik alleen zit en me opgesloten voel, hoe erger het wordt."

JONGERE IN EEN GEMEENSCHAPSINSTELLING

Afzondering en isolatie zijn voor elke jongere ingrijpend.

Wie dat doormaakt, draagt de gevolgen vaak nog jaren mee. Ook op jongeren die getuige zijn en op medewerkers die een afzondering uitvoeren, heeft het een grote impact. We besteden dit jaar extra aandacht aan afzondering en isolatie, omdat jongeren al vanaf onze eerste bezoeken vertellen hoe moeilijk ze die momenten alleen vinden. Veel voorzieningen maken al werk van de aanbevelingen die we de afgelopen jaren deden. Tijd om een balans op te maken.

Afzondering en isolatie lijken onlosmakelijk verbonden met intensievere vormen van jeugdhulp. 'We kunnen niet zonder', horen we op veel plekken. En toch. Er is geen wetenschappelijke evidentie voor het nut van afzondering. In de wetenschappelijke literatuur is er consensus dat afzondering maximaal vermeden moet worden.¹

Op de studiedag Sleutelmomenten van het Kinderrechtencommissariaat wezen kinderen en jongeren in 2019 op het belang van verbinding om tot rust te komen en zich veilig te voelen. Het belang van verbinding contrasteert sterk met de gedwongen afzondering in een crisissituatie. Dat is bij uitstek een ingreep die de verbinding verbreekt, fysiek én relationeel. Ook afzondering om allerlei andere redenen versterkt het gevoel van er alleen voor te staan.

De afgelopen jaren verschenen er veel onderzoeken en rapporten over het thema. Twee daarvan waren een belangrijke bron voor deze tekst: het rapport 'Gesloten opvang van minderjarigen in Vlaanderen: een rechtspositieregeling' ('rapport rechtspositie')² en 'De ontwikkeling van een intersectorale richtlijn voor de preventie en toepassing van afzondering en fixatie in de brede residentiële jeugdhulp' ('intersectorale richtlijn').³ Beide studies werden door de overheid besteld en er was een brede waaier van experts bij betrokken.

Onze commissie dompelde zich het afgelopen jaar verder onder in dit thema. In april spraken de maandcommissarissen met Tim Opgenhaffen en Kathleen De Cuyper, twee auteurs van de intersectorale richtlijn. In oktober organiseerden we een vormingsdag waarop experts uit de praktijk over het thema spraken, met de nadruk op hun ervaringen met preventie.

In dit verslag brengen we de huidige situatie in de voorzieningen veilig verblijf en in de gemeenschapsinstellingen in kaart, met focus op de beleving van de jongeren. We baseren ons ten eerste op de verslagen van de maandelijkse bezoeken, waarin het thema afzondering vaak aan bod komt. Ten tweede organiseerden we focusgroepen met jongeren, zowel in de gemeenschapsinstellingen als in veilig verblijf. In totaal bezochten we twaalf leefgroepen. Een leerrijke ervaring, waarin de meeste jongeren op een serieuze manier reflecteerden. Ten derde spraken we met directies over het beleid van hun voorziening.

In dit deel van het jaarverslag leest u de resultaten van die brede oefening. Zoals altijd werken we met citaten. We beweren niet dat onze methode het karakter heeft van een wetenschappelijk onderzoek. Wel kunnen we zeggen dat de situaties die we in beeld brengen niet uitzonderlijk zijn, behalve als we ze uitdrukkelijk uitzonderlijk noemen: we selecteerden citaten die representatief zijn voor wat onze vrijwilligers elke maand vaststellen.

De citaten komen allemaal uit gemeenschapsinstellingen of veilig verblijf. Het Vlaams Detentiecentrum namen we niet mee in deze oefening. Voor zover we weten, is de isolatieruimte daar sinds de start twee jaar geleden nog maar één keer gebruikt. De jongens spenderen er wel een groot deel van hun dag in de cel, wat ook een grote impact heeft. We verwijzen naar het laatste deel van dit jaarverslag, dat over het Vlaams Detentiecentrum gaat. We hopen wel dat onze aanbevelingen ook voor het detentiecentrum interessant zijn, net als voor andere voorzieningen die buiten de bevoegdheid van onze commissie vallen.

In de rest van dit deel gaan we eerst in op de definitie en de verschillende vormen van afzondering. Daarna bespreken we het belang van preventie. We bekijken welke verschillende aanleidingen er zijn voor afzondering en in welke ruimtes jongeren afgezonderd worden. Daarna kijken we hoe een afzondering start: wie beslist erover en hoe wordt deze uitgevoerd. Dan volgt het verloop van de afzondering: welke rol heeft nabijheid en hoe vullen jongeren die tijd in? We bespreken ook de rol van camera's. Tot slot bespreken we hoe een afzondering eindigt: hoelang duurt ze, wat met de registratie en welke nazorg wordt er geboden?

¹ Beeckmans, D., Droogmans, G., Mertens, N., Opgenhaffen, T., Vanhoof, J., Maes, B., van Achterberg, T., Nijs, S., Put, J., Van Audenhove, Ch., De Cuyper, K. (2021). De ontwikkeling van een intersectorale richtlijn voor de preventie en toepassing van afzondering en fixatie in de brede residentiële jeugdhulp. Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, p. 5, p. 20, hierna: 'Intersectorale richtlijn'

² Carlé, J., Opgenhaffen, T., Pleyser, S., Put, S. (2021). Gesloten opvang van minderjarigen in Vlaanderen: een rechtspositieregeling. Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, hierna: 'Rapport rechtspositie'

³ Intersectorale richtlijn

Per thema doen we aanbevelingen. We beseffen dat onze aanbevelingen soms ver van de actuele situatie staan. Nabijheid bieden, maar ook bijvoorbeeld correct registreren of contact leggen met de ouders vraagt een intensieve inzet van de medewerkers. Dat is nog een reden waarom preventie zo belangrijk is. We denken dat alleen als afzondering een heel uitzonderlijke gebeurtenis is, er ruimte is om ze met voldoende zorg te omkaderen.

Die nood aan heel intensieve opvolging, gecombineerd met de huidige personeelstekorten, maakt dat sommige aanbevelingen wellicht niet realistisch lijken. Toch zijn onze aanbevelingen niet zomaar uit de lucht gegrepen, maar geformuleerd vanuit een kinderrechtenperspectief en gebaseerd op onze observaties en op grondig wetenschappelijk onderzoek. Vanuit de wetenschap dat afzondering ernstige schade kan berokkenen, zien we liever geen afzonderingen dan afzonderingen op een onverantwoorde manier.

We kijken er naar uit om verder met de voorzieningen in dialoog te gaan over dit thema.

Onze maandcommissarissen maken graag ruimte om tijdens hun gesprekken met de verantwoordelijken te bekijken welke stappen worden gezet. Op beleidsniveau gaat de CVTJ hier graag over in gesprek met het Agentschap Opgroeien.

Begripsverwarring over isolatie en afzondering

Er is vandaag nogal wat begripsverwarring over isolatie en afzondering. Het is niet altijd duidelijk of het gaat om afzondering, isolatie of separatie. Zo kan bij afzondering sprake zijn van een gesloten of een open deur, terwijl bij isolatie ook sprake kan zijn van separatie. We zien veel verschillende ruimtes met verschillende namen waarin jongeren afgezonderd worden, de ene naam al wat eufemistischer of geruststellender dan de andere:

“Ik was net brieven naar de jeugdrechter en naar mijn ouders aan het schrijven. In de brief aan mijn ouders leg ik wel uit dat de ‘veilige kamer’ gewoon een kale isolatiecel is. ‘Veilige kamer’, als je dat hoort, weet je niet wat er echt met me gebeurt.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Toen ik hier aankwam, heette die ruimte de isolatiekamer. Isolatie, dat ken ik uit de psychiatrie, een ruimte met een toilet in en een bed waarop ze je vastbinden. Dat is hier niet. Bij ons is dat een zachte ruimte met schuimrubberen kussens op de muren. Dus heb ik de naam ‘kussenkamer’ bedacht die hier nu gebruikt wordt.”

Jongere in veilig verblijf

Afzondering wordt om veel verschillende redenen toegepast, die naast elkaar bestaan in voorzieningen en die soms andere namen krijgen. Verderop in dit hoofdstuk gaan we dieper in op de verschillende motieven voor afzondering.

We hanteren een licht aangepaste versie van de definitie van afzondering uit de intersectorale richtlijn:⁴ **het verblijf van een persoon in een daarvoor speciaal bedoelde individuele afzonderingskamer, of in een andere ruimte voor één persoon, die de persoon niet zelfstandig kan of mag verlaten.** In de rest van dit jaarverslag gebruiken we afzondering en isolatie als synoniemen.

Let wel: Deze definitie betekent dat afzondering kan plaatsvinden in een isolatieruimte of in de eigen kamer. Al sinds de start van onze bezoeken zeggen jongeren ons dat ze de momenten alleen op de kamer heel belastend vinden. Daarom neemt de commissie ook die vorm van afzondering mee in haar gezichtsveld, net zoals de intersectorale richtlijn dat doet.

Het huidige wettelijk kader doet geen uitspraken over jongeren afzonderen in hun kamer.

De regelgeving spreekt zich alleen uit over vormen van afzondering van jongeren in een andere kamer dan de hunne. In de gedragscode afzondering voor de gemeenschapsinstellingen staat dat de eigen kamer niet als veilige kamer kan dienen, zonder te verduidelijken welke vormen van afzondering wel in de eigen kamer kunnen.⁵

Onze definitie gaat over vormen van afzondering met en zonder de deur op slot. Vaak wordt ‘de kamer niet zelfstandig kunnen verlaten’ geïnterpreteerd als alle vormen van afzondering met de deur op slot. We pleiten ervoor om de deur zo weinig mogelijk op slot te doen, maar we zien dat ook een verplicht kamerverblijf met een open deur waar de jongere de ruimte niet mag verlaten ook een ervaring van isolement oplevert. Vandaar dat we dat nadrukkelijk opnemen in onze definitie.

⁴ Intersectorale richtlijn, p. 17

⁵ Agentschap Opgroeien, Gedragscode bij afzondering in een veilige kamer, https://www.jeugdhulp.be/sites/default/files/documents/afzondering_veilige_kamer_gedragscode_gi.pdf, geraadpleegd op 17 juni 2022, p. 1, hierna ‘Gedragscode afzondering’

Alleen in de leefgroep

We zien echter ook andere vormen van afzondering, die niet onder de definitie hierboven vallen maar die wel zorgen voor een gevoel van isolement. Zo zagen we dat er in de gemeenschapsinstellingen voor enkele jongeren een leefgroep volledig vrijgemaakt werd – wat tot de contradictio in terminis ‘individuele leefgroep’ leidt.

Het ging dan om jongeren van wie men inschatte dat ze een zo groot risico voor de veiligheid vormden, dat een verblijf met leeftijdsgenoten niet haalbaar was. Het gaat vaak over jongeren van wie men het gevoel heeft dat ze een vorm van hulp nodig hebben die de gemeenschapsinstelling niet kan bieden. Hoewel ze niet onder de definitie van afzondering vallen – ze kunnen verschillende kamers gebruiken en soms onder begeleiding naar buiten gaan – mag duidelijk zijn dat ook zo’n afgescheiden verblijf een grote impact heeft.

We noemen deze praktijk verder **separatie: de situatie waarin een jongere geen mogelijkheid tot contact met leeftijdsgenoten heeft, ongeacht de ruimte die de jongere ter beschikking heeft.**

“Het is wel geprobeerd, maar eigenlijk heeft deze jongere sinds mei geen onderwijs gevolgd. Haar dagroutine bestaat uit eten, dvd en tv-kijken, bellen met haar zus en slapen. De begeleiding vindt het steeds moeilijker een zinvol en creatief aanbod te doen. Ze heeft erg weinig telefonisch contact met haar ouders op dit moment. Die komen wel een keer om de twee weken op bezoek. Ze zegt dat ze uitkijkt naar een wekelijks begeleidingsmoment met een van de psychiaters die haar begeleiden.”
Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

Vorig jaar zeiden de gemeenschapsinstellingen dat ze zouden bekijken hoe ze zo’n aanbod voor separatie meer structureel kunnen uitbouwen. In één voorziening werd een vleugel vrijgemaakt voor drie jongeren in zo’n regime, die niet met elkaar in contact komen. Die werd eind januari 2023 in gebruik genomen. Concrete bevindingen vermelden we in ons volgende jaarverslag. De plannen maken ons wel bezorgd, gezien de erg grote impact die een langdurig gebrek aan contact met leeftijdsgenoten voor jongeren kan hebben. Ook het feit dat niet de jeugdrechter, maar de voorziening zelf beslist en daarvoor bewakingspersoneel uit het Vlaams Detentiecentrum inschakelt, maakt dat we dit nauwlettend zullen opvolgen.

Alleen eten

“Tijdens mijn vorige verblijf hier moest ik apart van de groep eten. Dan zat ik maar naar de muur te kijken. Ik ben blij dat ik nu gewoon mee aan tafel mag eten. Samen met de anderen kunnen eten, verzet mijn gedachten en brengt me tot rust.”

Jongere in veilig verblijf

Een andere variant die we steeds vaker zien, is dat jongeren alleen op de kamer moeten eten. Dat gebeurt zowel in veilig verblijf als in de gemeenschapsinstellingen. Sommige jongeren vinden dat niet zo erg, maar de meesten vinden het heel lastig. Vaak gaat het om jongeren die te druk zijn en met hun gedrag het eetmoment te veel verstoren. We merken dat de groeps-grootte daar ook een belangrijke rol in speelt:

“Wij mogen niet altijd samen eten. Als we met te veel jongens zijn, worden we opgesplitst. Dan moet een deel op de kamer eten. Ik begrijp dat niet goed, want in onze vrije tijd mogen we wel allemaal samen in de leefgroep zijn.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

We kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat organisatorische redenen vaak doorwegen bij die beslissing.

Geen vriendschap

“Je beleeft alles samen met die andere meisjes, maar dan gaan ze weg en mag je geen contact houden van de jeugdrechter. Maar die rechter heeft ons wel samengezet.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Wat ook bijdraagt aan een gevoel van eenzaamheid, is het gebrek aan contact met leeftijdsgenoten. Zeker als je niet buiten de voorziening naar school gaat, ben je aangewezen op de andere jongeren in de leefgroep. Maar zowel in gemeenschapsinstellingen als in veilig verblijf wordt het actief ontraden om banden aan te knopen. Jongeren zeggen dat ze elkaar niet mogen aanraken, geen verhalen over thuis mogen delen, en zeker achteraf geen contact houden. Ergens snappen ze dat wel, maar ze wijzen er ook op dat ze wel samen geplaatst worden:

“Ze blijven je van instelling naar instelling plaatsen. Wie leer je daar kennen? Meisjes die weglopen en drugs doen. Wat gebeurt er dan? Dat worden dan je enige vriendinnen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Fixatie

De intersectorale richtlijn⁶ omschrijft fixatie als elke handeling of elk gebruik van materiaal of medicatie die de bewegingsvrijheid van een persoon beperkt, verhindert of belemmert, waarbij de persoon niet zelfstandig zijn bewegingsvrijheid kan herwinnen. De meeste voorzieningen waar onze maandcommissarissen komen, fixeren geen jongeren. Waar dat wel gebeurt, is het voor zover we weten altijd voor de veiligheid en niet bijvoorbeeld als sanctie. Jongeren brachten weinig tot geen verhalen waaruit onze maandcommissarissen konden afleiden dat ze gefixeerd waren.

In één voorziening stelde de maandcommissaris vast dat de isolatieruimte niet veilig was voor jongeren die zichzelf verwonden:

“De ruimtes zijn modern en lichtrijk (met hoge plafonds en dakramen) maar zijn ‘hard’. Er zijn geen kussens op de vloer of op de muren. De stalen deurposten steken uit de muur waardoor die mogelijk gevaarlijk zijn voor jongeren die zichzelf willen bezeren.”
Maandcommissaris veilig verblijf

Die voorziening was van plan om die ruimte ‘in te pakken’ met kussens, maar om budgettaire redenen is dat nog niet gebeurd. Dat maakt dat de jongeren er soms gefixeerd worden, omdat er geen veilig alternatief is.

Aanbevelingen

- Een deur die op slot gaat, heeft een grote impact op jongeren. Maar ook tijd die ze verplicht in afzondering doorbrengen, zonder mogelijkheid om de kamer te verlaten omdat dat nieuwe sancties oplevert, moet gezien worden als afzondering. We vragen om dit mee te nemen in wetgevende initiatieven of werkzaamheden rond het huishoudelijk reglement.
- Besef dat sommige vormen van afzondering niet onder de definitie hierboven vallen bijvoorbeeld wanneer deze zou opgenomen worden in een wetgevend kader. Ook lang alleen eten of slapen heeft een grote impact op jongeren, net als trajecten met sterk verminderd contact met leeftijdsgenoten. Voor jongeren die ‘alleen in de leefgroep’ zijn, in separatie dus, moet dringend een kader ontwikkeld worden.
- Fixatie is een vorm van afzondering die in de mate van het mogelijke vermeden moet worden. Dat er geen aangepaste ruimte is, mag geen reden zijn voor fixatie.

Preventie

Preventie is het allerbelangrijkste onderdeel in een beleid rond afzondering. Volgens de richtlijnen kan afzondering alleen in een situatie die acuut en ernstig gevaar oplevert. Dergelijke situaties voorkomen is cruciaal. Niet alleen om de traumatiserende ervaring van isolatie te vermijden, maar ook om de veiligheid in de voorziening te garanderen. Afzondering kan pas als alle vormen van preventie geprobeerd zijn en niet gewerkt hebben.⁷

Veel van de aanbevelingen in de andere hoofdstukken van dit rapport hebben deels een preventief karakter: preventie van afzondering betekent in de breedste zin van het woord zorgen dat jongeren zich veilig voelen, rust krijgen en kunnen werken aan hun mentaal welzijn.

Jongeren zeggen vaak dat het leven in groep in de voorziening zwaar is. Ze voelen zich er een ander persoon dan thuis, en doen er dingen die ze thuis nooit zouden doen. Ze krijgen er veel meer prikkels:

“Ik begrijp het ook wel, de begeleiders zijn met twee, wij zijn met tien, met zoveel in een kleine ruimte. Iedereen wordt gek van elkaar, het is soms net een kalkoenenkot. Dat helpt niet. Het zou beter zijn als het een kleinere groep was.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

Die nood aan rust is een van de redenen die we vaak horen als motivatie voor de verplichte kamermomenten. Volgens de jongeren helpt dat niet:

“Op mijn kamer krijg ik geen rust, door het voortdurende gebonk op de muren door anderen. Ik zou een hoofdtelefoon kunnen opzetten. Maar dat wil ik niet. Op mijn eigen kamer moet er toch gewoon rust zijn?”
Jongere in veilig verblijf

“Hier krijg je nergens rust. Niet in de leefgroep, niet op je kamer.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

“Het klinkt heel dom, maar eigenlijk wou ik naar de cel. De dag daarvoor had een meisje een belletje en je hoorde dat de hele tijd, pieppiep, pieppiep. Ik kon er niet van slapen, ik werd er gek van. Ik had echt rust nodig. Toen ze de dag daarna opnieuw met haar belletje kwam, verloor ik de controle. We zijn met acht, dat is veel, en de muren zijn hier van papier.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

⁶ Intersectorale richtlijn, p. 22

⁷ Rapport rechtspositie geslotenheid, p. 255, intersectorale richtlijn, p. 22

Tegelijk zeggen jongeren dat druk doen bij hun leeftijd hoort. Ze hebben het gevoel dat normaal gedrag vaak niet getolereerd wordt, wat voor nog meer onrust zorgt:

“We hebben allemaal dezelfde leeftijd. Het is normaal dat we een beetje druk zijn en leuke dingen willen doen. Soms heb ik het gevoel dat we de hele tijd strikt op de regels moeten letten. We moeten stil zijn, we mogen niet zomaar iets doen zonder iets te vragen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Jongeren zeggen dat ze heel hard hun best doen om hun gedrag onder controle te houden en zich rustig te gedragen, ook al voelen ze zich niet rustig. Ze hebben het idee dat niet altijd gezien wordt hoeveel moeite dat kost. Pas als het niet meer lukt, valt het op en worden daar snel sancties aan gekoppeld.

“Ze beseffen niet dat we ons de hele tijd inhouden omdat we denken aan onze vrijheid.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“We doen weleens iets verkeerd, maar we zijn pubers. Bij ons, elk foutje dat we maken wordt opgeschreven. En als je dan al die kleine foutjes bij elkaar zet, dan is het in één keer heel veel. Dat gaat dan naar de consulent en de jeugdrechter.”

Jongere in veilig verblijf

Jongeren hebben vaak zelf een heel duidelijk beeld van wat hen helpt om zich rustig te voelen: buiten zijn, sporten, naar muziek luisteren... Maar ook daar staan soms organisatorische redenen in de weg, zoals de groepsgrootte.

“Sporten helpt. Maar we mogen bijna nooit sporten. Als er bijvoorbeeld iemand op sanctie zit, kunnen we niet sporten, want we mogen niet weg met één begeleider.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Als je je echt niet goed voelt en je wilt frisse lucht, kun je naar de tuin.”

Jongere in veilig verblijf

“Als het bij mij hoog zat, tegen ontploffen aan, ging ik intensief fitnesssen. Wat het beste helpt als je het heel hoog hebt zitten, is naar mijn ervaring boksen. Je klopt het er gewoon uit. In één gemeenschapsinstelling hebben ze een boksbal hangen. In een andere is daar geen sprake van.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Jongeren zeggen dat ze contact willen met ouders of met vrienden als ze het moeilijk hebben. Of desnoods contact met elkaar. Sommigen zeggen dat het zou helpen om de kamermomenten met twee te mogen doorbrengen. Nog anderen zeggen dat professionele ondersteuning door bijvoorbeeld psychologen zinvol zou zijn:

“We zitten allemaal met onze problemen, en we worden met die problemen op onze kamer gezet. We zitten hier gewoon omdat ze met ons geen blijf weten. Er zijn geen psychologen, niemand praat met ons. We hebben dingen gezien die andere mensen op hun vijftigste nog niet meegemaakt hebben.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Wat mij thuis helpt, is dat er vrienden naar mij komen, mensen die ik vertrouw. Ik heb het liefst dat er iemand is met wie ik goed kan praten.”

Jongere in veilig verblijf

Als de spanning hoog oploopt, en een situatie dreigt te ontstaan waarin de keuze voor afzondering zich opdringt, rekenen jongeren erop dat er eerst nog met hen gesproken wordt.

“Je kunt toch met elkaar praten, iemand tijd geven, iemand naar zijn kamer laten gaan, een wandeling laten maken, het kan me niet schelen wat, maar gewoon op een rustige manier. In isolatie ga je alleen maar bozer worden.”

Jongere in veilig verblijf

“Ik ben ook al boos geworden, ik heb ook al eens tegen een deur gestampt. Maar ze zijn heel geduldig, ze sturen me niet weg voor het minste. Ze komen met mij praten, gewoon bij me zitten. Dat is hoe het hoort, in plaats van direct op alarm te drukken.”

Jongere in veilig verblijf

“Als je met de jongeren zou praten, worden ze rustig. Maar ze komen letterlijk met tien mensen op je af, dan raak je natuurlijk nog meer in paniek. Soms helpt het als wij met hen praten. Ik herinner me een moment dat iemand onrustig was en wij met haar gepraat hebben. Dat maakte haar wel rustig. We zijn toen allemaal rond haar gaan staan omdat we een beetje bezorgd waren. Eigenlijk zou de begeleiding dat moeten doen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Zoals we in ons vorig jaarverslag al schreven, merken we wel dat de keuze om jongeren af te zonderen steeds minder vanzelfsprekend wordt. We zagen situaties waarin begeleiders afzondering overwogen, maar toch een andere keuze maakten.

“Afgelopen woensdag hadden ze mij volgens de regels naar de veilige kamer mogen brengen, maar ze hebben het niet gedaan.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“De begeleider vertelt dat afgelopen weekend een jongere agressief gedrag vertoonde.

Dat was zo ernstig dat ze overwogen om de jongere in isolatie te plaatsen. Het team heeft toen een zorgvuldige afweging gemaakt en ze konden isolatie vermijden.”

Maandcommissaris veilig verblijf

In sommige voorzieningen veilig verblijf wordt gewerkt met signaleringsplannen. Daarin kunnen jongeren zeggen wat hen rust brengt, wat zijzelf en de begeleiding kunnen doen als de spanning oploopt en hoe een afzondering moet gebeuren als ze toch onvermijdelijk is. We zijn als commissie enthousiast over het gebruik van dergelijke plannen. Van jongeren horen we dat ze niet altijd het gevoel hebben dat dat een verschil maakt:

“Wij hebben signaleringsplannen, maar daar wordt gewoon niet naar geluisterd. Soms vraag ik, mag ik nu naar mijn kamer, of naar de prikkelarme ruimte, omdat ik dat nodig heb om tot mezelf te komen. Soms mag dat, maar er wordt ook vaak gewoon nee gezegd.”

Jongere in veilig verblijf

Een andere goede praktijk zien we bij de mobiele begeleiders, die jongeren opzoeken die het moeilijk hebben. Ze hebben de tijd om met hen te praten en eventueel te gaan wandelen of sporten. We spraken veel jongeren die enthousiast waren over die begeleiders.

Aanbevelingen

- **Maak werk van een preventiebeleid, zowel op het niveau van de voorzieningen als van het Agentschap Opgroeien. Maak duidelijk hoe je gaat zorgen voor minder situaties van acuut en ernstig gevaar. Besef dat afzondering alleen kan als alle preventiemaatregelen ingezet zijn.**
- **Zet verder in op een leefklimaat waarin jongere zich goed voelen – zie hiervoor ook de andere hoofdstukken van dit verslag. Het is niet realistisch te verwachten van jongeren dat zij zich altijd rustig gedragen in een situatie die voor veel onrust zorgt. Beperk het aantal jongeren in een leefgroep. Als commissie denken we dat zes jongeren per leefgroep een maximum is om de situatie leefbaar te houden, en dat er in veilig verblijf en gemeenschapsinstellingen altijd minstens twee begeleiders moeten zijn.**
We nodigen het Agentschap Opgroeien uit om zelf de rekensom te maken bij welke ratio de rechten van jongeren in de voorzieningen gewaarborgd blijven. Sommige voorzieningen veilig verblijf kiezen voor leefgroepen van drie jongeren, wat we met interesse volgen.
- **Blijf praten met de jongere zolang dat nog een optie is. Niet alleen op het moment van nakende crisis. Ondersteuning op het vlak van mentaal welzijn voor alle jongeren in de voorziening maakt deel uit van een preventiebeleid.**
- **Veel jongeren weten goed wat hen rust brengt. Stel samen met elke jongere een individueel signaleringsplan op en gebruik dat werkinstrument actief. Blijf het plan samen bijsturen.**
- **Zorg dat medewerkers genoeg vorming krijgen over afzondering en het omgaan met crisissituaties. Dat mag niet alleen gaan over technieken om een afzondering fysiek veilig uit te voeren. Ook emotionele veiligheid moet centraal staan. Medewerkers moeten op de hoogte zijn van de impact van afzonderingen en van preventiemethoden. Ook hoe je van afzondering zo snel mogelijk terugwerkt naar de leefgroep is een belangrijk thema. We verwijzen naar de intersectorale richtlijn voor een overzicht van thema's die aan bod kunnen komen.⁸ De richtlijn doet ook interessante suggesties om jongeren te betrekken bij de vorming van nieuwe medewerkers en medewerkers zelf vormen van afzondering te laten ervaren. Jongeren zelf suggereerden dat af en toe.**

Aanleidingen voor afzondering

Veiligheid

“De kussenkamer is zodat je je alleen nog zacht pijn kunt doen. Als ze je daar naartoe brengen, gaat het echt over de veiligheid.”

Jongere in veilig verblijf

De intersectorale richtlijn is heel duidelijk over de redenen die aanleiding kunnen geven tot gedwongen afzondering: het kan alleen in een situatie waarin acuut en ernstig gevaar dreigt en als alle preventie gefaald heeft.⁹ Dat betekent ook dat de afzondering moet stoppen zodra het gevaar geweken is.

Acuut en ernstig gevaar is niet eenvoudig te definiëren en ook niet gemakkelijk in te schatten. In de maandverslagen lezen we over veel isolaties waar het gevaar niet acuut is, maar wel ernstig. Bijvoorbeeld omdat de jongere al verschillende keren ernstig agressief gedrag vertoonde tegenover begeleiders of andere jongeren, of chronisch suïcidaal gedrag stelt. Of de jongere is onvoorspelbaar en de begeleiding vindt geen handvatten om dat gedrag te veranderen. Voor zulke jongeren zien we soms erg lange afzondering of separatie. In uitzonderlijke gevallen verblijven ze weken of zelfs maanden in een ‘individuele leefgroep’. We wijzen erop dat ‘potentieel gevaar’ volgens de intersectorale richtlijn geen reden voor afzondering mag zijn.¹⁰ We vinden het vooral belangrijk om altijd de vraag te blijven stellen hoe de afzondering de veiligheid verbetert.

Soms zien de maandcommissarissen situaties waarin de begeleiding duidelijk kan formuleren waar volgens hen het gevaar zit:

“Hij bracht de nacht door in de veilige kamer. Op een bepaald ogenblik was hij niet meer aanspreekbaar, weigerde naar zijn kamer te gaan, begon te schelden, te schreeuwen en te stampen en spuwde op medewerkers en op de muren van de veilige kamer.”

Begeleider in gemeenschapsinstelling

Jongeren vertellen ons ook over situaties waarin ze voor hun veiligheid afgezonderd werden, maar waar voor de maandcommissarissen en voor henzelf niet duidelijk is wat precies het gevaar was. Ze geven aan dat ze nog rustig waren, maar dat begeleiders toch kozen voor afzondering.

Dit zijn twee van de vele voorbeelden die we hoorden:

“Ik moest mee voor een gesprek, wat ik niet wilde. Daarom moest ik naar de afzonderingsleefgroep. Ik klemde me vast aan de radiator. Toen hebben begeleiders ‘de procedure toegepast’. Ik vroeg of ik op mijn kamer kon blijven, maar dat mocht niet. Ze pakten me vast bij mijn nek, wrongen mijn pols om, duwden me op de knieën, met mijn armen achter me en mijn benen gekruist. Ik was doodsbang, maar zeker niet agressief. Ik ben in mijn leven misschien nog maar twee keer zo bang geweest. Ze hebben me toen alleen achtergelaten in de isoleercel. Dat was echt griezelig.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Een andere jongere hier had een discussie en ze wilde niet naar boven gaan. Ze zeiden, je moet naar je kamer anders krijg je een sanctie, maar ze wou niet. Ze wilde eerst praten voor ze naar boven ging. Toen drukten ze op het alarm en kwamen er ‘tachtigduizend’ mensen naar hier. Terwijl ze gewoon nog rustig was.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Aanbevelingen

- **Ga zuinig om met afzondering om veiligheidsredenen. Dit kan alleen in situaties van acuut en ernstig gevaar. Wees fair in de inschatting daarvan. Met gevaar bedoelen we: gevaar voor personen. Materiaal vernietigen kan geen reden zijn voor een afzondering om veiligheidsredenen.**
- **Onderzoek welke alternatieven er mogelijk zijn voor de jongeren van wie het gedrag geen acuut gevaar oplevert, maar chronisch zorgt voor ernstig gevaar. Gebrek aan adequate zorg mag geen reden zijn voor lange afzondering. Ook niet als wachtlijsten in andere voorzieningen de oorzaak zijn voor dat gebrek aan gepaste zorg.**

⁹ Intersectorale richtlijn, p. 22

¹⁰ Intersectorale richtlijn, p. 22

Sanctie

Afzondering wordt gebruikt als veiligheidsmaatregel, maar ook als sanctie. In de praktijk wordt het onderscheid niet overal gemaakt. Een afzondering als veiligheidsmaatregel stopt zodra het gevaar geweken is. Voor alle duidelijkheid: een afzondering als sanctie loopt soms nog lang nadat het gevaar geweken is verder, als er al sprake was van een gevaarsituatie.

We hebben geen weet van voorzieningen veilig verblijf die afzonderingen in een isolatieruimte hanteren als sanctie. Wel gebruiken sommige voorzieningen veilig verblijf kamersancties bij ernstige overtredingen.

In de gemeenschapsinstellingen is afzondering wel regelmatig een sanctie. Dat kan op de kamer zijn of in een aparte afzonderingsruimte. Soms gaat het over korte sancties, bijvoorbeeld een kamersanctie van een kwartier. Maar soms duren die sancties heel lang, van dagen tot een week of zelfs langer.

Er zijn zeker onderlinge verschillen tussen de instellingen. Zo zien we een instelling die regelmatig lange sancties uitvoert in een aparte leefgroep met afzonderingscellen. Een andere instelling vult een korter verblijf in een afzonderingsruimte vanwege een crisis aan met een langere kamersanctie.

In sommige instellingen en leefgroepen zagen we het gebruik van langdurige afzonderingen als sanctie sterk afnemen ten gunste van korte kamersancties. Op andere plekken zien we minder evolutie.

De redenen voor kamersancties zijn uiteenlopend. Het kan gaan over agressie tegen begeleiders, druggebruik, een gsm binnensmokkelen of weglopen. Jongeren halen ook veel andere redenen aan: een andere taal spreken, scheldwoorden gebruiken, elkaar aanraken, roepen, je bemoeien met een andere jongere, je bord niet leegeten, te laat opstaan, je niet aan de kledingregels houden, te hard lachen. "Ze delen hier sancties uit alsof het appels zijn", zei een jongere.

"Dit T-shirt bijvoorbeeld is eigenlijk te kort. Ik zou hiermee nooit mijn shift in de refter doen. Want als ik iets van de kast moet nemen, en een begeleider zit in de zetel, dan zou het kunnen dat die mijn buik ziet en dat mag niet. Daarvoor moet je dan naar je kamer. Omdat je dan geen respect hebt voor hen en voor jezelf."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Wat regelmatig terugkomt, is dat je geen gelegenheid krijgt om te praten omdat begeleiders dat onmiddellijk zien als 'discussie':

"Wij mogen niet in discussie gaan. Want als we dan iets zeggen dat hen niet aanstaat, is het van 'ga maar naar boven'."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Er is wel een groot verschil tussen instellingen, maar ook tussen aparte leefgroepen en zelfs begeleiders. Sommige plekken schrapten serieus in het aantal regels, wat leidt tot minder sancties. Jongeren verstaan dat ze af en toe een kort moment naar hun kamer moeten, zoals ouders hun kinderen ook af en toe naar hun kamer sturen. Maar ze vinden het dan wel belangrijk dat dat niet voor elke kleinigheid gebeurt en dat er ook gezocht wordt naar alternatieven.

"Als je in die andere instelling een scheldwoord zegt, krijg je direct een uur kamer. Hier krijg je een eerste waarschuwing, tweede waarschuwing. En als je het dan nog eens doet, ga je naar je kamer. Dat is veel eerlijker."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"We worden te snel naar onze kamer gestuurd. Daardoor voelt mijn kamer niet meer als een veilige plek, maar als een soort cel. Ik zou blij zijn met alternatieve straffen. Zoals die keer dat we moesten pompen. Maar dat mag ook een extra taak zijn of zoiets."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Jongeren vragen ook om meer rekening te houden met hun individuele omstandigheden:

"Ik moest een keer mijn noodmedicatie nemen, en daar val je van in slaap. Mijn psychiater bevestigde dat dat het effect is van die medicatie. De volgende dag kon ik niet op tijd opstaan. Daarvoor kreeg ik extra kamertijd. Ze houden er geen rekening mee."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Ik heb ADHD. Daar wordt weinig rekening mee gehouden. Ik kom soms onbeleefd over, terwijl ik gewoon een vraag stel. Maar door mijn impulsiviteit komt het er anders uit."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Aanbevelingen

- **Maak de keuze om niet langer afzonderingen als sancties te hanteren in de gemeenschapsinstellingen, net zoals in het veilig verblijf. Bepaal welke randvoorwaarden nodig zijn om daartoe te komen, zoals verdere vorming van het personeel. Leg een uiterste datum vast waarop die randvoorwaarden ingevuld moeten zijn.**
- **We kunnen begrijpen dat er soms toch wordt gekozen voor kortdurende time-outs op de kamer bij wijze van sanctie als men geen andere opties ziet. We bevelen aan om hier zeer bewust mee om te springen en dit te evalueren.**

Onthaal

“Ik ben hier gisteren aangekomen en ik heb code rood. Dat is saai. De deur zit op slot. Ik wil graag iets actiefs doen: sport, koken, activiteiten. Het zou al helpen om minstens samen te eten. Dat moet ik nu in mijn kamer doen.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

Toen onze commissie startte, was er in de gemeenschapsinstellingen nog een onthaalfase, waarin jongeren in een aparte leefgroep opgevangen werden. Die onthaalfase is ondertussen afgeschaft. Maar de eerste periode in de gemeenschapsinstelling blijft er een van afzondering, waar je de eerste dagen niet of nauwelijks uit je kamer komt.

Aankomen in de gemeenschapsinstelling zorgt bij jongeren voor spanning. We weten dat voor volwassenen de start van detentie een moment is waarop ze extra kwetsbaar zijn voor suïcidegedachten. We gaan er vanuit dat er ook voor jongeren op dat moment extra nabijheid nodig is. Op de kamer krijgen ze niet de afleiding die ze op dat moment nodig hebben.

Jongeren begrijpen niet goed waar dat onthaal voor dient. Ze snappen dat de begeleiding ze nog niet goed kent, maar vragen zich af hoe de begeleiding ze kan leren kennen als ze in hun kamer zitten. Als ze uit een andere instelling komen, vinden ze dat nog minder zinvol:

“Ik kom uit een andere gemeenschapsinstelling. Ik vind het jammer dat je dan toch nog de eerste vijf dagen vooral op kamer zit. Je hebt niets omhanden. Ik zie het nut daar niet van in.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

“Vijf dagen op uw kamer zitten stinken, waarvoor is dat nodig? Wij komen daar aan en ze zeggen direct, we zijn er om u te helpen. Maar het eerste wat ze doen, is u in afzondering zetten.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

“Het was vreemd om die eerste dagen mensen op de gang te horen lopen en te horen praten die je nog niet kent. Waarom moest ik eigenlijk op mijn kamer blijven om papieren in te vullen terwijl de andere jongeren in de les zaten? Dat had ik toch ook beneden in de leefgroep kunnen doen? Dan had ik meteen vragen kunnen stellen als ik iets niet begreep.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Eén reden die wordt gegeven voor de afzondering bij het onthaal is dat sommige jongeren bij hun aankomst nog onder invloed zijn van drugs. Als de begeleiding zich zorgen maakt, wordt een arts geraadpleegd. Maar dat is geen standaardprocedure.

“Afkicken op mijn kamer was een groot probleem. Als ik niet zoveel op mijn kamer had moeten blijven, was ik minder gefixeerd geweest op die drugs.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Tot slot merken we dat jongeren bij het onthaal niet altijd duidelijke informatie krijgen over het beleid rond afzondering. Mogelijk is dat omdat er bij de start al veel andere informatie gegeven moet worden, en ze de jongeren niet ongerust willen maken.

Jongeren vinden het belangrijk wél zo snel mogelijk die informatie te krijgen. Ook al is de kans klein dat ze afzondering meemaken. Ze zien die afzonderingskamer, ze horen hoe andere jongeren daar naartoe gebracht worden. Jongeren stellen zich daar vragen bij. Soms maakt juist het gebrek aan informatie ze bang.

Aanbevelingen

- **Zorg bij het onthaal voor een warme ontvangst, zodat de jongere nabijheid ervaart. Denk na over de meerwaarde die afzondering kan bieden.**
- **Zorg dat jongeren bij hun aankomst medisch personeel zien. Zij kunnen vaststellen welke letsels jongeren voor hun verblijf eventueel opliepen, en welke medische noden de jongeren nog hebben, bijvoorbeeld om te ontwennen. Maak die consulten standaard, niet alleen als de begeleiding twijfelt. Afzondering is niet per definitie de beste oplossing voor jongeren die moeten ontwennen: kijk ook dan naar de individuele noden.**
- **Geef jongeren bij het onthaal duidelijke informatie over het beleid rond afzondering.**

Door het gedrag van anderen

“Als er alarm is, bijvoorbeeld omdat iemand agressief is, dan moet iedereen altijd naar de kamer. In de hele instelling, ook al zitten we hier gewoon rustig een spelletje te doen. Het kan echt meer dan een half uur duren totdat die andere jongere rustig is en wij weer van de kamer mogen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Soms verblijven jongeren in afzondering op hun kamer door het gedrag van anderen. Als in de gemeenschapsinstellingen het alarm afgaat, omdat de begeleiding inschat dat de situatie van één jongere uit de hand dreigt te lopen, wordt verwacht dat alle leefgroepen bijspringen. Een begeleider vertrekt en één begeleider blijft achter met de groep. Alle jongeren gaan naar hun kamer met de deur op slot.

Sommige maandcommissarissen hebben de indruk dat er de laatste jaren meer alarmsituaties zijn. Jongeren zeggen dat dat geen uitzonderingssituaties zijn: ze spreken van minstens één keer per week. Ze vinden die momenten storend. Ze vinden het ook jammer dat als een alarm vlak voor een gepland kamermoment valt, ze daarna opnieuw naar hun kamer moeten. Bovendien maken ze zich zorgen over wat er gaande is. Het kan ook anders:

“Er zit hier een jongere met een psychiatrisch probleem die al vaak naar de afzonderingsruimte moest. Vroeger moesten we dan allemaal naar onze kamer. Dat was niet fijn, omdat het nare herinneringen oproept. We kunnen niet zien wat er gebeurt, terwijl we wel geroep en geschreeuw horen. Nu mogen we in de leefgroep blijven. Ik vind het fijn dat ze rekening met ons houden.”

Jongere in veilig verblijf

Naast het alarm worden er op sommige momenten collectief regimes geïnstalleerd waarin jongeren veel tijd doorbrengen in hun kamer. We maken ons daar zorgen over:

“Het liep moeilijk in de groep. Volgens het personeel was de situatie niet meer werkbaar. Twee jongeren werden in time-out overgeplaatst naar een andere voorziening. Voor de overige vijf jongeren werd een heel streng kamerregime geïnstalleerd. De jongeren zaten tien dagen lang zo’n 22 uur per dag op kamer tijdens een hittegolf. Daarna werd dat regime traag afgebouwd.”

Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

“Het was toen niet omdat er iemand iets verkeerd gedaan had. Het was gewoon omdat de jongeren die er toen waren de prikkels zogezegd niet aankonden. Omdat we te druk waren samen in de groep. Er was dan telkens maar één groep die in de leefgroep mocht zijn. En dan moesten we bijvoorbeeld vier uur aan één stuk op kamer zitten. Wij kunnen dan wel ons best doen in onze groepjes, maar het is niet omdat wij ons best doen, dat de andere groep dat ook doet. En we kunnen ook niet tonen dat we het goed kunnen doen met de andere groep.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Aanbevelingen

- **De praktijk dat alle leefgroepen moeten bijspringen en dus alle jongeren op kamer moeten bij een alarm heeft een grote impact. Zoek alternatieven. Een gemeenschapsinstelling is bijvoorbeeld van plan een ondersteuningsteam op te richten dat op zulke momenten de jongeren in crisis kan helpen. Dat lijkt ons een stap vooruit.**

Als onderdeel van de dag

In de gemeenschapsinstellingen en in veel voorzieningen veilig verblijf zijn kamermomenten een vast deel van het dagschema. Jongeren blijven dan verplicht in hun kamer. Al sinds het begin van onze bezoeken horen we jongeren klagen over die momenten.

Op sommige campussen zijn die rustmomenten er nog volop. Op veel andere plekken zijn die momenten veel korter en minder geworden. We zijn zeer te spreken over die ontwikkeling. Op die campussen horen we vaker dat jongeren tevreden zijn over de dagindeling.

“Ik vind het fijn dat alles wat losser kan verlopen. Ze zijn minder streng. We mogen vaker kiezen of we in de leefgroep of op de kamer zitten.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

De vaste kamermomenten hebben een dubbel doel: aan de ene kant moeten ze de jongeren rust geven, aan de andere kant zijn er organisatorische redenen, zoals het regelen van de overdracht tussen twee shiften.

Jongeren in voorzieningen hebben zeker rust nodig. Maar vaak vinden ze dat kamermomenten daarvoor niet helpen:

“Ik denk dat niemand van zichzelf vindt dat die de tijd op de kamer nodig heeft. Je hebt er ook helemaal niets, hè. Ik heb zelf niet het gevoel dat ik daar iets aan heb.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Je wordt juist drukker van veel in je kamer te zitten. En dan hoor je door de muren iemand anders zingen, en dan word je nog bozer. Als je dan beneden komt, heb je jezelf druk gemaakt in je hoofd en wil je erover vertellen, dan ben je juist extra druk.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Toch zijn er hier en daar jongeren die de rust wel waarderen. Vaak zeggen ze dat het wel beter zou zijn als ze zelf kunnen kiezen:

“Zelf vind ik die rustmomenten wel fijn, ook al zijn het er veel. Maar ik snap dat andere jongeren die kamermomenten best moeilijk en lang vinden. Het zou beter zijn als je zelf mocht kiezen of je naar je kamer ging.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Aan de andere kant moeten die kamermomenten soms organisatorische gaten overbruggen. Jongeren hebben dan het gevoel dat de kamermomenten er zijn voor de begeleiders en niet voor hen.

“Alleen op je kamer zitten, wat heeft dat nu voor zin? Nu is het van twee tot drie als je geen dagbesteding of school hebt. We snappen niet waarom. Ze kunnen ons toch gewoon door het venster zien als we met twee of drie in de leefgroep zitten?”

Jongere in veilig verblijf

“Wat doet de begeleiding eigenlijk terwijl wij op onze kamers zitten? Vaak komen ze ons later halen dan afgesproken. Dan zeggen ze dat ze te veel werk hadden. Ik denk dat die tijd nuttiger besteed kan worden.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Jongeren hebben het gevoel dat ze al heel veel op hun kamer zitten, dus ze vinden het niet eerlijk als ze langer dan het officiële kameruur moeten wachten. Er wordt van hen stiptheid verwacht, dus verwachten zij dat ook van de begeleiders.

“Als we naar kamer moeten, moeten wij stipt zijn, of het liefst nog een beetje vroeger. Maar als ze ons van kamer moeten halen, zijn ze meestal te laat. Een kwartiertje of zelfs langer. Ze kijken gewoon niet naar de klok.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

En dan zijn er nog teamvergaderingen:

“Bij ons is het maandelijks teamvergadering. Dan zitten we van negen uur 's ochtends tot soms vier, vijf uur op onze kamer. Als we geen les hebben, maar er zijn veel te weinig leerkrachten. En na het team is het dan nog altijd kamermoment van zes tot zeven. Dat gaat gewoon door.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Aanbevelingen

- Laat momenten op de kamer zoveel mogelijk plaatsvinden op basis van vrijwilligheid. Geef jongeren de ruimte om in de leefgroep te blijven als ze dat willen. Beperk verplichte kamermomenten om praktische redenen zoveel mogelijk. Doe de deur niet op slot. Zijn kamermomenten om organisatorische redenen altijd nodig? Kunnen bij een overdracht jongeren ook in de leefgroep blijven? Het zou goed zijn om de frequentie en duur van deze kamermomenten te blijven opvolgen.

Individueel traject

Sommige jongeren hebben volgens de begeleiding meer nood aan rust dan anderen. We zien leefgroepen waar de meerderheid dus 'extra' verplichte rustmomenten heeft bovenop de andere kameruren:

"Ik was hier vroeger al eens geweest, dus ze weten dat ik druk ben. Ik kom hier toe, en hup, ik krijg zes extra rustmomenten van een half uur. Ze geven me niet eens de kans om me te bewijzen. Dat is bovenop de momenten die er al zijn. Als ik een grote taak heb 's avonds, kom ik die dag alleen maar uit mijn kamer voor mijn taak."

Jongere in gemeenschapsinstelling

We zagen het afgelopen jaar veel jongeren met een 'individueel traject'. Die brengen voor een korte of lange periode minder of geen tijd in de leefgroep door, en eten dan meestal ook in hun kamer. Het valt op dat ze vaak niet duidelijk kunnen zeggen waarom ze een individueel schema hebben. Vaak gaat het over 'beleefd zijn' en zich 'goed gedragen', maar ze kunnen niet concretiseren wat dat precies betekent. Het is dan ook meestal niet duidelijk hoelang dat zal duren of hoe ze zich moeten bewijzen.

"Ze zeggen dat ik een negatieve sfeer in de groep breng. Ik begrijp dat niet. Nu moet ik eerst drie dagen in dat traject zitten, en als blijkt dat de sfeer in de groep daardoor beter is, gaan ze het verlengen."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Wanneer eindigt dat? Zij kiezen dat. Vier weken geleden zeiden ze: 'Als je je gedraagt, gaat je schema weg'. Echt mevrouw, ik heb me gedragen als een engeltje. Nu zeggen ze: 'We zien dat het je deugd doet om op je kamer te zitten, rust nog maar een beetje'."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Vanaf het begin heb ik al een individueel traject, door een ruzie met een andere jongere. Ik zit veel op mijn kamer, ik eet hier ook. Ik mag wel twee keer twee uur les volgen, maar na de les zit ik vier uur op mijn kamer. Ik heb nooit de kans gehad om me te bewijzen. Ik kan wel in een leefgroep meedraaien, maar hoe moet ik dat nu tonen?"

Jongere in gemeenschapsinstelling

Ook in het veilig verblijf zien we soms jongeren die een onduidelijk parcours van individuele afzondering opgelegd krijgen.

"Ik ben nu veertien dagen terug uit opname. Ik weet niet wat er gaat gebeuren. Ik zit de hele dag op kamer. Ik mag er maar drie keer per week uit om te douchen. Ik kan me wel wassen in mijn badkamer, maar dat is niet hetzelfde als een douche nemen. Het warme water geeft me rust."

Jongere in veilig verblijf

Aanbevelingen

- Ga spaarzaam om met individuele trajecten waarin jongeren veel extra 'rust' krijgen. Evalueer regelmatig en werk terug naar een volledige leefgroepwerking. Geef de jongeren duidelijkheid over hoelang het traject duurt en wat je concreet van ze verwacht.

Nacht

De nacht brengen de jongeren op kamer door, met de deur op slot. Jongeren vinden de avonden in hun eentje confronterend. Ze beginnen vroeg, te vroeg volgens veel jongeren. Ook dat heeft te maken met organisatorische beperkingen: de avondshift moet op tijd stoppen.

"Om 21 uur moeten we naar de kamer. Dan lig ik nog uren wakker, ik huil mezelf elke avond in slaap. Thuis moest ik veel doen in het huishouden en mocht ik niet vroeg slapen. Als ik wakker lig, komt alles op me af. Ik voel woede, verdriet, paniek."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Zowel in de gemeenschapsinstellingen als in veilig verblijf hebben jongeren het moeilijk met heel vroeg naar bed moeten. In voorzieningen veilig verblijf zien we wel mooie praktijken. Op één plek hebben de jongeren een parlofoon waarmee ze nog een babbeltje kunnen doen met de begeleiding voordat ze gaan slapen. Een andere voorziening maakte budget vrij voor een tweede nachtbegeleider: één begeleider slaapt in en een andere blijft wakker om de jongeren te ondersteunen die dat nodig hebben.

Aanbevelingen

- Onderzoek hoe je ook 's nachts nabijheid kunt bieden.

Ziekte

Wie ziek is, blijft op de kamer. Het is logisch dat wie ziek is, rust nodig heeft. Jongeren zeggen wel dat ze op die momenten nog altijd nabijheid van begeleiding verwachten:

“Als je in ziekteregime zit, zouden ze wel vaker mogen langskomen. Gewoon een babbeltje doen. En waarom kunnen we niet in de leefruimte zitten als de anderen op school zijn?”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Ik was eens ziek en had gebeld voor een keelpastille en een Dafalgan. Ze kwamen pas drie uur later.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Ook frisse lucht is gezond: we horen nog te vaak dat jongeren die ziek zijn, geen luchtmoment krijgen.

Aanbevelingen

- Bied ook bij ziekte genoeg nabijheid, flexibiliteit en luchtmomenten.

Welke ruimte?

Afzonderingsruimtes krijgen heel wat namen, met soms een verschillende invulling: TAVA (Totale Afzondering Van Alles), time-outruimte, afzonderingsruimte, isolatie, PAR (Prikkelarme Ruimte), rustkamer, iso, veilige kamer, naakte kamer, comfort room, snoezelruimte. Jongeren zelf zeggen soms gewoon cel of cachot.

Als de afzondering gebeurt in een aparte ruimte, moet die voldoen aan de internationale standaarden.¹¹ Dat wil zeggen dat er genoeg daglicht en frisse lucht is. Dat is nog te vaak een probleem. Ook moet er een klok of een andere tijdsaanduiding zijn, aangepast aan de doelgroep. Daarnaast moet er hygiënisch sanitair zijn. Als afzondering op de eigen kamer gebeurt, moet die daar natuurlijk ook aan voldoen. De luchtkwaliteit op de kamers is vaak te problematisch.

Jongeren zeggen dat de inrichting van afzonderingskamers sterk kan verschillen:

“Hier is de cel leeg. In een andere gemeenschapsinstelling is er een afzonderingskamer met een piano, daar kun je echt chillen. Je kunt een beetje piano spelen. Er liggen kussens, je hebt een bal om tegen de muur te smijten. In een andere leefgroep staat er een jukebox met muziek. Dat helpt echt om te kalmeren, gewoon een beetje muziek luisteren.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Volgens mij is die cel niet veilig. Het is een oude bakstenen muur. Die stenen zijn kapot, dus je kunt je daar serieus pijn doen als je je niet goed voelt.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Hier zijn de cellen piepkleine kotjes. Je hebt hier niets, alleen je lichaam. In mijn vorige instelling was het menselijker. Je hebt een dvd, strips, een luchtmoment. Je hebt een matras, een bureau, een stoel waar je niet mee kunt gooien, zo’n schuimblok. En een raam om naar buiten te kijken. Maar daar zitten ze wel vaker en langer in de cel.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Sommige voorzieningen veilig verblijf kiezen ervoor om niet met een afzonderingsruimte te werken. Soms betekent dat dat jongeren daar veel op de kamer zitten, soms niet. Soms betekent het dat ze in crisissituaties een beroep doen op psychiatrie of politie.

“Er is hier geen afzonderingsruimte. Als je hier agressief bent, proberen ze eerst met je te praten. Als dat niet helpt, halen ze de politie erbij. Die komen ook met je praten. Als je agressief bent, nemen ze je mee en dan kun je in de cel belanden. Maar dat gebeurt echt niet vaak.”

Jongere in veilig verblijf

Andere voorzieningen veilig verblijf hebben wel een afzonderingsruimte:

“Eén lokaal is op de benedenverdieping, niet ver van de leefgroepen, wel gescheiden door een gang. De tweede ruimte is boven, op de eerste verdieping. Het gaat om twee gelijkaardige ruimtes, waar geen meubelen in staan. Een krijtmuur is in het groen geverfd en er zijn krijtjes. Er hangt een klok en in de deur is er een groot raam op ooghoogte.”

Maandcommissaris veilig verblijf

“Er is een isolatieruimte die heel leeg is. Geen bed, bank of stoel. Volgens de verantwoordelijke houden ze jongeren alleen maar heel kort in die ruimte, waardoor er geen stoel of bed nodig is. Als jongeren er toch overnachten, bijvoorbeeld als ze weggelopen of onder invloed zijn, zorgen ze voor een matras. Er is een camera en een bel. Een toilet is er ook, maar dat is op slot. Op het eerste gezicht zie ik geen klok.”

Maandcommissaris veilig verblijf

Sommige voorzieningen experimenteren met de deur minder vaak op slot doen. Op andere plekken maken moderne badgesystemen het moeilijk om het beleid rond sloten aan te passen. Jongeren vinden het benauwend als de deur op slot gaat:

“Als de deur op slot gaat, voelt het echt als een cel en een straf. Ik vind dat slot ook niet nodig. Ik weet heus wel dat ik niet uit de kamer mag. Dan zou het nog verlengd worden, dus ik zou niet zo dom zijn om dat te doen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Als we naar kamer gaan, zitten de deuren automatisch op slot. Dat is een irritant gevoel.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Naast isolatieruimtes zien we ook steeds meer comfort rooms, snoezelruimtes of prikkelarme ruimtes, vooral in het veilig verblijf. Het gaat over ruimtes waar de jongere vrijwillig naartoe kan om weer rust te vinden. We moedigen het gebruik van die ruimtes aan, zolang het initiatief bij de jongere blijft.

Aanbevelingen

- Naast een sterk preventiebeleid is géén isolatieruimte de beste manier om het aantal afzonderingen te verminderen. We vragen de voorzieningen veilig verblijf ernstig te overwegen of ze nog een isolatieruimte nodig hebben. Vrijwillig te gebruiken *comfort rooms* (zonder slot) kunnen uiteraard wel onderdeel zijn van een preventiebeleid.
- Zorg dat de isolatieruimte voldoet aan de normen: met genoeg licht en lucht en met tijdsaanduiding. Het moeten veilige ruimtes zijn, waar jongeren zich moeilijk kunnen verwonden. Dat geldt ook voor de kamer als de afzondering daar gebeurt. Het is uiteraard een pluspunt als de kamer afleiding biedt.
- Dat er ontspannende ruimtes zijn waar jongeren zich vrijwillig kunnen terugtrekken, moedigen we aan. ‘Vrijwilligheid’ is niet evident in een gesloten context. In dat geval betekent het voor ons dat de deur niet op slot gaat en dat de jongere op elk moment zelf kan kiezen om de ruimte te verlaten. Voor jongeren die hier regelmatig gebruik van maken zijn er misschien nog andere manieren om rust te vinden? We vinden het belangrijk om stil te blijven staan bij de noden die hieronder schuilen.

Beslissing en uitvoering

De beslissing om een alarmprocedure te starten of een korte kamersanctie te geven ligt bij individuele begeleiders. Jongeren hebben het over grote verschillen:

“Sommige begeleiders proberen eerst met je te praten, omdat ze weten dat je naar de veilige kamer moet. Maar andere begeleiders, die hebben het alarm gewoon altijd vast en die drukken als je nog maar één gillette geeft.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Voor jongeren die langer in afzondering zitten of individuele regimes opgelegd krijgen, is vaak niet helemaal duidelijk wie de beslissing nam. Ze zeggen dat je vaak geen informatie krijgt over hoelang de afzondering zal duren en wat precies de reden is. Ze weten ook niet wie er geïnformeerd wordt over de afzondering: hun ouders worden wel op de hoogte gebracht als ze iets verkeerd gedaan hebben, maar niet per se over het feit dat ze in een afzonderingsruimte zitten.

Ze zijn het niet altijd eens met de afzondering, maar voelen zich machteloos. Ze zeggen dat ze niet terecht kunnen bij een ‘onpartijdige scheidsrechter’: ze missen een beroepsprocedure.

“Veel kunnen we niet doen tegen begeleiders. Je moet gewoon luisteren, je kunt niet tegen spreken. Als ze er echt over zouden gaan, weet ik niet waar ik terecht kan. Je moet ook wel terug naar diezelfde groep. Je kunt er niets aan veranderen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Als de beslissing genomen is om jongeren af te zonderen, moeten ze de kans krijgen om zelf naar hun kamer of de afzonderingsruimte te gaan. We zien daar goede voorbeelden van:

“Ik had het heel moeilijk. Ik kon niet meer stappen. Maar ze gaven me de tijd. Ik denk dat ik daar een minuut of twee stilgestaan heb. Daarna namen ze me voorzichtig vast, maar niet zo langs alle kanten.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Ik had een andere jongen geslagen. Ik ben dan onmiddellijk met een begeleidster vrijwillig naar de afzondering gegaan. Ik ben blij dat ik het zo kon doen. Eenmaal daar ben ik wel vijf minuten boos geweest en heb ik geroepen. Daarna werd ik rustiger.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Als jongeren niet vrijwillig meegaan, of als begeleiders onmiddellijk alarm slaan, wordt ‘de procedure’ om jongeren met veiligheidstechnieken af te zonderen ingezet. Dat is een indrukwekkende gebeurtenis:

“Als ze je naar daar moeten brengen, komen ze niet met vijf mensen, maar dan staan daar plots wel twintig personen. Dan heb ik het soms heel moeilijk, ook als dat bij anderen gebeurt. Ik begon een keer zelf te schreeuwen om het niet te horen. Ik heb dan mijn koptelefoon gepakt. We hebben elkaar daarna een groepsknuffel gegeven om elkaar te troosten.”

Jongere in veilig verblijf

“Ze tonen een introductiefilmpje over hoe ze een interventie doen. Begeleiders spelen de hele procedure na. De verantwoordelijke licht toe dat de interventieprocedure start als de jongere pedagogisch niet meer aanspreekbaar is. Het is duidelijk dat zo’n procedure erg hard en confronterend is, in de eerste plaats voor de jongere zelf, maar ook voor de jongeren die getuige zijn en voor de medewerkers die de procedure moeten toepassen.”

Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

Als jongeren moeite hebben met hoe de beslissing uitgevoerd is, krijgen we vaak als antwoord: “De procedure is hier correct toegepast.” Soms hebben we het gevoel dat er weinig aandacht is voor de beleving van de jongere en de vraag of de procedure voorkomen had kunnen worden.

Nog zorgelijker is dat de procedure soms allesbehalve correct verloopt. Jongeren tonen ons soms blauwe plekken of schaafwonden.

“Ik heb gezien hoe ze een jongere aan de haren naar de cel trokken. Of iemand bij wie ze op de keel duwden. Voor mij is dat letterlijk mishandeling, want ze doen die pijn en dat is helemaal niet nodig. Het blijft een minderjarige. Ik denk soms dat het strafbaar is als je het hierbuiten zou doen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Dat gaat met duwen en trekken. Alsof we beesten zijn. Je houdt er blauwe plekken aan over. Ik heb een keer gezien hoe ze met tien man op iemand gingen zitten.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

In principe krijgen alle begeleiders die de procedure moeten toepassen vorming over hoe ze de technieken kunnen toepassen. We horen dat dit niet altijd het geval is:

“Een begeleider bevestigt dat er overdreven geweld gebruikt werd, onder andere door miscommunicatie tussen de begeleiders. Dat komt door een gebrek aan opleiding hoe ze een jongere naar een isolatiecel moeten brengen. Dat heeft te maken met recente personeelsswissels.”

Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

Over een ander ernstig incident gingen we in gesprek met de voorziening, die zelf ook aan de alarmbel had getrokken. De directie had een grondige evaluatie van dit incident gemaakt en een grondig actieplan opgesteld, waarbij de eerste stappen voor verandering meteen gezet waren. We vinden het heel belangrijk dat er na zulke incidenten lessen getrokken worden – ook dat maakt deel uit van een preventiebeleid.

Aanbevelingen

- Leg duidelijk in procedures vast wie beslist om tot afzondering over te gaan en wie ze uitvoert. Dat kan nooit een individuele beslissing zijn, behalve als het over een korte time-out op kamer gaat. Als de uitvoering niet door de leefgroepbegeleiders zelf gebeurt, leg dan in de procedure vast wie van de begeleiding er bij blijft en het overzicht behoudt. Zorg dat de betrokken externen de juiste informatie krijgen.
- Geef de jongere onmiddellijk of zo snel mogelijk duidelijke informatie over de reden van afzondering en hoelang ze zal duren, inclusief informatie over klachtenprocedures en de eventuele mogelijkheid om in beroep te gaan.
- Breng de jeugdrechter en consulent op de hoogte over de afzonderingsmaatregel, zoals de gedragscode afzondering bepaalt.¹²
- Zorg voor een beroepsprocedure voor elke vorm van afzondering, buiten korte time-outs. Zorg dat jongeren in afzondering contact kunnen opnemen met hun advocaat en met het Kinderrechtencommissariaat. Volgens de gedragscode afzondering in de gemeenschapsinstellingen¹³ krijgen jongeren tijdens een afzondering in de veilige kamer de mogelijkheid om ouders, jeugdrechter, consulent en advocaat te contacteren, voor zover de toestand dat toelaat. Volg die afspraak dus op.

- Hiernaast bespraken we de praktijk van separatie, jongeren lang volledig afzonderen van leeftijdsgenoten. Dat is heel ingrijpend en verschilt zó van het gewone regime, dat het eigenlijk om een aparte modaliteit gaat. We vinden dat alleen de jeugdrechter die beslissing kan nemen.
- Zorg dat medewerkers die jongeren afzonderen genoeg competenties hebben om dat veilig te doen. Personeelsproblemen mogen geen reden zijn voor gebrekkige veiligheidstechnieken. Mensen die nog niet de nodige vorming kregen, mogen geen jongeren afzonderen.
- Betrek zo snel mogelijk, het liefst vóór de afzondering maar ten laatste bij de start, medisch personeel (arts, verpleegkundige) bij de afzondering, zeker voor jongeren met een specifieke medische of psychische kwetsbaarheid. Laat die vaststellen welke medische noden de jongere heeft, als oorzaak of als gevolg van de afzondering, en registreren in welke toestand de jongere zit. Zij blijven de jongere tijdens de afzondering verder opvolgen.

Te weinig nabijheid

Om weer tot rust te komen, vinden de meeste jongeren nabijheid veel zinvoller dan alleen zijn. Sommige jongeren vinden rust als ze alleen zijn. Anderen zeggen dat alleen zijn ze nog meer onzeker, kwaad en onrustig maakt.

Soms zitten ze uren of dagen alleen in een afzonderingsruimte. Ze zeggen dat ze behoefte hebben aan warmte en een goed gesprek, liever dan ‘weggestopt’ te worden. Ze vragen échte mensen met échte aanwezigheid. Niet alleen via een camera of een raampje.

Niet elke jongere vraagt nabijheid, maar de meeste jongeren appreciëren het wel als begeleiders zich betrokken opstellen:

“Er zijn er ook die als ze zien dat je je slecht voelt, komen zeggen: je mag aan mijn mouw trekken als je me nodig hebt. Er zijn er die ook een babbeltje komen doen op je kamer.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Als ik boos ben, moet je me gerust laten. Dan moeten ze niet komen babbelen. Er is zo’n begeleider die altijd langskomt om te horen of je wilt praten, maar daar word ik alleen maar bozer van.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

¹² Gedragscode afzondering GI, p. 2

¹³ Gedragscode afzondering GI, p. 2

Nabijheid kan ook betekenen iets actiefs doen in plaats van babbelen.

“Elke dag word ik twee keer een half uur gelucht. Wanneer dat is, weet ik niet op voorhand. Dan speel ik pingpong met een begeleider. Vaak is dat het enige wat ik dan wil doen. Liever dan praten, waardoor je daarna opnieuw begint te piekeren.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Jongeren in gemeenschapsinstellingen zeggen dat ze moeilijk contact kunnen leggen met de begeleiding als ze op hun kamer zitten, om wat voor reden ook.

Soms kan het wel met een belletje, soms met een systeem van briefjes die ze onder de deur schuiven.

We zien grote verschillen in de mate waarin daarop gereageerd wordt. Als ze geen reactie krijgen, beginnen jongeren op de deuren te kloppen, maar dat helpt niet:

“Je drukt op het belletje, maar je wacht twintig minuten. Als ze boos op je zijn, duurt het langer. In de andere instelling kwamen ze meteen, of binnen twee minuten.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Als je in je kamer zit en je hebt iemand nodig, dan moet je een briefje schrijven. Maar dat zien ze nooit liggen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Toen ik in afzondering ging, moest ik drie keer overgeven in mijn kamer. Ik belde voor de begeleiding en ik moest toen drie kwartier wachten voordat er iemand kwam kijken.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Niet alleen voelen jongeren zich op die manier in de steek gelaten, ze voelen zich ook onveilig, vooral als de deur op slot zit:

“Ge voelt u opgesloten. Als er iets gebeurt, als er brand is, dan kun je niet uit je kamer. Ik heb schrik dat ze niet zouden komen als ik dan begin te kloppen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

In een afzonderingsruimte ervaren jongeren vaak helemaal een gebrek aan nabijheid:

“Ze laten u daar gewoon schimmelen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Ze zorgen echt niet voor je als je in de cel bent. Ze zouden moeten komen kijken, maar ze droppen je daar en dan vergeten ze je letterlijk. Ze laten je daar helemaal alleen. Ze kijken een beetje door de camera, maar ze komen niet. Ook niet als je op die knopjes duwt. Ik zou gewoon willen dat er iemand eens komt praten, dat je daar niet alleen bent. Heb je die cel al eens gezien? Daar wil je echt niet alleen zijn.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“De begeleiding komt zo’n drie keer per dag langs. En je mag een halfuurtje naar buiten.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Ik zit sinds gisteravond in isolatie. Ze hebben geen aandacht voor mij. Ik heb zelfs om wc-papier moeten vragen via de parlofoon. Toen ik om een verpleegster vroeg, zeiden ze dat die pas de volgende dag zou komen. Voor de rest heb ik niemand gehoord of gezien. Ik heb wel om 12 uur eten gekregen in de isoleercel. Nu is het 15 uur en ik heb nog niet gehoord hoe het nu verder gaat.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Ik heb overgegeven in de cel. Ik vroeg een beker water. En ze zeiden ‘pas als je weer rustig bent krijg je water’. Ik heb daar dan eerst moeten slapen en de volgende ochtend heb ik dat moeten opkuisen, zonder een emmer water.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Volgens de intersectorale richtlijn moet afzondering altijd gepaard gaan met fysieke nabijheid.¹⁴

Internationale normen stellen dat er bij afzondering voortdurend visueel toezicht moet zijn, met een begeleider die bij voorkeur fysiek aanwezig is.¹⁵

Minstens om de vijftien minuten moeten er observaties zijn in fysieke aanwezigheid van de jongere, dus niet met een camera of door een raampje in de deur, behalve als het echt niet anders kan.¹⁶

Het kan anders:

“Als ik naar die ruimte moet, zijn ze er echt voor mij. Ze laten je geen seconde alleen. Toen ik kalmer werd, vroegen ze of ze me mochten aanraken en hoe. Wrijven over de rug deed deugd. Ze vroegen elke vijf minuten of ik naar het toilet moest om bijvoorbeeld te braken.”

Jongere in veilig verblijf

¹⁴ Intersectorale richtlijn, p. 51

¹⁵ Intersectorale richtlijn, p. 58, rapport rechtspositie geslotenheid p. 257

¹⁶ Intersectorale richtlijn, p. 73

“De afzonderingsruimte is echt het laatste redmiddel. Vroeger was het de bedoeling dat de begeleiders om de tien minuten gingen kijken naar de jongere. Onlangs hebben we dat aangepast en is het de bedoeling dat de begeleiders bij de jongeren blijven zolang ze in afzondering zitten. In geval van nood is er een back-up team.”

Verantwoordelijke veilig verblijf

“In de psychiatrie werd ik altijd compleet alleen gelaten in isolatie. Hier niet. Soms word je in dekens gewikkeld, een ‘burrito’ noem ik dat. Dan kan er iemand bij je blijven, maar kan die wel nog snel genoeg bij de deur zijn. Dat werkt wel, maar alleen als dat iemand is die je vertrouwt.”

Jongere in veilig verblijf

De commissie is ervan overtuigd dat als jongeren afgezonderd worden, er altijd een-op-een begeleiding moet zijn in de afzonderingsruimte of erbuiten, met mogelijkheid tot oogcontact en gesprek. Met de huidige personeelsbezetting en het huidige beleid rond afzondering lijkt het niet overal haalbaar om dit te realiseren.

Om het wel haalbaar te maken, is het in de eerste plaats nodig om verder in te zetten op preventie. Als afzondering meer dan vandaag de uitzondering wordt, is er ook meer ruimte om alle ondersteuning te bieden als afzondering dan toch écht nodig is. Voorzieningen die ervoor kiezen om de mogelijkheid tot afzondering te behouden, moeten de ruimte hebben om nabijheid te bieden. Ofwel door een leefgroepbegeleider, ofwel door betrouwbare mobiele partners. Het liefst partners die de jongeren al kennen. Soms vinden jongeren het juist fijn als er iemand van buitenaf langskomt:

“Vooral de mensen van de dagbesteding eigenlijk. Die zien we maar een paar uur per week, maar die luisteren veel beter naar ons.”

Jongere in veilig verblijf

“Of misschien een andere begeleider van een andere leefgroep die een babbeltje komt doen, die niet weet wat er gebeurd is.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Anderen vragen contact met een vertrouwd iemand. In het ideale geval is dat een familielid of een belangrijke andere persoon uit het netwerk. Dat staat trouwens ook in de intersectorale richtlijn.¹⁷ De hulpverlening voor volwassenen experimenteert al volop met *rooming-in* tijdens isolaties, met een familielid dat mee op de kamer mag blijven.

Hoe de jongere contact kan hebben met familie bij crises en bij afzondering moet in een signaleringsplan staan. Minimaal staat daarin wie volgens de jongere ingelicht moet worden over de afzonderingsmaatregel, en wie niet. We gaan ervan uit dat jongeren boven de twaalf jaar (die niet in een crisissituatie zitten) beslissingsbekwaam zijn. Zij hebben het recht om daarover te beslissen, ook als ze ervoor kiezen om hun ouders juist niet op de hoogte te brengen.¹⁸

Aanbevelingen

- **Zorg dat jongeren bij een afzondering op hun kamer voortdurend contact kunnen opnemen met de begeleiding. Dat vraagt aanpassingen aan de infrastructuur: zorg dat ze via een parlofoon contact kunnen opnemen. Het vraagt ook aanpassingen op het vlak van medewerkers: zorg dat begeleiders op tijd kunnen antwoorden op vragen van jongeren. Wees responsief als jongeren die op hun kamer zitten aandacht vragen. Voor de begeleiding lijken die vragen soms misschien niet prioritair, voor jongeren is het gevoel van nabijheid essentieel. Een andere optie is om de deur niet op slot te doen en jongeren toe te laten uit hun kamer te komen als ze vragen hebben.**
- **Zorg dat een jongere in een afzonderingsruimte voortdurend een-op-eencontact kan hebben met een volwassene die nabijheid biedt. Bij voorkeur in de afzonderingsruimte zelf of daarnaast als dat nodig is. Onderzoek welke randvoorwaarden vervuld moeten zijn om dat mogelijk te maken. Besef dat als die niet ingevuld raken – bijvoorbeeld als er vaak maar één begeleider is voor de leefgroep en er geen partners zijn op wie je een beroep kunt doen – het niet haalbaar is om afzonderingen op een verantwoorde manier te blijven uitvoeren.**
- **Jongeren die gefixeerd zijn, mogen geen enkel moment alleen gelaten worden. Continue fysieke nabijheid in dezelfde ruimte is absoluut nodig. Ze alleen laten kan levensgevaarlijke situaties opleveren.**
- **Neem in elk signaleringsplan op welke rol familie kan spelen bij een afzondering. Vermeld minstens welke ouders of andere belangrijke personen ingelicht worden. Nog beter is het als personen die de jongere aanduidt kunnen bellen of op bezoek komen.**

¹⁷ Intersectorale richtlijn, p. 56-57

¹⁸ Intersectorale richtlijn, p. 57

Lege tijd invullen

“Wachten. Slapen. Nog meer wachten.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Het is saai. Je denkt aan wat je vrienden aan het doen zijn, wat je ouders doen terwijl jij daar op kamer zit.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Je zit daar gewoon te wachten, naar de muren te kijken, en je kunt echt alleen maar nadenken en dat is echt niet wat je wilt doen dan, snap je. Je wilt echt niet nog meer aan slechte dingen denken.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Of het nu tijdens de vaste kamermomenten is of tijdens een verblijf in een afzonderingsruimte: jongeren hebben het ontzettend moeilijk om die lege tijd in te vullen. De voorzieningen proberen daarop in te spelen door materiaal aan te bieden. Jongeren appreciëren het als ze dvd's kunnen bekijken of naar muziek kunnen luisteren. Er zijn ook vaak strips en hobbymateriaal. We zagen de laatste jaren meer van dat materiaal en kunnen dat alleen maar toejuichen. Toch vervangt een dvd of hobbymateriaal geen echt contact:

“Waarom moeten wij zoveel tijd op onze kamer doorbrengen? Ik kan me wel goed amuseren met mijn hobby's. Maar toch duurt de dag heel erg lang als je op je kamer zit.”

Jongere in veilig verblijf

Jongeren gaan op zoek naar copingmechanismen om om te gaan met de situatie, soms met veel veerkracht:

“Ik teken lijntjes, en probeer daar dan iets van te maken. Ik teken ook emoties zoals boosheid, verdriet, angst. Zo probeer ik van de chaos iets te maken dat oké is.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Wat ik doe? Zingen, dansen, muziek luisteren, gek doen voor de spiegel, op de muur schrijven.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“De eerste week was best lastig. Ik moest heel veel op kamer. Dat maakte dat ik dingen begon te horen die er niet zijn. Mijn psycholoog leerde me op te schrijven wat ik meemaak en wat ik daarbij voel. Dus noteerde ik alles in een schriftje. Toen ik daarmee klaar was, luisterde ik wat naar de radio of kleurde ik in een kleurboek.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Met een bal tegen de muur smijten. Boksen op de deur. Pompen. Je deur barricaderen. Verstand op nul en dan proberen te ontsnappen uit de situatie.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Sommige van die copingmechanismen zijn minder gezond. Veel jongeren zeggen dat ze uit verveling slapen. Het gevolg is dat ze 's nachts niet meer goed slapen en hun ritme sterk verstoord raakt. Anderen zeggen dat ze al verdikt zijn:

“Je hebt hier gewoon niets anders te doen dan te eten, en op onze kamer hebben we veel koeken en snoepjes omdat het eten echt niet lekker is.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Nog andere jongeren verwonden zichzelf of stellen ander gevaarlijk gedrag.

“Ik zit nu al een week in afzondering. Ik pieker veel te veel. Gisteren heb ik mijzelf verwond en moesten ze me komen verzorgen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“De afzonderingsruimte is bekleed met kussens. Ik heb mezelf daar al veel pijn gedaan. Je hebt nog wel je handen. Dan trek ik dus mijn haar uit, dat doet wel pijn, ook achteraf.”

Jongere in veilig verblijf

“Sommige jongeren hier spuiten deoflessen leeg in hun mond om alles even te vergeten, zodat je even niet meer daar bent. Want je wordt gek.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Soms moeten jongeren als onderdeel van de afzondering taken maken. Ze moeten de begeleiders of de jeugdrechter dan een brief schrijven over wat ze verkeerd gedaan hebben. Daar zien ze het nut niet van in. Sommigen worden daar boos van. Ze hebben in elk geval niet het idee dat ze er iets uit leren.

Sancties staan soms in de weg van andere belangrijke zaken, zoals onderwijs of contact met thuis. Volgens het rapport rechtspositie moet de minderjarige in principe toegang kunnen behouden tot zijn sociale contacten, onderwijs, lectuur, fysieke beweging en andere rechten.¹⁹

“Ik heb ooit ‘strikt’ gehad voor drie dagen. Dat is een sanctie en dan zit je op je kamer zonder dvd, zonder iets, je mag niet naar school. Behalve als je buiten onderwijs volgt, dat is belangrijk. Maar school hier is toch niet echt, dus ze vinden dat je dat kunt missen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Of je je ouders mag bellen tijdens je sanctie, hangt af van de begeleiding. Sommige mensen vinden dat niet zo belangrijk, dan mag het niet. Maar ik vind dat heel belangrijk. Ik heb het dan net nodig om mijn mama te horen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Als je bezoek krijgt, gaat dat altijd door, ook als je ‘strikt’ hebt.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Jongeren in afzondering hebben elke dag recht op buitenlucht. Volgens het rapport rechtspositie minstens één uur per dag.²⁰ Sommige campussen leven dat recht op een luchtmoment strikt na. Andere ‘ongeveer de helft van de keren’. Op nog een andere campus hadden de jongeren daar zelfs nog nooit van gehoord. De afzonderingsruimtes zijn vaak muf. Jongeren hebben zuurstof nodig. En het luchtmoment is vaak ook een moment van contact met begeleiding.

“In de andere instelling mag je nog even naar buiten gaan als je in sanctie bent. Ze komen dan bijvoorbeeld even samen basketten. Hier zit je letterlijk de hele dag op je kamer.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Vanaf de vijfde dag komen er extra luchtmomenten. Ik zou het goed vinden dat als ik het lastig heb, er nog een extra moment is. Bijvoorbeeld even gaan poolen of in het striplokaal zitten. Doordat de straf lang duurt, hou je het niet zomaar vol. Gisteren werd mijn luchtmoment gestopt omdat ik agressief omging met mijn pingpongpalet. Nu is het halfvier en heb ik nog geen luchtmoment of gesprek gehad.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Tot slot horen we op sommige plaatsen dat wie naar een afzonderingsruimte moet, zich moet omkleden. Dat is een veiligheidsmaatregel voor wie suïcidaal is. Toch wordt die regel soms niet op basis van een risico-inschatting toegepast, maar standaard:

“In de cel moet je je sowieso uitkleden. Je krijgt andere kleren, een scheurvrij kleed, van superdikke blauwe stof, het lijkt plastic.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Aanbevelingen

- Bied een invulling op maat aan, met maximale afleiding. Grijp daarvoor terug naar het signaleringsplan van de jongere. Zet zoveel mogelijk aspecten van het dagelijks leven voort. Kanttekening: als de jongere in alle rust onderwijs kan volgen of contact kan hebben met de buitenwereld, is de afzondering misschien niet langer nodig.
- Besef dat jongeren niet altijd gezonde coping-mechanismen hanteren als ze afgezonderd zijn. Dat is nog een reden om verder te focussen op preventie en om zoveel mogelijk te kiezen voor vrijwillige kamermomenten. Richt kamers en afzonderingsruimten zo veilig mogelijk in.
- Als commissie hebben we vragen bij de meerwaarde van geschreven taken tijdens een kamersanctie of in de onthaalperiode. We denken dat dat vooral zinvol kan zijn in combinatie met gesprekken. Wees transparant over wat er gebeurt met de informatie, bijvoorbeeld als je jongeren vragen stelt over strafbare feiten en je die informatie doorgeeft aan de jeugdrechter.
- We schreven dat langere afzonderingen als sanctie geen plaats hebben in de gemeenschapsinstellingen en het veilig verblijf. Zolang ze in een overgangsfase toch nog voorkomen, is het nodig de jongere minstens elke dag een uur in de buitenlucht te laten.
- Laat de jongere in de mate van het mogelijke eigen kleren dragen.²¹ Geef alleen een ‘scheurvrij kleed’ op basis van een individuele risicoanalyse, niet als standaardonderdeel van een afzondering. Als dat toch nodig is, geef ze dan zoveel mogelijk de kans om zichzelf discreet om te kleden.

²⁰ Rapport rechtspositie, p. 250

²¹ Intersectorale richtlijn, p. 56

Camerabewaking

“Zo’n camera, dat is niet leuk, dat zijn ogen die de hele tijd blijven kijken.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“De begeleiding bevestigt dat de camera altijd aanstaat. Ze kunnen die niet uitzetten, alleen afplakken.”

Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

“Ik moest me uitkleden in de cel en de hele campus kon meekijken. Van elke leefgroep kunnen alle begeleiders de camerabeelden zien, en de jongeren ook als ze aan het bureau staan. Dat is een scherm met alle cellen van alle leefgroepen en de voordeur.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

In sommige isolatieruimtes is er camerabewaking. Jongeren vinden dat een sterke inbreuk op hun integriteit. Dat camerabewaking nodig is, moet altijd heel duidelijk beargumenteerd worden.

Camerabewaking mag niet standaard gebeuren en zeker niet langer duren dan nodig. Het kan ook geen live toezicht vervangen. Omdat het de voorkeur heeft om jongeren in isolatie voortdurende nabijheid van een begeleider te bieden, zou een camera eigenlijk overbodig moeten zijn.

Als er toch camerabewaking is, moeten jongeren daar van bij het onthaal over geïnformeerd worden en moeten ze informatie krijgen over wat er gebeurt met de beelden: Worden ze opgenomen? Hoelang worden ze bewaard? Wie heeft toegang tot de beelden? De beelden moeten sowieso discreet behandeld worden. Het gebruik om midden in de leefgroep een cockpit te hebben waar begeleiders de camera-beelden bekijken, en waar ook andere jongeren ze kunnen zien, is uit den boze.

Het moet altijd duidelijk zijn wanneer de camera filmt en wanneer niet, bijvoorbeeld met een knipperlichtje. Jongeren moeten de kans hebben om zich buiten het zicht van de camera om te kleden en naar de wc te gaan.

Aanbevelingen

- Wees zuinig met camerabewaking. Stel altijd de vraag welke meerwaarde het heeft om een camera aan te zetten. Hoe maakt een camera de afzondering veiliger? Camera's die standaard 24 uur per dag aanstaan en niet uitgezet kunnen worden, zijn in geen enkele ruimte te verantwoorden. Als je het nodig vindt om jongeren te filmen, duid dan ook een persoon aan die de beelden continu opvolgt.
- We merken dat er vaak geen privacybeleid is. We denken dat het goed is om een visie rond camerabeleid te ontwikkelen op het niveau van de voorzieningen. En we denken ook dat het aan het Agentschap Opgroeien is om de lijnen uit te zetten en de voorzieningen duidelijk te informeren welke implicaties de camerawet en de GDPR-wetgeving hebben. Als je kiest voor camerabewaking, is het nodig om een degelijk privacybeleid te ontwikkelen. Wanneer worden jongeren gefilmd? Waarom? Wat gebeurt er met de beelden? Het privacystatement antwoordt daarop. Jongeren krijgen het privacystatement als ze aankomen in de voorziening.
- Ga discreet om met camerabewaking. Beperk het aantal personen dat toegang heeft tot de beelden tijdens en na de opname.
- Zorg dat jongeren weten wanneer ze gefilmd worden. Geef ze de kans om bepaalde handelingen (wc, omkleden) buiten het zicht van de camera te doen.

Hoe lang duurt het?

Op dit moment is er geen wettelijke maximumduur voor een afzondering. Het Decreet Rechtspositie Minderjarigen zegt wel dat afzondering alleen kan als het gedrag van de jongeren risico's inhoudt voor henzelf en de omgeving. Dat impliceert dat de afzondering ook stopt zodra het gevaar geweken is.

De gedragscode afzondering in de gemeenschapsinstellingen²² stelt dat de weg terug er een is van een graduele overgang waarin gewerkt wordt aan herstel. Herstel van de relatie is inderdaad heel belangrijk. Maar een gradueel parcours waarin jongeren opdracht- en moeten afwerken, mag er niet toe leiden dan ze langer dan strikt nodig in afzondering blijven. Jongeren vinden dat begeleiders soms een andere interpretatie van 'rustig' hebben dan zichzelf:

"Je mag eruit als je rustig bent of als zij vinden dat je rustig bent. Want soms ben ik rustig, maar dan zegt de begeleider: ik denk toch dat je nog wat meer rust kunt gebruiken. En daar word ik dan weer onrustig van. Ik kan dan echt boos worden als ze me er niet willen uitlaten."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Hoelang je in de cel zit, hangt af van hoe je je gedraagt. Je moet rustig zijn. Maar het is ook niet zo dat je er meteen uit mag als je rustig bent."

Jongere in gemeenschapsinstelling

De intersectorale richtlijn stelt wel een maximumduur voor: in de regel niet langer dan een uur, met een absoluut maximum van vierentwintig uur.²³ Na vier uur is er een second opinion van buiten de leefgroep nodig. Het rapport Rechtspositie Geslotenheid spreekt over gelijkaardige termijnen.²⁴

Maar dat sluit nog niet aan bij de termijnen in de gedragscode voor de gemeenschapsinstellingen, namelijk maximaal vijf dagen. In de praktijk zien we soms nog langere afzonderingen.

"In de andere instelling duurt een afzondering veel langer. Ik heb daar gezien dat iemand gewoon rustig was, maar omdat die niet wilde luisteren, zat die dagenlang alleen."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Hoelang het duurt, hangt af van wie er op dienst staat. Bij de ene moet je tien minuten naar je kamer, bij de andere is het de rest van de dag."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Korte time-outmomenten werken bij mij veel beter dan lange straffen op de kamer. Daar leer ik toch niets van."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Als ze een sanctie krijgen, vinden jongeren het vaak niet duidelijk hoelang die zal duren. Bij een korte sanctie op de kamer wordt niet altijd een duur vermeldt. Als het om een ernstige overtreding gaat, moet je op sommige plekken wachten tot het situeringsgesprek de dag daarna om te weten hoelang je sanctie zal duren. Soms is de voorgestelde maximumtermijn dan al overschreden.

"We vroegen daarom hoelang we op onze kamer zouden moeten blijven, maar dan zei die begeleider dat hij dat nog niet wist. Dat is echt vervelend. Sommige begeleiders zeggen direct voor hoelang het is, maar andere begeleiders zeggen dat niet en dan zit je maar te wachten in je kamer."

Jongere in gemeenschapsinstelling

We lazen al bij de kamermomenten dat die vaak langer duren dan de afgesproken duur. Dat geldt ook voor sancties en andere afzonderingen. De onzekerheid kan dan een trigger zijn die alleen maar voor meer onrust zorgt:

"Dan moet je een kwartier naar je kamer. En als ze dan vergeten je te komen halen, moet je wel heel lang op je kamer blijven soms. Ik moest eens 's ochtends vroeg naar mijn kamer omdat ik iets gezegd had. En ze hebben me er niet meer uitgehaald tot het school was om halfelf."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Stel: je doet iets en je moet naar je kamer. Je zit daar drie kwartier en dan denkt de begeleiding: het is niet meer de moeite om die eruit te halen want over een kwartiertje is het toch kamermoment. Dan laten ze je gewoon zitten. Voor hen is dat maar een kwartiertje, maar voor ons is het wel belangrijk dat we nog van de kamer mogen. Al is het maar vijf minuten. Gewoon even iets tegen iemand zeggen of zo, of iemand zien. Je zit hier echt altijd maar alleen."

Jongere in gemeenschapsinstelling

²² Gedragscode afzondering GI, p. 2

²³ Intersectorale richtlijn, p. 59, p. 71-72

²⁴ Rapport rechtspositie geslotenheid, p. 253

We merken in de praktijk dat een paar jongeren gedrag stellen dat geen acuut, maar wel een chronisch risico meebrengt voor henzelf of anderen. Zij krijgen te maken met veel of lange afzonderingen en separaties. Voor hen is weinig geregeld rond termijnen. Omdat ze soms niet strikt onder de definitie van afzondering vallen, dreigen ze ook buiten wettelijke bepalingen te vallen als die verijnd zouden worden.

Bij jongeren met een individueel traject ligt de duur vaak niet vast. Zij weten vaak niet goed wat ze moeten doen om de afzondering te laten eindigen.

“Ze verlengen het altijd maar. De afspraak was dat het schema zou verdwijnen als ik een hele week groene gedragscodes zou krijgen. Dus heb ik me goed gedragen. Na een week zeiden ze dat mijn goed gedrag, mijn beleefdheid niet oprecht was. Dat ik het alleen deed om van die maatregel af te raken en dat ze die daarom gingen verlengen. Ik werd erg boos en moest toen naar de afzonderingsruimte.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Aanbevelingen

- Stop een afzondering zodra de toestand van de jongere dat toelaat.
- Neem de maximumtermijnen uit de multidisciplinaire richtlijn over: laat afzondering in de regel niet langer dan een uur duren, met een absolute grens van vierentwintig uur. Hou om de vier uur een evaluatie met second opinion. We verwachten dat dat ook in het aangepaste Decreet Rechtspositie Minderjarigen komt.
- Soms duurt een afzondering lang omdat bij de begeleiding of de jongeren nog nood aan herstel leeft. Onderzoek hoe je aan die noden tegemoet kunt komen zonder de termijnen te overschrijden.
- De commissie is geen voorstander van afzondering als sanctie. Waar dat toch nog gebeurt, is het belangrijk om zo snel mogelijk mee te delen hoelang de sanctie duurt én om die duur te respecteren. Dat mag nooit langer dan 24 uur zijn. Respecteer ook bij korte time-outs de afgesproken duur.
- Voor individuele trajecten moet duidelijk zijn welk perspectief er is. Geef jongeren nieuwe kansen. Formuleer bij voorkeur een maximumduur die niet afhangt van gedrag.

Registratie van alle afzonderingen nodig

Internationale normen eisen registratie van alle afzonderingen. In theorie gebeurt dat ook, maar in de praktijk hebben we de indruk dat het niet altijd even zorgvuldig gebeurt.

Bovendien gebeurt het momenteel alleen in het individueel dossier van de jongere (Domino). Wie zicht wil krijgen op het aantal afzonderingen in een voorziening, krijgt dat dus alleen door alle dossiers afzonderlijk te raadplegen. Dat maakt het moeilijk om zicht te krijgen op evoluties, zowel voor directies als voor de commissie.

Aanbevelingen

- Registreer elke afzondering nauwkeurig, ook de korte afzonderingen. Dat is in de praktijk gemakkelijker te realiseren als er maar weinig afzonderingen zijn.
- Zorg dat het aantal afzonderingen per voorziening eenvoudig te raadplegen is. Dat zou ‘met één druk op de knop’ moeten kunnen, bijvoorbeeld in Domino. Zolang dat nog niet kan, moet elke voorziening een centraal register bijhouden. Meten is weten: we vragen om de cijfers actief op te volgen, zowel op het niveau van de voorzieningen zelf als in het Agentschap Opgroeien.

Na afloop: tijd voor herstel

Als een afzondering stopt, is het tijd voor herstel. In de eerste plaats moet er teruggekeken worden met de jongere: Hoe heeft die de crisis en de afzondering beleefd? Wat had anders gekund? Wat uit het signaleringsplan heeft gewerkt, en wat niet? Moet het signaleringsplan aangepast worden?

Misschien heeft de jongere voor de afzondering medewerkers of groepsgenoten gekwetst.

We zien vandaag al mooie praktijken in herstel-gesprekken na incidenten. Los van het gedrag van de jongere heeft een afzondering impact op personeel en op andere jongeren in de leefgroep. Daarom moet na elke afzondering een debriefing volgen. Jongeren zelf hebben niet altijd het gevoel dat ze na de afzondering nieuwe kansen krijgen.

Begeleiders blijven terugkomen op de redenen van de afzondering, of spreken hen aan op hun houding tijdens de afzondering:

“De dag nadat je uit cel komt, blijven sommigen ambetant doen tegen u. Ze moeten u niet meer hebben vanaf dat je iets verkeerd doet. Niet iedereen hoor, maar bij sommigen heb je het dan voor altijd verpest.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

Aanbevelingen

- **Reflecteer na afloop van de afzondering met alle betrokkenen: de jongere, de medewerkers en de medebewoners. Pas het signaleringsplan aan als dat nodig is. Geef jongeren kans om opnieuw te starten met een schone lei.**

Conclusie

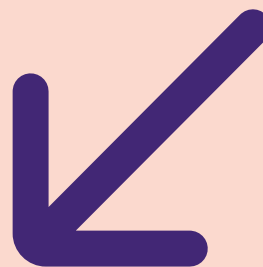
We bespraken in dit deel de vele vormen die afzondering kan aannemen. We zagen dat het begrip breder is dan enkel het verblijf in een isolatiecel met de deur op slot en dat jongeren lang niet alleen om veiligheidsredenen tijd in afzondering doorbrengen. Afzondering gebeurt in allerlei ruimtes, niet in het minst op de kamer van de jongere.

Het is de bedoeling dat het Decreet Rechtspositie Minderjarigen binnenkort een update krijgt, met speciale aandacht voor jongeren in een gesloten context. We hopen dat de volksvertegenwoordigers en beleidsmakers daarbij rekening houden met de diverse vormen van afzondering.

Preventie moet een speciaal plekje krijgen binnen de wetgeving, het beleid en de dagelijkse realiteit in de voorzieningen. Op het moment dat jongeren te maken krijgen met afzondering, is het voor hen eigenlijk al te laat om de rust te vinden die ze zoeken. Ze ontwikkelen hun eigen strategieën om met afzondering om te gaan, de één al gezonder dan de ander. Maar eigenlijk voelen ze zich op de momenten van afzondering vaak in de steek gelaten, net op het moment dat ze die nabijheid zo hard nodig hebben. Camera's zijn geen evenwaardig alternatief, integendeel: ze zorgen vaak voor nog meer onrust bij jongeren. Het is voor ons dus cruciaal dat er op alle niveaus op zoek gegaan wordt naar manieren om die continue nabijheid te bieden aan jongeren in afzondering.

Afzondering mag niet langer duren dan nodig. Ook op dat vlak hopen we dat de decreetswijziging duidelijkheid biedt. We scharen ons alvast achter de wetenschappelijke aanbeveling om een maximumduur in de wetgeving op te nemen. Nadien is het tijd voor herstel. We vroegen tot slot aandacht voor een correcte registratie.

We beseffen dat de voorzieningen al veel inspanningen hebben gedaan en dat er tegelijk nog veel werk aan de winkel is. We hopen dat de verhalen van de jongeren duidelijk hebben gemaakt waarom we dit als een prioriteit zien en dat onze aanbevelingen inspiratie bieden. We zien dit jaarverslag als een start van een dialoog, niet als een eindpunt.

Gemeenschaps- instellingen

“Op de andere campus was het relaxed. Als je je aan de basisregels hield en je taken uitvoerde, lieten ze je verder met rust. Hier reageren de begeleiders op elk detail: foute slippers, in discussie gaan met een begeleider, geluidjes maken. Het wordt altijd bestraft met vijftien minuten kamer. Klop je te veel omdat je denkt dat je al langer in je kamer zit, dan krijg je nog extra kamer.”

JONGERE IN EEN GEMEENSCHAPSINSTELLING

Werk maken van leefklimaat waarin jongeren zich goed voelen

De laatste jaren maken de instellingen serieus werk van hun leefklimaat, zoals de commissie in haar jaarverslagen telkens opnieuw vraagt. Jongeren die verschillende keren terugkeren of al lang in de voorziening zijn, beginnen dat ook te voelen:

“Ik ben hier nu twee jaar. Er zijn ondertussen minder regels. Ik mag nu ook op mijn kamer speelgoed, knutselgerief, strips en een gitaar hebben. Dat helpt tegen de verveling. In het begin was dat er niet.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Hoe jongeren zich voelen in de voorziening, blijft sterk samenhangen met de houding van de begeleiders:

“De begeleiders hier zijn respectvol, correct en eerlijk. Ze geven opmerkingen en kansen, in plaats van ons voor het minste naar onze kamer te sturen. Ze zien wanneer het moeilijk gaat of wanneer we verdrietig zijn. In een groepsgeprek luisteren ze en houden ze rekening met onze vragen. Voor zover dat kan natuurlijk.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Ik verbleef al in verschillende gemeenschapsinstellingen. Hier ben ik bang van de begeleiders. Ze kijken vaak nors en ze roepen veel. In de andere instelling kreeg je veel meer ruimte om gewoon in de leefgroep te zijn, zonder dat er per se iets moest gebeuren. Je kreeg er tijd om wat te ontspannen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Soms mis ik gewoon een beetje genegenheid. Daarmee bedoel ik aardigheid, aanraking en troost. Mijn individueel begeleider kan dat wel heel goed, ze heeft me echt getroost toen het uit was met mijn lief.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Die twee begeleiders maken het verschil, omdat ze echt tijd voor ons maken. Meneer speelt mee Fifa, sport mee, je kunt met hem over muziek babbelen. En mevrouw heeft veel gevoel voor humor, ze luistert echt naar ons.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Jongeren appreciëren begeleiders die authentiek zijn, respectvol en niet veroordelend, begeleiders die humor hebben, warmte bieden en betrokken zijn. Ze vinden het fijn als begeleiders spontaan informeren hoe het met ze gaat, zeker als ze het moeilijk hebben. Ze verwachten van begeleiders dat die genoeg tijd maken en niet op een gespannen manier in hun job staan, wat niet altijd evident is in de huidige werkcontext.

Ondanks de positieve evoluties blijven jongeren vinden dat de sfeer in de leefgroep nog ver af staat van een ‘thuisgevoel’. Dat heeft verschillende redenen.

Allereerst wijzen sommige begeleiders snel op de feiten die jongeren gepleegd hebben. Op een al dan niet terechte vraag van jongeren volgen soms uitspraken als ‘je zit hier met een reden’ of ‘je moet je niet te thuis voelen, het is hier een gemeenschapsinstelling’. Zulke opmerkingen gaan voorbij aan het idee dat een gemeenschapsinstelling in eerste instantie een pedagogisch kader dient. Dat ze hier zitten, voelen jongeren al als een straf. Het is niet nodig om daarbovenop het leven in de instelling extra lastig te maken. Als jongeren horen ‘je zit hier voor een reden’, voelen ze zich veroordeeld, wat een helpende relatie met de begeleiders in de weg staat. Dat geldt ook voor dreigende uitspraken. Het is belangrijk te laten weten wat de consequenties van bepaald gedrag kunnen zijn. Maar soms voelen jongeren dat er wel heel veel bedreigd wordt met negatieve gevolgen voor een vervolgtraject.

De opmerking ‘je zit hier voor een reden’ kan dienen om discussie uit de weg te gaan. Als jongeren het gevoel krijgen dat ze gedrag van begeleiders in vraag mogen stellen, of kunnen duiden waarom ze bepaalde fouten maken, appreciëren ze dat sterk. Als dat niet kan, leidt het tot frustratie:

“De opvoeders stellen zich heel autoritair op, er is geen ruimte voor discussie of argumenten en we moeten veel naar onze kamer. Het zal hier nog ontploffen een van de dagen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

“Ook al moet je hier veel op kamer, de begeleiders zijn erg vriendelijk. Je mag zelf repliceren, de begeleiders staan open voor een gesprek en maken geen rare opmerkingen. Ik vind het wel jammer dat ik maar één gesprek had met mijn individueel begeleider, dat puur informatief was. Niemand heeft hier spontaan geïnformeerd hoe het met me ging.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Ook horen we van sommige jongeren dat alles heel traag gaat. We zien zeker verschillen tussen campussen en leefgroepen. Als vlot ingepikt wordt op hun vragen, waarden jongeren dat:

“Het is hier echt anders dan in de vorige instelling. Ze regelden meteen een afspraak met de tandarts en ze gingen direct op zoek naar een school.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Tot slot moet er in sommige leefgroepen wel heel veel gevraagd worden, wat heel ver af staat van een ‘thuisbeleving’. Dit voorbeeld vinden we kenmerkend voor hoe het er dan aan toe gaat:

“De jongere verwijst naar het koffiemoment. Ze wilde me een kopje warme chocomelk aanbieden, maar het heeft ongeveer een kwartier geduurd voor dat lukte. Eerst moest ze aan een begeleider vragen of ze een kop voor me mocht nemen – dan bleek de bus melk leeg te zijn en moest ze vragen of ze een nieuwe bus melk mocht nemen. Omdat er geen propere lepeltjes meer waren, moest ze opnieuw vragen of ze van de tafel mocht opstaan om een lepeltje voor me te nemen. Dat duurde een kwartier, waarna ze de opmerking kreeg dat ze treuzelde met haar eigen koffie. Ze zegt dat dat heel vermoeiend is voor de jongeren, maar ook voor de begeleiders. Die worden de hele dag overstelpt met vragen van jongeren. Toen we aan de tafel zaten, was dat duidelijk: een van de begeleiders zei toen ook wat geïrriteerd dat er veel te veel vragen tegelijk gesteld werden en dat ze even tien minuten geen vragen wilde, waarna ze op haar horloge keek. De jongere heeft daar duidelijk begrip voor – de betrokken begeleider was ook al van ‘s morgens aan het werk en was al een paar uur langer gebleven dan gepland omdat de volgende begeleiders er nog niet waren. Maar ze zegt ook dat de begeleiders dat zelf wat in de hand werken door te eisen dat je alles, maar dan ook alles eerst vraagt.”

Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

Naast de relatie met begeleiding zijn ook de medebewoners van de leefgroep bepalend. Samenleven met andere jongeren die je niet zelf kiest en die elk met hun eigen problemen worstelen, in een leefgroep met soms tien of meer jongeren, is niet evident. Dat die groep dan nog vaak verandert van samenstelling, maakt het niet gemakkelijker. Daar vragen jongeren begrip voor.

Soms tonen jongeren veel verantwoordelijkheidsgevoel in de omgang met elkaar:

“Eén jongen hier is een stuk jonger. Hij heeft niet veel contact met de rest. Dus zorg ik wat voor hem. Ik probeer voor hem een grote broer te zijn.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Maar we hoorden dit jaar ook opvallend veel verhalen over jongeren die gepest werden. Soms hadden de begeleiders dat nog niet opgemerkt, soms waren ze blij met de steun die ze al kregen van de begeleiders:

“Ze noemen me dik en lui. Ze beschuldigen me van dingen die niet mogen. Iemand geeft altijd gemene opmerkingen als ik aan het bellen ben. Dat mijn vriend een tienerpooier is, of mijn moeder een [...].”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Soms zorgde een jongere ervoor dat de rest van de groep zich erg onveilig voelde:

“Ze terroriseert ons allemaal met haar dreigende gedrag. Niemand durft haar tegen te spreken, wij niet en de begeleiders niet. Op vrijdagavond kijken we hier graag allemaal samen naar een muziekprogramma op tv. Maar zij besliste dat we er uitgesteld naar kijken, zodat ze de stukken kan doorspoelen die haar niet interesseren. Dat vinden we jammer, maar als de begeleiders er iets van zouden zeggen, zou het misschien verkeerd aflopen.”

Jongere in gemeenschapsinstelling

Aanbevelingen

- Blijf werk maken van een leefklimaat waarin jongeren zich goed voelen. Geef begeleiders genoeg zuurstof om hun cruciale taak te vervullen.
- Een gemeenschapsinstelling is geen ‘normale’ omgeving. Maar probeer de manier van omgaan met elkaar wel zoveel mogelijk af te stemmen op het normale leven. Daarbij hoort: niet altijd uitgaan van de slechte bedoelingen van de ander, ruimte laten voor vragen en uitleg, oog blijven houden voor de noden van de ander en daar flexibel op inspelen. Nu de gemeenschapsinstellingen (buiten de time-outgroepen) exclusief jongeren ontvangen die feiten gepleegd hebben, is het des te belangrijker om de jongere achter de feiten te blijven zien.
- Zorg dat een leefgroep een veilige plaats is. Werk preventief met een antipestbeleid. Zorg dat jongeren niet bang hoeven te zijn voor of het slachtoffer worden van leefgroepgenoten.

Leefregels en sancties

Sommige campussen snoeiden al flink in de hoeveelheid regels, wat we aanmoedigen.

Toch blijven jongeren veel regels en bijbehorende sancties aanvoelen als arbitrair en overdreven:

"Ik eet vegetarisch. 's Avonds mag je geen speculoospasta eten, wel confituur. Maar confituur lust ik niet, dus moet ik eigenlijk wel vlees eten, anders krijg ik straf."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Ik vind de regels soms niet consequent. Voor dezelfde feiten moet de ene tot zes uur op de kamer en de andere tot negen uur. Het is gemakkelijker een sanctie te begrijpen als ze duidelijk uitleggen waarom."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Als we vragen waarom, verwijzen ze naar 'beleefdheid' of 'houding'. Het staat soms ver af van onze realiteit, hoe jongeren zich normaal gedragen. We krijgen bijvoorbeeld opmerkingen over te luid of uitbundig lachen en in kleermakerszit in de zetel zitten."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Soms worden regels ingevoerd door wangedrag van een bepaalde jongere, en blijven ze bestaan lang nadat die jongere weg is uit de instelling. Jongeren voelen zich dan het slachtoffer van hun voorgangers:

"Twee jongens hebben een clip opgezet waar wapens in voorkwamen. Sindsdien mag je hier geen YouTube filmpjes meer kijken. Dat vind ik niet rechtvaardig."

Jongere in gemeenschapsinstelling

In het beste geval krijgen jongeren een duidelijke, beperkte set regels die het groepsleven bevorderen en die hen helpt. Soms lijken de regels een doel op zich te zijn. Ook hier leek de manier waarop gesanctioneerd werd het hulpverleningstraject eerder te verhinderen dan vooruit te helpen:

"Ik had een sollicitatiegesprek bij een interimkantoor. Ik was zenuwachtig en wilde zeker op tijd zijn. Dat gesprek was belangrijk voor mij, want van mijn jeugdrechter moet ik werk zoeken. Daarom was ik snel van tafel opgestaan om me om te kleden. Maar ik had geen toestemming gevraagd. Daarom kreeg ik een sanctie, waardoor ik mijn gesprek miste."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Op veel plekken snappen jongeren de regels rond kledij niet. Ze vinden die te streng en soms ook seksistisch:

"Ik kan hier niet mezelf zijn. De enige kleren die ik hier kan dragen, zijn mijn sportbroek en hoody. Mijn andere kleren voldoen niet aan de regels. Je mag geen borsten, buik en billen tonen, maar daar gaan ze wel heel ver in. Kijk, deze T-shirts mag ik allemaal niet dragen omdat als ik verkeerd beweeg er misschien een stukje van mijn buik zichtbaar zou kunnen zijn."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Meisjes krijgen te horen dat hun uiterlijk niet te uitdagend mag zijn voor jongens. Maar ook jongens klagen over de kledingvoorschriften:

"Waarom mogen we geen 'marcellekes' dragen? Goed, we snappen dat dat niet kan in de lessen. Maar waarom niet in onze vrije tijd, met dit warme weer? Sommige begeleiders komen hier wel in topjes werken."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Ze noemen de kledingregels ook inconsequent: een hoofddekkel mag wel van de ene maar niet van de andere begeleider, een string mag wel in de ene maar niet in de andere leefgroep, je mag als meisje oorbellen óf een ring maar niet de twee samen dragen.

Aanbevelingen

- **Regels zijn een dynamisch instrument.** Blijf opvolgen in welke mate ze het samenleven in groep bevorderen. Evalueer het effect van de regels. Bekijk hoe ze nog passen bij de groepssamenstelling en de noden van de jongeren. Schrap ze als ze niet zinvol zijn. Maak die oefening samen met de jongeren.
- **Door te werken met een bondige set regels, krijgen de individuele begeleiders meer ruimte om bepaald gedrag aan te moedigen of te sanctioneren.** Gebruik die ruimte op een zinvolle manier. Als jongeren te vaak aangesproken worden op details, verliezen ze de moed. Bekijk altijd wat het individueel effect is van bepaalde regels en de bijbehorende sancties.
- **Zorg dat kledingregels gelijk zijn voor iedereen:** jongens, meisjes en medewerkers. Besef dat normen over kleren sterk kunnen verschillen. Geef jongeren zoveel mogelijk ruimte om hun eigen identiteit uit te drukken via hun kleren.

Contact met de buitenwereld

“Afgelopen zaterdag was mijn zusje jarig. Ik vond het supererg dat ik niet thuis bij haar was. Maar gelukkig mocht ik haar bellen van de begeleiding, een beetje langer dan anders.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

“Het is een warme dag, en het valt op dat de meeste bezoekers niet naar de leefgroep gaan. Ze gaan naar de binnentuin, of naar het centraal plein in het zonnetje waar sommigen samen voetballen. Het ziet er gemoedelijk uit. De jongeren zeggen dat ze het positief vinden om met hun bezoekers naar buiten te gaan.”
Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

Genoeg contact met familie blijft voor jongeren in de gemeenschapsinstellingen heel belangrijk. We zagen belangrijke vooruitgang op dat vlak. Op sommige plekken kregen de jongeren al fors meer belminuten. Veel jongeren zijn daar enthousiast over.

Jongeren konden niet alleen vaker contact hebben, er wordt ook flexibeler mee omgegaan. En er wordt meer rekening gehouden met jongeren die geen bezoek kunnen krijgen van familieleden. Zeker die laatste groep blijft nadrukkelijk vragen om meer te kunnen beeldbellen.

We spreken nog altijd te veel jongeren die geen contact mogen hebben met hun broer of zus als die niet inwonend is. Vaak wordt dan verwezen naar de jeugdrechter, die toestemming moet geven. Ook plots geen contact meer kunnen leggen met vrienden of een lief, vinden jongeren zwaar:

“Ik kon mijn vrienden niet laten weten dat ik hier zit, en dat ze me dus drie maanden niet kunnen bereiken. We hadden afspraken gemaakt, die nu niet kunnen doorgaan. Ik vind het niet fijn dat ik ze daarvan niet kan verwittigen. Al was het maar via een berichtje. Ik ben bang dat ze boos op me zijn.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

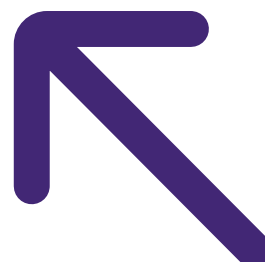
“Ik maak me zorgen over mijn lief. Die weet niet dat ik hier zit. Ik voel me schuldig, want ik weet dat ze zich snel zorgen maakt als ik niet antwoord op haar berichten. En het gaat op dit moment niet zo goed met haar.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

Tot slot blijven we vaak horen dat jongeren hun advocaat, consulent en jeugdrechter moeilijk kunnen bereiken. Dat zorgt voor veel spanning, omdat die mensen een cruciale rol spelen voor hun toekomst.

Aanbevelingen

- **Blijf flexibel omgaan met belmomenten.**
Stem deze af op de individuele noden van jongeren en wees niet bang om toegeeflijk te zijn op de momenten dat het jongeren echt helpt om steun te krijgen van hun omgeving.
- **Maak contact met de buitenwereld niet afhankelijk van toestemming van de jeugdrechter.**
Werk omgekeerd: laat jongeren contact hebben, behalve als de jeugdrechter zegt dat daar een beperking op moet staan. Jongeren hebben sowieso recht op contact met broers en zussen (behalve als de jeugdrechter een contactverbod oplegt).
- **Zorg dat jongeren de contactgegevens hebben van hun advocaat en consulent.** Geef ze tijd en help ze eventueel om contact te leggen met die mensen. Zorg dat de consulenten van de Sociale Dienst van de Jeugdrechtbank genoeg tijd hebben om de jongeren te kunnen terugbellen en opvolgen. We verwijzen verder naar de adviezen van het Kinderrechtencommissariaat over de werking van die diensten.

Contact met politie

We kregen dit jaar opvallend veel klachten over contacten met de politie. Deels ging dat over wat er voorafging aan het verblijf in de gemeenschapsinstelling:

"Twee jongens werden geboeid overgebracht van bij de jeugdrechter. Eén jongen droeg boeien vóór zijn lichaam en die werden meteen afgedaan toen hij op het terrein kwam. Een andere jongen had de boeien achter zijn rug, te strak gespannen. Onderweg naar de jeugdrechter waren die boeien ook achter zijn rug, maar veel losser. De politie maakte de boeien pas los in de leefgroep na een uitdrukkelijke vraag van de begeleider."
Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

"Ik werd naar de gemeenschapsinstelling gereden met zwaailicht en geluid. Ze reden zelfs door het rood licht, haalden zowel links als rechts in zoals in een James Bondfilm, terwijl dat nergens voor nodig was."
Jongere in gemeenschapsinstelling

Eind vorig jaar werd een wijziging van de wet op het politieambt gepubliceerd die handboeien verbiedt. Voor de overbrenging naar een gemeenschapsinstelling blijven handboeien mogelijk, maar alleen als er gegronde aanwijzingen zijn dat dat nodig is. We gaan er dan ook van uit dat handboeien voor de overbrenging dit jaar niet meer standaard gebruikt worden. De wet impliceert ook dat de handboeien onmiddellijk losgemaakt worden als jongeren op de campus komen, omdat ze dan niet meer kunnen vluchten. Ook ander vertoon van macht en dwang moet zoveel mogelijk beperkt worden tijdens de overbrenging.

Ook in de instellingen zelf kwam de politie regelmatig tussenbeide:

"Er was een tussenkomst van de politie, en de jongen kreeg een klap van de politie: zelf zegt hij dat er een knie in zijn gezicht geduwd is. Zijn oogkas ziet ook bij mijn bezoek (een week later) nog blauw en zijn oog zelf is bloeedoorlopen. Ik spreek de begeleiders. Zij geven toe dat de tussenkomst hardhandiger verliep dan nodig was. Er is een doktersattest opgesteld zodat de jongere eventueel een klacht kan indienen."
Maandcommissaris in gemeenschapsinstelling

"De politie moest komen voor een andere jongere. Ze hebben onnodig veel pepperspray gebruikt, ik had er zelfs last van toen ik op de gang kwam. Volgens mij was het niet eens nodig geweest om de politie te bellen als ze eerst met de jongere gepraat hadden."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Eerst werd de lokale politie gebeld. Toen die aankwamen, weigerden ze de interventie te doen omdat de jongere gewapend was. Er werd een speciale eenheid opgeroepen. De onderhandelaar van de speciale eenheid heeft twee uur vruchteloos ingesproken op de jongere, voordat de beslissing genomen werd om de kamer met geweld te betreden. Bij de interventie werden rubberen kogels gelost."
Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

Een eerste vaststelling is dat de politie vaker dan vroeger gebeld wordt. Daarvoor zijn verschillende verklaringen. Op sommige plekken is het beleid om begeleiders geen vorm van dwang te laten uitoefenen: als gekozen wordt om de jongere af te zonderen en die niet vrijwillig meegaat, schakelen ze automatisch de politie in. Volgens een verantwoordelijke die we spraken, heeft het ook te maken met een ander profiel van begeleiders: vroeger werkten er meer stevige mannen, nu meer jonge vrouwen die vaak minder fysiek overwicht hebben. Met alle begrip voor beleidskeuzes merken we wel dat politie bij veel jongeren angst en boosheid oproept, ook als ze niet direct zelf betrokken zijn bij de interventie.

Een tweede vaststelling is als er meer interventies zijn, lopen er ook meer interventies verkeerd af. De gemeenschapsinstellingen maken wel afspraken met de politie, onder andere om misstanden te voorkomen. We horen dat de meeste interventies 'volgens het boekje' verlopen. Toch hoorden we dit jaar te vaak, niet alleen van jongeren maar ook van begeleiders, verhalen over buitensporig geweld. Wat positief opvalt, is dat jongeren van de instelling informatie krijgen over de mogelijkheid om een klacht in te dienen en dat ze gesteund worden als ze besluiten dat te doen.

Tot slot spelen in dit verhaal ook de bewakings-assistenten van Beveren een rol. We blijven bezorgd over die ontwikkeling. We hopen wel dat er minder politie-interventies komen.

Aanbevelingen

- Ga bewust om met de beslissing om de politie te bellen, gezien de grote impact op de jongeren. Ga voorafgaand aan de interventie het gesprek aan met de politie, en stel uitdrukkelijk de vraag om zo weinig mogelijk geweld te gebruiken.
- Zorg na een interventie van de politie voor een debriefing, ook bij jongeren die 'alleen maar' getuige waren. Vraag hoe jongeren die contact hadden met de politie dat beleefden. Informeer die jongeren over hun recht om een klacht in te dienen en bied praktische hulp om stappen te zetten als ze dat willen. Wanneer de voorziening oordeelt dat er sprake is van buitensporig geweld binnen hun lokalen, kan er ook vanuit de voorziening klacht ingediend worden.
- Bouw een structureel overleg met de politiediensten in waarbij de interventies worden geëvalueerd.
- We adviseren om heel spaarzaam om te gaan met camera's. Maar als er beelden zijn van een interventie van de politie, bewaar die dan totdat de jongere beslist over wel of geen klacht indienen en laat de jongere ook weten dat er beelden zijn.

Klachten over privacy

We kregen dit jaar veel klachten over infrastructuur die te weinig privacy toelaat. Jongeren vinden het niet fijn als anderen ze kunnen zien terwijl ze zich omkleden. Ze vragen dat begeleiders daar genoeg rekening mee houden:

"Je kunt van buiten binnenkijken in onze kamer. Er zijn wel raamschermen, maar die kunnen we zelf niet bedienen omdat ze buiten gemonteerd zijn. De begeleiders openen die als we moeten opstaan. Waarom kunnen die schermen niet dicht blijven tot iedereen aan tafel zit?"

Jongere in gemeenschapsinstelling

We kregen ook veel opmerkingen over bellen en privacy:

"We mogen op onze kamer bellen met onze ouders. Maar als we naar onze vrienden bellen, moet dat in de leefgroep. Daar kunnen de begeleiders meeluisteren. We snappen wel dat ze bang zijn dat sommigen afspraken zouden maken met hun vrienden. Kennelijk heeft er ooit iemand op die manier misbruik gemaakt van het telefoonmoment. Maar we vinden het niet eerlijk dat wij daarvoor gestraft worden."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Tot slot dringen de jongeren erop aan dat begeleiders discreet zijn:

"Ja, de meisjes hier roddelen veel. Maar we hebben het idee dat er ook over ons geroddeld wordt. De begeleiders doen dat bij de overdracht, als wij in onze kamer moeten blijven. Dat maakt dat we ons soms wat ongemakkelijk voelen."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Aanbevelingen

- Zorg dat jongeren zich in alle privacy kunnen omkleden. Bij veel klachten die we horen, valt dat te verhelpen met eenvoudige infrastructurele ingrepen zoals raamfolie. Minstens even zinvol is het om daar als begeleider attent voor te blijven.
- Zorg dat jongeren genoeg privacy hebben als ze bellen. Uitzonderingen kunnen alleen op individuele basis als er duidelijke tegenindicaties zijn.
- Ga bewust om met het gedeeld beroepsgeheim. Deel informatie over jongeren alleen als dat echt nodig is.

Onthaal

"De inschrijving verloopt opvallend rustig en heel respectvol. De campusverantwoordelijke laat geen vraag onbeantwoord. Ook al onderbreekt de jongen regelmatig de inschrijvingsprocedure, toch krijgt hij telkens een duidelijk antwoord. De campusverantwoordelijke benoemt en verduidelijkt alles wat hij doet. Ook als hij even het lokaal verlaat, zegt hij wat hij precies gaat doen."

Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

"De nieuwe jongen krijgt uitleg over het reilen en zeilen in de leefgroep. Dat gebeurt heel vlot. De jongen voelt zich erg op zijn gemak, gaat in gesprek en werkt vlot mee."

Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

Onze maandcommissarissen konden verschillende keren volgen hoe de jongeren onthaald werden in de gemeenschapsinstellingen. Ze waren daarover altijd positief. De jongeren zeggen wel dat er op die momenten heel veel informatie tegelijk op hen af komt:

"Ik heb heel veel informatie gekregen in het begin. Ik kreeg een map en een begeleider gaf uitleg. Maar eigenlijk heb ik er niet zoveel van begrepen. Ik was veel te moe."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Jongeren vragen om vanaf het begin heldere informatie te krijgen over de regels en het sanctiebeleid. We horen veel van anderstalige jongeren dat ze in het begin niet goed begrepen wat er gebeurde. Dat zorgt voor misverstanden, die in het slechtste geval leiden tot incidenten en sancties:

"Ik ben Franstalig, en toen ik hier aankwam, kreeg ik geen informatie. Ik was zo in de war. De deur ging op slot, ik had niets om me mee bezig te houden, geen muziek. Ik dacht dat ik in een soort gevangenis zat en dat dat de volgende drie maanden ook zo zou zijn. Ik begon aan zelfmoord te denken. Toen kreeg ik wel hulp, ik mocht naar een andere kamer met camerabewaking. Stilaan begon ik te begrijpen dat dat onthaal maar tijdelijk was."
Jongere in gemeenschapsinstelling

Tot slot bestaat het onthaalbeleid vaak uit eerst een paar dagen afzondering op de kamer binnen de leefgroep. Jongeren vinden dat zwaar en niet zinvol (zie het deel over afzondering).

Aanbevelingen

- Geef jongeren als ze aankomen duidelijke informatie, maar ga er niet van uit dat die meteen blijft hangen. Probeer de informatie eventueel te spreiden over de eerste dagen en blijf ze genoeg herhalen.
- Schakel bij een eerste gesprek met anderstalige jongeren een (telefoon)tolk in.

Gezondheidsklachten serieus nemen

"Ik heb tandpijn. Ik vroeg naar een tandarts. Na een tijdje beloofden ze om een afspraak te maken, maar die is er nooit gekomen."
Jongere in gemeenschapsinstelling

Als jongeren gezondheidsklachten hebben, gaan ze langs bij de verpleegkundige. Die verzorgt ze en verwijst ze eventueel door naar een arts. Jongeren voelen zich dan niet altijd serieus genomen. Soms is pijn niet zichtbaar. Ze vinden het vervelend dat ze niet altijd of niet snel genoeg een arts kunnen zien als ze daar om vragen.

Veel jongeren in de gemeenschapsinstellingen kampen met klachten op het vlak van geestelijke gezondheid, al dan niet inclusief diagnoses. Begeleiders doen veel moeite om aangepaste zorg te bieden. Toch heeft

de commissie soms de indruk dat er onrealistische verwachtingen gesteld worden aan jongeren, die ze door hun problematiek niet kunnen waarmaken, waardoor ze sancties oplopen:

"We hebben een gesprek met een jongere in afzondering. Hij is goed aanspreekbaar. Vermoedelijk heeft hij ADHD. Niet evident voor zo'n jongen om de hele dag stil te zitten in zijn kamer. Zou hij niet meer gebaat zijn met therapie of goed afgestelde medicatie dan met straffen en afzondering?"
Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

Soms kunnen de jongeren 'wandelbabbelen' met een mobiel begeleider. Die mensen zijn vrijgemaakt om jongeren individuele aandacht te geven. Jongeren zijn daar enthousiast over. Maar ze zeggen wel dat dat een gesprek met een psycholoog niet kan vervangen. Ze vinden het jammer dat ze daar soms lang op moeten wachten. Als ze dan een psycholoog kunnen zien, zijn ze daar vaak tevreden over:

"Ik heb een goede band met de psychologe hier. Ik vind het heel belangrijk om genoeg tijd en ruimte te krijgen om met haar te praten."
Jongere in gemeenschapsinstelling

Jongeren zeggen dat er vaker proactief ingespeeld mag worden op psychische klachten. Ze vinden het belangrijk dat er spontaan hulp geboden wordt. Als ze zelf om hulp vragen, willen ze dat daar snel op ingegaan wordt:

"Drugs zijn mijn probleem, maar daar wordt hier niet aan gewerkt. Hier praat ik met niemand. Als je het moeilijk hebt, moet je zelf de gesprekken aanvragen."
Jongere in gemeenschapsinstelling

"Het duurde lang voor ze echt naar mij luisterden. Ik heb al snel verteld dat ik me niet goed voelde. Maar pas na een paniekaanval kreeg ik het aanbod om te gaan wandelen."
Jongere in gemeenschapsinstelling

"Ik heb nachtmerries. Ik hoor stemmen die spreken over de feiten waarvoor ik hier zit. Onlangs zei ik dat aan een begeleider. Die nam dat niet echt serieus. 'Daar kunnen we nu niets aan doen', zei die, en dat was het dan. Wanneer kunnen ze dan wel iets doen? Nu is het gewoon genoteerd, weer een zinnetje in de computer waarvan iedereen op de hoogte is. Maar ondertussen wordt er niets mee gedaan."
Jongere in gemeenschapsinstelling

Klachten op het gebied van geestelijke gezondheid uiten zich bij veel jongeren ook in een moeilijke relatie met eten. De jongeren appreciëren het niet als er commentaar komt op hun eetgedrag:

“Sommige meisjes hier zijn emo-eters. We voelen ons al niet goed in ons vel, en dan komt er ook nog commentaar op dat eten. Zelf ben ik inderdaad een paar kilo bijgekomen, maar ik ben best tevreden met mijn lichaam. De opmerkingen van begeleiders tijdens het eten maken me onzeker. Elke opvoeder zegt af en toe iets over veel of ongezond eten, niet zo vaak, maar alles samen is het wel veel.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

Gezond eten begint met wat er op tafel komt. Op sommige plekken krijgen we veel klachten over de kwaliteit, wat een gezonde relatie met eten niet bevordert. We krijgen vaak de vraag van jongeren om meer zelf te mogen koken:

“Ik zou graag nog een keer extra per week zelf mogen koken, bijvoorbeeld op woensdag. We leren daar iets van en het is ook lekkerder.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

Aanbevelingen

- **Neem gezondheidsklachten serieus. Jongeren hebben het recht om een arts te zien als ze daar om vragen. We weten dat het soms even duurt voor je terechtkunt bij een tandarts of een specialist. Wees daarom transparant tegenover jongeren over afspraken voor consultaties.**
- **Hou rekening met noden op het vlak van geestelijke gezondheid. Wacht niet af, maar pols actief of jongeren hulp willen. Bied een luisterend oor. Zorg dat leefgroepbegeleiders, psychologen en andere medewerkers daar genoeg tijd voor kunnen vrijmaken en zorg dat begeleiders meer vorming krijgen op dit vlak.**
- **Jongeren geven niet snel signalen over psychische klachten. Reden te meer om heel aandachtig te zijn als ze dat wel doen. Neem hun verhalen serieus. Als het niet onmiddellijk mogelijk is om er iets mee te doen, maak de jongere dan duidelijk wie je erbij zult betrekken en op welke termijn je welke stappen gaat zetten.**
- **Biedt psycho-educatie over druggebruik aan.**
- **Zorg voor gezonde en lekkere maaltijden en betrek jongeren zoveel mogelijk bij de bereiding. Wees voorzichtig met commentaar op hun eetpatroon. Beperk regels over eten zoveel mogelijk om spanningen bij de maaltijd weg te nemen.**

Veel klachten over infrastructuur en luchtkwaliteit

We kregen dit jaar opvallend veel klachten over de luchtkwaliteit.

“Ik vind mijn kamer beklemmend. Soms krijg ik het gevoel dat ik niet goed kan ademen omdat er geen schone lucht is.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

“Er is ook geen ventilatie op de kamer, dus ook bijna geen zuurstof. Nu het zo warm is, is het nog erger. Je krijgt wel een kleine individuele ventilator, waarmee je alleen in je gezicht kunt blazen.”
Jongere in gemeenschapsinstelling

“Wat de onfrisse kamer betreft, zijn er inderdaad nog klachten over de ventilatie. Overigens is er in het hele gebouw geen buitenlucht. We hebben er zelf last van en ook sommige opvoeders en andere jongeren klagen erover.”
Verantwoordelijke gemeenschapsinstelling

Die klachten komen niet alleen uit oude gebouwen, maar soms ook uit nieuwere gebouwen. Soms kan het raam niet open. Jongeren vinden dat heel storend. Sommigen hebben dan nog liever tralies voor hun ramen, als hun raam dan op kiepstand zou kunnen. De combinatie met een afgesloten deur maakt de situatie nog lastiger.

Mogelijk zitten de hittegolven van afgelopen jaar daar voor een deel tussen. Omdat extreem weer geen uitzondering meer is, dringt de vraag zich op hoe de gebouwen van de instellingen daaraan aangepast kunnen worden. In sommige gebouwen zeggen de jongeren dat het probleem zich niet enkel stelt tijdens hittegolven:

“Er wordt concreet verwezen naar zweten op warme zomerdagen, maar ook zweten als ze ziek zijn, de lange quarantaineperiodes, geurhinder door het gebruik van de wc op de kamer, of geurhinder na een warme maaltijd op de kamer.”
Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

Er is dus een verband met lange kamermomenten. Verplicht in een kleine mufte ruimte zitten, werkt vaak op het gemoed van jongeren en heeft een impact op hun gedrag. Dat kan er dan weer voor zorgen dat ze nog meer tijd in hun kamer moeten doorbrengen. Bij een groep die door omstandigheden moest verhuizen van een nieuw naar een oud gebouw zagen we dan ook de spanning toenemen.

Aanbevelingen

- **Jongeren hebben recht op degelijk verluchte kamers. We mogen 'leefklimaat' letterlijk nemen: voor frisse lucht zorgen, past ook in een preventiebeleid. Zorg dus voor genoeg zuurstof en gebouwen die extreem weer aankunnen.**

Te weinig diversiteit bij medewerkers

"Er zijn hier geen begeleiders van kleur, van een andere origine, een andere religie of een andere seksuele geaardheid. Toch niet dat we weten. Soms hebben we het gevoel dat die mensen een soort standaard hebben waaraan wij niet kunnen voldoen. De mensen die hier werken, dat komt niet overeen met hoe de samenleving er buiten uitziet."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Jongeren herkennen zich vaak niet in de begeleiders. Het gaat dan zeker niet alleen over begeleiders van buitenlandse afkomst. Jongeren ervaren vaak dat de leefwereld van de begeleiders anders is dan die van hen. En volgens de jongeren kleurt dat hun verwachtingen:

"Iedereen woont hier in de buurt, in een mooi boerderijtje, met een gezinnetje, tuintje. Die hebben echt geen idee van hoe ik opgegroeid ben."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Op dat vlak is er trouwens ook ruimte voor groei in de commissie zelf. Ook die is geen realistische afspiegeling van de samenleving. Dat is iets waar we zeker nog verandering in willen brengen.

Het gebrek aan gedeeld perspectief maakt dat jongeren zich soms niet begrepen voelen. Het gaat dan bijvoorbeeld over halalvoeding, waar we regelmatig klachten over krijgen. Ten eerste gaan die klachten over geen of te weinig halal- of vegetarische voeding.

Ten tweede horen we dat sommige begeleiders weinig begrip tonen voor de keuze om halal te eten:

"Een opvoeder zei: 'Waarom eet je halal, als je toch slechte dingen hebt gedaan? Dan kun je evengoed gewoon vlees eten.'"

Jongere in gemeenschapsinstelling

Dat gebrek aan begrip beperkt zich niet alleen tot halal eten. We horen van jongeren te vaak dat begeleiders respectloze opmerkingen maken over hun afkomst, en dan soms zelfs scheldwoorden gebruiken. Vaak is dat als grap bedoeld, maar vinden de jongeren het kwetsend. Wat jongeren ons vertellen, kadert soms in een conflictcontext, maar we horen toch ook af en toe dat niet-betrokken jongeren of andere begeleiders bevestigen dat er dingen gezegd zijn die niet door de beugel kunnen:

"Ik ben hier geplaatst omdat ik op racistische opmerkingen reageerde op een manier die niet kon. Nu zit ik hier en hoor ik diezelfde opmerkingen. Daar begrijp ik niets van. Wat willen ze ons nu eigenlijk leren? Het frustriert me, maar ik probeer de woede die ik voel te negeren. Anders moet ik er toch voor boeten."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Jongeren die niet genoeg Nederlands kennen, hebben het moeilijk om te aarden in de voorziening. Soms horen we dat ze het fijn vinden dat ze de kans krijgen om Nederlands te oefenen. Maar dat er in de leefgroep geen andere talen gesproken mogen worden, vinden ze vooral lastig:

"Waarom mag ik van de begeleiders mijn eigen taal niet spreken met andere jongeren hier? Al was het maar zodat ze een beetje voor mij zouden kunnen vertalen."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Soms zagen we situaties met anderstalige jongeren escaleren. Vaak leken misverstanden en gebrekkige taalkennis daarin een rol te spelen.

Als commissie werkten we het afgelopen jaar voor het eerst zelf met (telefoon)tolken. Jongeren die we vroeger niet goed konden bereiken, konden zo toch hun verhaal kwijt.

Aanbevelingen

- **Het grote personeelstekort maakt dat creatieve oplossingen gezocht moeten worden. Het is het moment bij uitstek om te kijken of de instellingen medewerkers kunnen aanwerven buiten de klassieke doelgroep. Ga na hoe de job aantrekkelijker kan worden, ook voor mensen van kleur, ervaringsdeskundigen en andere groepen die tot nu toe minder vertegenwoordigd zijn in de teams.**
- **Voer een divers-sensitief beleid. Zorg voor genoeg vorming daarover. Neem jongeren serieus als ze opmerkingen kwetsend vinden.**
- **Zorg dat jongeren die een apart dieet volgen voor hun levensbeschouwelijke overtuiging of om gezondheidsredenen ook genoeg kwaliteitsaanbod krijgen. Maak minderheden niet afhankelijk van democratische groepsbeslissingen. Ga respectvol om met hun keuzes.**
- **Probeer taalbarrières te overwinnen. Werk als dat nodig is met (telefoon)tolken, zeker bij een intake en bij belangrijke gesprekken over trajecten.**

Nog geen oplossing voor recht op onderwijs

Sinds haar ontstaan klaagt de commissie aan dat jongeren geen officieel onderwijs kunnen volgen in de gemeenschapsinstellingen. Ze kunnen dus geen diploma of certificaat halen met de les die ze krijgen. Een deel van de jongeren kan onderwijs buiten de instelling volgen of krijgt leerstof van een 'buitenschool'. Dit gebeurt vaker dan vroeger, een ontwikkeling die we toejuichen. Maar voor veel jongeren staat het onderwijs traject stil. Zij zien vaak hun schoolse achterstand met minstens een jaar oplopen na hun verblijf in de gemeenschapsinstelling.

Onze vraag om eindelijk officieel onderwijs te organiseren in de gemeenschapsinstellingen kon vorig jaar op veel bijval rekenen in het parlement en daarbuiten. Van de overheid hoorden we dat ze aan een oplossing werkt en dat dat voor elk moment kan zijn. De Vlaamse Raad voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin klaagde het gebrek aan volwaardig onderwijs in juni aan in zijn advies over jeugddelinquentierecht. Ze noemden het 'zeer verontrustend' dat een beslissing doorgeschoven werd naar december 2022. Maar ook 2023 bracht tot dusver nog geen duidelijkheid of vooruitgang.

Ondertussen hoorden we opnieuw de klachten over het gebrek aan diplomakansen en studiekeuze in de gemeenschapsinstellingen. We zagen opnieuw lessen die soms niet aansloten bij de interesses en leerdoelen van de jongeren en soms als 'bezigheidstherapie' omgeschreven werden.

Als er al les was. Want het lerarentekort liet zich ook voelen in de gemeenschapsinstellingen:

"Wij moeten vaak gewoon in de leefgroep blijven omdat er te weinig leraren zijn. Ik weet wel dat dat overal zo is en dat ze dat niet van vandaag op morgen opgelost krijgen. Maar ik vind wel dat ik recht heb op onderwijs."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Wij krijgen al twee maanden geen theorie meer, omdat de leerkracht er niet is. En nu is ook de leerkracht hout er niet. Als de lessen niet doorgaan, moeten we het eerste uur altijd op de kamer doorbrengen: nog meer kamertijd."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Gelukkig kan ik deeltijds onderwijs volgen buiten de voorziening, anders zou het helemaal een flop zijn. Er zijn veel te weinig leerkrachten. Daardoor zijn er ook veel minder uren les dan in het begin van mijn verblijf."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Sinds juni is er elke vrijdag sportdag. Telkens doen we één sport waarin de leefgroepen het tegen elkaar opnemen. De wekelijkse sportdag vangt voor een stukje het probleem van het leerkrachtentekort op. Zowel jongeren als begeleiders zijn heel positief over het initiatief."

Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

"Op dit moment zijn er vijf voltijdse vacatures voor leerkracht die maar niet ingevuld raken. Het klopt dat jongeren daardoor soms maar één uur les per dag hebben."

Verantwoordelijke onderwijs

"Ik zit hier omdat ik te veel afwezig was op school. Maar hier heb ik nog minder les, dus ik begrijp niet goed wat de jeugdrechter hiermee wil bereiken."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Aanbevelingen

- Het is onaanvaardbaar dat er nog altijd geen officieel onderwijs is in de gemeenschapsinstellingen, met een volwaardig curriculum dat ook buiten de instelling erkend wordt. Dat is een serieuze inbreuk op het recht op onderwijs. We verwachten dat de Vlaamse Regering heel snel duidelijk maakt hoe en tegen welke datum ze dat hiaat zal opvullen.
- Het gebrek aan leerkrachten in de gemeenschapsinstellingen hangt samen met het tekort in de brede samenleving. Het is ook duidelijk dat het beroep aantrekkelijker zou worden als het statuut van die leerkrachten verbetert, als er officieel onderwijs komt in de gemeenschapsinstellingen en het departement Onderwijs de leerkrachten tewerk zou stellen. Ook daarom dringt een oplossing zich op.
- Regel een waardig alternatief als lessen niet kunnen doorgaan door gebrek aan leerkrachten.
- Blijf samenwerken met externe scholen.

Gevarieerd dagprogramma gevraagd

"We hadden hier onlangs een BMX-workshop. We kregen technische uitleg en konden op het terrein een parcours afleggen. Dat was echt een toffe activiteit. En ik heb de individuele wedstrijd gewonnen."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Er worden hier verschillende soorten activiteiten gepland. We hebben wel het gevoel dat ze rekening houden met onze persoonlijke interesses. Gisteravond deden we Pictionary, heel leuk. Wat we nog meer doen? Sport, film, cupcakes maken, beautydingen, spelletjes, koken."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Die good practices maken jongeren enthousiast. Niet alle jongeren vinden het aanbod afwisselend. In sommige leefgroepen wordt er altijd teruggeslagen naar dezelfde activiteiten. Soms merken de maandcommissarissen zelf dat er weinig anders te doen valt dan 'hangen':

"Een begeleider vraagt wat ze willen doen. Ze weten het niet, ze zijn lusteloos. Omdat er twee begeleiders zijn die niet kunnen opsplitsen, moet de groep samen blijven. Buiten regent het, en de sporthal is blijkbaar al besteld door twee andere leefgroepen waardoor ze daar niet naartoe kunnen. De jongere die daarvoor met ons praatte, gaat meteen naar een andere jongen om samen PlayStation te spelen. Een van de begeleiders gaat met hen mee. Ondertussen gebeurt er niets. Een jongen loopt van hier naar daar, een andere blijft versuft zitten, en beslist uiteindelijk een spelletje te spelen op groot scherm. Nog een jongen vraagt om te mogen douchen, maar dat kan pas om halfvier."

Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

We hoorden dit jaar veel terugkeren dat er weinig buitenlucht was. Jongeren vragen om meer te kunnen wandelen of fietsen met begeleiding, of gewoon buiten te kunnen zitten. Binnen slaat snel de verveling toe en wordt er al te vaak teruggeslagen naar tv-kijken of gamen. We horen regelmatig dat als ze vragen om te sporten of naar buiten te gaan, de begeleiding ervoor kiest om de groep niet op te splitsen.

"Een begeleider neemt me mee naar het voetbalterrein. Daar zie ik eindelijk jonge gasten die zich kunnen uitleven en zich smijten. Ze zetten zich keihard in tijdens het spel, spelen fair en gaan duidelijk aan de slag met de feedback van hun coach."

Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

Het evenwicht tussen verplichte activiteiten, vrije tijd en kamermomenten is soms zoek. In leefgroepen waar er veel kamermomenten zijn, blijft er soms weinig tijd over voor ontspanning:

"Iedereen is zo gejaagd, want het programma is zo strak. Er is altijd te weinig tijd om alle taken te doen, om allemaal in de vooropgestelde tijd te douchen, om in de vooropgestelde tijd de tafel te dekken of af te ruimen. Daardoor wordt er veel geroepen, zowel door begeleiders als door jongeren."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Aanbevelingen

- **Organiseer een gevarieerd programma aan activiteiten, die inspelen op de interesses van de jongeren in de leefgroep. Zorg voor genoeg ruimte om eventueel groepen op te splitsen om verschillende activiteiten te kunnen doen.**
- **Geef elke dag de mogelijkheid om een activiteit in de buitenlucht te doen. Volgens het rapport rechtspositie moeten jongeren elke dag twee uur in de buitenlucht kunnen doorbrengen.²⁵**
- **Bied niet alleen verplichte taken en activiteiten aan, maar zorg dat er ook ruimte overblijft om zelf in te vullen.**

Jonger instromen, laat uitstromen

"Ik zit hier al veel te lang, ik wil een klacht indienen. Ik sta al heel lang op de wachtlijst voor veilig verblijf. Ik heb het gevoel dat ik altijd naar achteren geschoven wordt. Geen enkele instelling wil me."

Jongere in gemeenschapsinstelling

"Ja, sommigen van ons hebben feiten gepleegd. Winkeldiefstallen en zo. Maar de echte reden dat we hier zitten, is gewoon dat ze geen blijf met ons weten. We passen nergens."

Jongere in gemeenschapsinstelling

Net als vorige jaren zagen we te veel jongeren langer dan nodig in de gemeenschapsinstellingen verblijven omdat er geen andere plek voor hen was. Soms gaat dat over jongeren met een lijvig dossier, soms niet:

"De jongen weet dat er niet meteen een oplossing voor hem zit aan te komen. Een paar maanden geleden mocht hij naar een instelling voor een kennismaking. Misschien is daar over een half jaar plaats, waarschijnlijk over een jaar."

Als ik dat terugkoppel, zegt een begeleider me dat er weinig kans is om een open voorziening te vinden voor die jongen en dat doorstroming voor de jongens met dat profiel, 'ne goeie gast met geen zware feiten', een groot probleem is."

Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

Die vaststelling is niet nieuw, maar wordt inmiddels prangend. Vanaf maart 2023 kunnen jongeren alleen nog in de gemeenschapsinstelling blijven voor een termijn die op voorhand vastligt. Wat gaat er gebeuren als er aan het eind van die termijn nog geen plaats voor hen is? Met het veilig verblijf zijn er genoeg

plekken bijgekomen, maar we vragen ons af of dat voor iedereen een oplossing biedt. We zijn bang dat er op de jeugdrechtbank naar nieuwe feiten gezocht zal worden of dat bepaalde feiten opgeblazen zullen worden om die jongeren toch maar een plek in de gemeenschapsinstelling te kunnen geven, zoals we nu ook al horen in sommige dossiers.

Voor de instroom valt net als in het veilig verblijf op dat we veel jongeren van twaalf en dertien jaar zagen:

"Ik kom opnieuw een twaalfjarige tegen, die er heel klein en jong uitziet. Een andere jongen van de leefgroep ontfermt zich over hem en helpt hem met zijn taken."

Maandcommissaris gemeenschapsinstelling

Aanbevelingen

- **Zorg voor een hulpaanbod dat een snelle uitstroom garandeert. Jongeren mogen niet langer in dit kader blijven dan pedagogisch strikt nodig is. Evalueer in welke mate het veilig verblijf tegemoetkomt aan de doelstellingen op dat vlak.**
- **Bied snelle en gepaste zorg aan de allerjongsten. Een verblijf in een gemeenschapsinstellingen drukt een zware stempel op twaalf- en dertienjarigen. De weg naar achttien is voor hen nog heel lang. Analyseer of er daadwerkelijk sprake is van een toename en bekijk of het mogelijk is om aangepaste programma's voor die groep te organiseren.**
- **Volg op wat het effect is van de volledige inwerkingtreding van het nieuwe Decreet Jeugd-delinquentie op de in- en uitstroom.**

Dringende aanpak nodig van personeelsverloop

Vorig jaar vroegen we om dringend het personeelsverloop en -tekort aan te pakken. Dit jaar zagen we de problemen op personeelsvlak verder toenemen.

De commissie heeft het gevoel dat er een kritiek punt bereikt is. Net zoals in het veilig verblijf was het in de gemeenschapsinstellingen nog moeilijker om genoeg medewerkers te vinden. Dat leidde er op verschillende plaatsen toe dat leefgroepen moesten sluiten. Het aantal beschikbare plekken in de time-outleef-groepen lag een deel van het jaar een stuk lager.

Begeleiders zeggen ons dat ze vooral aan het overleven zijn:

“Ik doe mijn job graag, maar ik zie veel collega’s eronderdoor gaan. Ik moest mijn verlof onderbreken om bij te springen door het personeelstekort. De sluiting van een leefgroep bracht weinig soelaas. Het personeelstekort is er nog altijd.”

Begeleider gemeenschapsinstelling

Het verloop is groot. Een campus moest vorig jaar een kwart van zijn medewerkers vervangen. Dat heeft grote gevolgen voor de samenstelling van teams. De collectieve anciënniteit ligt laag in veel leefgroepen. De vraag is welke gevolgen dat heeft voor de kwaliteit. Een gebrek aan ervaren personeel maakt het ook moeilijk om nieuwe medewerkers goed op te vangen en te begeleiden, wat weer meer kans geeft op snel afhaken. We horen dat het bij vacatures vaak niet mogelijk is om ‘streng te selecteren’.

Dat heeft absoluut gevolgen voor de jongeren. Jongeren zeggen vaak dat ze niet krijgen waar ze recht op hebben: van een goed gesprek tot sporten, van onderwijs tot naar buiten gaan. Dat maakt dat de spanning soms verder oploopt en dat zowel voor jongeren als voor begeleiders het nog minder aangenaam vertoeven wordt in de leefgroep.

Soms komen er in naam van ‘zelfzorg voor de medewerkers’ wel erg strenge regimes voor de jongeren. Wie al op zijn tandvlees zit, heeft ook vaak geen ruimte meer om na te denken over hoe het anders en beter kan. We kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat directies soms aarzelen om dingen die voor jongeren positief zouden zijn niet te veranderen, uit schrik dat nog meer medewerkers afhaken.

Aanbevelingen

- **Op personeelsvlak is het ondertussen vijf over twaalf in de gemeenschapsinstellingen. Vorig jaar vroegen we om te evalueren waarom mensen afhaken. We hopen dat dat ondertussen verder onderzocht is en vragen dringend maatregelen om het grote personeelsverloop een halt toe te roepen. Zorg dat jobs in de gemeenschapsinstellingen werkbaar zijn en voldoening bieden. Onthaal nieuwe medewerkers met genoeg zorg. Maak dat wie nog niet de juiste competenties heeft, die zo snel mogelijk opdoet. Bewaak het effect van de personeelssamenstelling op de jongeren.**

Veilig verblijf

"Ja, ik kom goed overeen met de begeleiding. Maar ik heb moeite met de strenge controle. Ik vind het niet fijn dat ik constant gebeld word om me te controleren als ik buiten ben."

JONGERE IN VEILIG VERBLIJF

Leefklimaat verschilt sterk

We zien grote verschillen in hoe de voorzieningen veilig verblijf hun pedagogische opdracht invullen. Dat komt niet als een verrassing. In onze eerdere jaarverslagen merkten we op dat de 'proeftuinen', de voorgangers van het veilig verblijf, er heel verschillende praktijken op nahielden. We gaven de **aanbeveling om onderling te evalueren en meer uit te wisselen**.

We hebben het idee dat dat voor de opstart van het veilig verblijf te weinig gebeurd is, waardoor er in verschillende regio's heel andere praktijken ontstonden. Van directies horen we dat de coronaperiode in de opstartfase daar geen deugd aan deed en dat vaak niet duidelijk was wat het Agentschap Opgroeien verwachtte. Nu komt er meer uitwisseling op gang. De voorzieningen die nog in de opstartfase zitten, gaan op bezoek in andere voorzieningen. Ze trekken daar ook lessen uit, waardoor ze bijvoorbeeld in de bouwphase nog dingen kunnen aanpassen in de inrichting.

Toch blijft het resultaat een bonte verzameling. Dat heeft positieve kanten, want uiteraard hebben verschillende jongeren verschillende noden. Maar de verschillen zijn zó groot, bijvoorbeeld in de mate waarin ze gesloten zijn, dat we problemen zien voor de rechtszekerheid van jongeren.

Om de verschillen beter te schetsen, verwijzen we naar het concept 'institutionele grip' van de criminologen **Crewe and levins**.²⁶ Zij schrijven hierover in verband met gevangenissen, maar het is ook toepasbaar in andere instellingen. Twee dimensies bepalen hoe een instelling vorm krijgt: de mate van **steun en responsiviteit** en de mate van **controle en verwachtingen**. De instellingen waar onze maandcommissarissen komen, variëren sterk in de twee dimensies.

We zien voorzieningen waar er een grote mate van steun aanwezig is:

"De begeleiding is hier top. Ze hebben hier veel meer respect voor mij dan in mijn vorige verblijf. Ik heb het gevoel dat ze me hier willen helpen met mijn problemen, ja, gewoon dat ze om me geven."
Jongere in veilig verblijf

"Het is allesbehalve een afstandelijke en klinische omgeving. Een van de jongeren is echt een waterrat, dus een van de begeleiders duikt met hem in het opblaasbare zwembad."
Maandcommissaris veilig verblijf

"Hoe de begeleiders omgaan met de meisjes is gezien de context heel zorgend, ondersteunend. De meisjes komen vragen om hun haar te stylen, te vlechten, nagels te lakken. Aandacht voor de meisjes krijgt voorrang op administratie."
Maandcommissaris veilig verblijf

In een steunende omgeving zijn begeleiders warm en betrokken aanwezig in het leven van de jongeren, informeren ze spontaan als ze zien dat een jongere zich niet goed voelt en werken ze actief met jongeren om hun doelstellingen te bereiken.

In instellingen waar er minder steun is, moeten jongeren vaak lang wachten om antwoord te krijgen op hun vragen. Directe of indirecte signalen dat ze ergens mee zitten, worden genegeerd. Crewe en levins omschrijven dat als 'de afwezigheid van institutioneel engagement':

"Ik wil naar school, maar ben nergens ingeschreven. Ik heb niet de indruk dat de begeleiding daar iets aan doet. Het ligt volledig stil."
Jongere in veilig verblijf

"De begeleiders? Daar praat ik niet mee. Ik denk niet dat het ze veel kan schelen hoe we ons voelen. Soms negeren ze ons volledig, niet alleen mij. Dan praten ze onder elkaar waar we bij zijn, maar als we iets vragen, geven ze geen antwoord."
Jongere in veilig verblijf

"Hij heeft veel last van nachtmerries die, als hij ze beschrijft, erg op wanen lijken. Hij beschrijft het zelf als een 'klik' krijgen. Hij vindt dat het alsmáar erger wordt en hij is bang dat het zo erg wordt dat hij iemand iets aandoet. Hij zegt dat hij dat elke dag meldt aan de begeleiding, maar er is niemand die iets doet. Ze zeggen alleen dat hij naar iets rustgevends op Netflix moet kijken. Als ik dat meld aan de begeleiders, zeggen die dat ze daar niets mee kunnen doen omdat hij er een tijdelijke crisisplaats heeft."
Maandcommissaris veilig verblijf

De tweede dimensie is die van controle. De afgelopen jaren was het zoeken naar de mate waarin veilig verblijf gesloten kon en mocht zijn. De bedoeling was een ander aanbod te doen dan de gemeenschapsinstellingen en de reguliere open instellingen. Het afgelopen jaar kwam er stevige kritiek van de jeugdrechters, die het veilig verblijf te open vonden. Vanuit de ervaring dat ontvluchten uit sommige instellingen veilig verblijf niet moeilijk is, hebben ze er niet altijd vertrouwen in dat de jongeren veilig zijn. Bijvoorbeeld als het gaat om slachtoffers van tienerpooiers, die soms al te gemakkelijk bij hun daders terechtkomen.

Uit de verslagen blijkt dat het gesloten, beveiligende karakter waarmee veilig verblijf zich onderscheidt inderdaad niet zozeer in de infrastructuur zit (al is die op sommige plekken wel erg gesloten), maar wel in de pedagogische aanpak. Sommige voorzieningen controleren streng.

Zo is er een voorziening die met een systeem van *whereabouts* werkt: jongeren kunnen op elk moment gebeld worden en worden dan geacht de telefoon op te nemen als ze thuis of aan het werk zijn. Als er toestemming is om naar buiten te gaan, worden routes zorgvuldig uitgestippeld en is er geen mogelijkheid om daarvan af te wijken.

“Sommige begeleiders zijn precies miertjes die onder je huid kruipen.”

Jongere in veilig verblijf

“Eigenlijk was het beter in de gemeenschapsinstelling. Als je daar in het weekend naar huis mocht, was je ook écht vrij. Hier moeten we berichten sturen: als we de tram nemen, als we een winkel binnengaan, als we een winkel buiten gaan, als we naar een andere winkel gaan. Als we buiten de instelling niet onmiddellijk reageren op berichten van de begeleiders of als we te lang inactief zijn, verhoren ze ons achteraf.”

Jongere in veilig verblijf

Een sterk controlerende omgeving kan tegelijk een steunende omgeving zijn. Het is ook niet per definitie slecht om hoge verwachtingen te stellen aan de jongeren. Als jongeren in veilig verblijf terechtkomen, is dat in principe omdat een reguliere voorziening ze te weinig veiligheid kan bieden. We spraken ook jongeren die geen probleem hadden met het systeem van *whereabouts*. Onze commissie stelt wel vast dat het moeilijk is om zo'n strakke structuur lang vol te houden.

“Ik merk warme betrokkenheid van de begeleiders en oprechtheid tegenover de jongeren. Anderzijds zijn er strikte regels en afspraken waaraan de meisjes zich moeten houden. Voor een korte tijd lijkt dat me wel haalbaar, maar meisjes verblijven hier tot twee jaar.”

Maandcommissaris veilig verblijf

Het lijkt bijna een logisch gevolg dat jongeren er soms voor kiezen om weg te lopen, al beseffen ze vaak dat dat geen positieve invloed heeft op hun hulpverleningstraject. Het is soms sterker dan henzelf. En het is vaak een uiting van een onderliggend gevoel of probleem.

“Ja, soms ga ik gewoon weg zonder toestemming. Dat is omdat ik moet ademen.”

Jongere in veilig verblijf

“Ik ben pas weggelopen. Ik doe wel mijn best, en de begeleiders ook. Maar het is hier gewoon moeilijk lang vol te houden.”

Jongere in veilig verblijf

Daarmee willen we het weggelopen niet goedpraten of bagatelliseren. In sommige voorzieningen was bijna bij elk bezoek van de maandcommissaris wel minstens één jongere weggelopen. Elke voorziening veilig verblijf krijgt ermee te maken (net als de gemeenschapsinstellingen). We weten dat het over jongeren gaat, die op zulke momenten erg kwetsbaar zijn.

Aanbevelingen

- Blijf van elkaar leren. We hopen dat de instellingen ook volgend jaar genoeg uitwisselen en dat het Agentschap Opgroeien verder gelegenheden schept voor ontmoetingen. Deel met elkaar de lessen over wat wel en niet werkt.
- Bied alle jongeren een steunende omgeving, met begeleiders die nabijheid bieden en aanklampend aan de slag gaan met de doelstellingen van jongeren.
- Ga bewust om met controlerende maatregelen die jongeren als extreem opdringerig ervaren. Besef dat zo'n sterk controlerende omgeving maar voor een beperkte tijd leefbaar is. Zorg dus dat jongeren op tijd kunnen uitstromen en dat de mate van controle afgebouwd wordt tijdens hun verblijf.

Contact met buitenwereld blijft belangrijk

“Ik kan hier om het weekend naar huis. Dat is zalig, eindelijk samen zijn met mijn broer en zus. Ik heb daar hard naar uitgekeken toen ik nog in de gemeenschapsinstelling zat.”

Jongere in veilig verblijf

Het veilig verblijf biedt veel mogelijkheden om contact te hebben met de buitenwereld. Zeker de jongeren die uit een gemeenschapsinstelling komen, appreciëren dat fel.

Het viel dit jaar op dat sommige jongeren toch hun ouders niet zien. We weten dat veel jongeren met een lang jeugdhulptraject een complexe relatie hebben met hun ouders, die vaak zelf worstelen met veel eigen problemen.

“Ik heb wel veertig minuten voor mijn raam staan wachten op mijn vader. Hij is uiteindelijk niet gekomen en gaf als reden op dat zijn taxi hem vergeten was. Geloof u dat, mevrouw?”

Jongere in veilig verblijf

De emotionele impact is zo groot, dat het de ontwikkeling en het begeleidingstraject van de jongere kan blokkeren. De begeleiders hebben uiteraard geen impact op de voorgeschiedenis. Wel valt ons op dat we die schrijnende getuigenissen vaker horen in afgelegen, moeilijk bereikbare voorzieningen. Hoewel er steeds meer aandacht is voor contact met de ouders, kunnen veel organisaties toch maar weinig tijd uittrekken voor contextbegeleiding.

Jongeren waarderen ook dat ze in de meeste voorzieningen veilig verblijf hun gsm mogen gebruiken. Vaak gaat dat gepaard met regels en is de gsm een van de eerste dingen die verdwijnt bij sancties. Ook mogen de jongeren vaak in de periode na hun aankomst geen gsm gebruiken. Hier en daar kon een jongere zo’n *digital detox* wel appreciëren. Maar de meesten missen hun gsm wel hard. Ze kaarten aan dat regels niet altijd individueel aangepast of logisch zijn:

“Bij ons mag je de eerste vier weken geen gsm gebruiken, alleen bellen met de vaste lijn in de leefgroep. Waarom is dat? Ik kom van de gemeenschapsinstelling, ik mag al zolang geen gsm gebruiken. Ik heb geen foute contacten en ben door het gsm-verbod al vrienden kwijt. Het voelt alsof mijn leven afgepakt wordt.”

Jongere in veilig verblijf

“Wij mogen niet op de wifi. Dat wil zeggen dat wie een data-abonnement heeft op internet kan en de anderen niet. Dat is toch niet logisch? We hebben daar al zo vaak vragen over gesteld, maar er komt nooit een goed antwoord.”

Jongere in veilig verblijf

Aanbevelingen

- Richt nieuwe leefgroepen alleen in op plaatsen die vlot bereikbaar zijn met het openbaar vervoer. Zorg dat in stedelijke omgevingen met veel aanmeldingen voor veilig verblijf er ook genoeg plaatsen zijn. Bekijk met De Lijn hoe voorzieningen beter ontsloten kunnen worden.
- Stimuleer verder contact met de ouders, ook waar dat moeilijk loopt. Maak genoeg tijd en middelen vrij voor contextbegeleiding.
- Ga bewust om met een verbod op gsm-gebruik en internet. Weeg dat af aan de persoonlijke noden van de jongere en evalueer regelmatig welke pedagogische meerwaarde het heeft.

Veel klachten over politie

Net zoals in de gemeenschapsinstellingen kregen we dit jaar opvallend veel klachten over politie. Een deel van de klachten kwam er rond het verblijf in de politiecel vóór het verblijf in de instelling:

“Er was één jeugdcel, maar daar zat al een andere jongere in. Ik zat dus opgesloten in een cel voor volwassenen. Dat was vreselijk. Ik moest me daar uitkleden. Dan zat ik daar naakt in die cel. Ik kreeg wel zo’n deken van aluminiumfolie, maar het was toch veel te koud. Ik had alleen een soort bank van beton, niet echt geschikt om op te slapen. Ik lag dan maar op de grond. Ik snap eigenlijk niet goed dat je minderjarigen daarin mag opsluiten.”

Jongere in veilig verblijf

Minstens even zorgwekkend vinden we dat we, net zoals in de gemeenschapsinstellingen, veel tussenkomsten zagen van de politie die uit de hand liepen in de voorzieningen:

“Ik sprak met jongeren en begeleiders over wat er gebeurd was. Ze zeiden allemaal dat de politie zich agressief opgesteld had. Er waren acht politieagenten. Ze hebben één jongere meegesleurd naar de isolatie. Daar sloten ze de deur niet, daardoor

verwondde de jongere zichzelf. Eén jongere zegt dat hij een mep kreeg.”

Maandcommissaris veilig verblijf

De voorziening waar dat incident gebeurde, maakte sindsdien wel een evolutie door. Jongeren noemen het positief dat ze de laatste maanden geen politie meer zagen.

Veel voorzieningen hebben met de politie een samenwerkingsverband opgebouwd. Door goede afspraken te maken en elkaar beter te leren kennen, is er minder risico op problemen. Toch zeggen ze ook daar dat je sterk afhankelijk bent van welke politiemensen er van dienst zijn op het moment dat je belt.

Aanbevelingen

- **Ga bewust om met de beslissing om de politie te bellen, gezien de grote impact op de jongeren.**
- **Zorg na een interventie van de politie voor een debriefing, ook bij jongeren die ‘alleen maar’ getuige waren. Vraag hoe jongeren die contact hadden met de politie dat beleefden. Informeer die jongeren over hun recht om een klacht in te dienen en bied praktische hulp om stappen te zetten als ze dat willen. Wanneer de voorziening oordeelt dat er sprake is van buitensporig geweld binnen hun lokalen, kan er ook vanuit de voorziening klacht ingediend worden.**
- **Informeer jongeren ook over de samenwerkingsafspraken met de politie en over het soort situaties waarin de voorziening de politie belt.**

Veel vragen over privacy

‘Gevolgd’ worden door de begeleiding als je de instelling verlaat, voelt soms erg zwaar. Jongeren vragen soms of dat niet in strijd is met hun recht op privacy:

“Ik moest een snapchataccount aanmaken en ‘vrienden worden’ met de instelling. Mijn locatie moet ik verplicht delen. Zo kunnen ze constant volgen waar ik ben. Ik vind dat een inbreuk op mijn privacy.”

Jongere in veilig verblijf

Sommige voorzieningen gebruiken camera’s en fouilles. Jongeren vinden dat heel ingrijpend:

“Als we van buiten komen, worden we altijd gefouilleerd. Dat helpt niet om mij hier thuis te voelen.”

Jongere in veilig verblijf

“Een meisje zegt dat ze het niet fijn vindt dat er hier camera’s zijn. Een begeleidster legt geduldig uit dat de camera’s alleen bij crisis beweging registreren en bij opstart om veiligheidsredenen. Het meisje begrijpt dat wel, maar voelt zich niet gerustgesteld.”

Maandcommissaris veilig verblijf

“Er hangen overal camera’s om ons te controleren. De beelden kunnen ze terugspoelen. Dat voelt niet goed. Onlangs viel mijn handdoek af in de gang. Toen konden de begeleiders mij naakt zien op de beelden.”

Jongere in veilig verblijf

In één instelling zeggen jongeren dat onderling contact sterk afgeremd wordt, uit veiligheidsoverwegingen. Ze mogen niet samen naar buiten, niet naar dezelfde school of hobbyclub, geen privégesprekken met elkaar hebben, niet samen op de foto. Begeleiders raden af vrienden met elkaar te worden.

Niet alleen zet dat een sterke rem op hun sociale ontwikkeling. Het zorgt ook voor praktische hindernissen. Zo wilde een jongere graag naar een school, maar kon ze daar niet inschrijven omdat een jongere uit haar leefgroep daar al naartoe ging.

Aanbevelingen

- **Zie het hoofdstuk afzondering voor de aanbevelingen rond cameragebruik. Als er geen sprake is van afzondering, geldt des te meer dat elk gebruik van camera’s goed gemotiveerd moet worden. We stellen ons grote vragen bij de meerwaarde daarvan.**
- **Ga bewust om met intensieve manieren van whereabouts opvolgen. Respecteer daarbij de privacywetgeving.**

Sterk uiteenlopende praktijken in gezondheidszorg

Ook voor geestelijke gezondheidszorg zien we sterk uiteenlopende praktijken. Sommige voorzieningen hebben een vrijwel voltijds therapeutisch programma. Andere verwijzen als de vraag van de jongere komt naar een CGG of CLB. In deze voorzieningen horen we dat jongeren vaak weinig gemotiveerd zijn om rond geestelijke gezondheid aan de slag te gaan. Wie hulp nodig heeft die de voorziening niet zelf aanbiedt, krijgt net als jongeren buiten te maken met lange wachtlijsten.

Veel jongeren spreken de maandcommissarissen aan over het rookbeleid. In sommige voorzieningen geldt er een rookverbod voor alle jongeren, net zoals in de gemeenschapsinstellingen. In andere voorzieningen mag je afhankelijk van de leeftijd wel roken of toch sigaretten mee naar school nemen. Hoeveel sigaretten en waar je die mag roken, is dan vaak onderwerp van discussie.

Aanbevelingen

- Zorg dat de geestelijke gezondheidszorg toegankelijk is, ook voor jongeren in voorzieningen veilig verblijf.
- Veel jongeren in veilig verblijf stellen geen uitdrukkelijke hulpvraag voor geestelijke gezondheid. Werk ook voor die jongeren proactief: zorg voor een laagdrempelig aanbod aan psycho-educatie, toets af welke noden zij hebben aan geestelijke gezondheid en wakker hun motivatie aan om hulp te zoeken.
- Bied waar nodig hulp om te stoppen met roken.

Warme, huiselijke inrichting nodig

Op veel plekken zijn de jongeren tevreden over de infrastructuur. Ze vinden hun kamer ruim genoeg en vinden dat die genoeg privacy biedt. Ze waarderen een leefruimte die huiselijk ingericht is.

Op andere plaatsen missen jongeren die familiale sfeer:

“Waarom wordt er niet wat meer moeite gedaan om het hier als een thuis te laten aanvoelen? In de living staat geen zetel, alleen maar aparte stoelen. De salontafel hangt half uit elkaar.”
Jongere in veilig verblijf

Aanbevelingen

- Zorg voor een warme, huiselijke inrichting. Betrek de jongeren hierin.

Kwaliteit van eten wisselt sterk

De kwaliteit van het eten wisselt sterk in de verschillende instellingen. In één instelling kregen we aanhoudend klachten van de jongeren over de traiteur. Daar koken de begeleiders voortaan. Jongeren vinden het fijn als de begeleiders ze betrekken bij de maaltijdkeuze en als ze de kans krijgen om zelf mee te koken:

“De jongere zegt dat ze graag het ‘o zo lekkere sausje van mama wil maken’. De begeleider geeft haar de telefoon om haar mama te bellen. De jongere houdt rekening met wat andere jongeren lusten als ze groenten en kruiden kiest. Ze is enthousiast dat ze de ruimte krijgt om dat zelfstandig te doen. De begeleiders geven haar complimentjes.”

Maandcommissaris veilig verblijf

Aanbevelingen

- Laat jongeren zoveel mogelijk mee verse, kwalitatieve en gezonde maaltijden klaarmaken.
- Zorg dat jongeren die een apart dieet volgen voor hun levensbeschouwelijke overtuiging of om gezondheidsredenen ook genoeg kwaliteitsaanbod krijgen.

Divers-sensitief beleid nodig

In verschillende instellingen kwamen onze maandcommissarissen transgender jongeren tegen. Het duidelijke onderscheid dat de jeugdhulp maakt tussen jongens en meisjes, maakt het niet altijd gemakkelijk om die jongeren een geschikte plaats te geven in de voorzieningen. We hoorden verschillende keren dat er ‘om veiligheidsredenen’ gekozen werd voor een meisjesleefgroep, omdat meisjes toleranter zouden zijn op dat vlak.

We hoorden inderdaad meisjes heel respectvol spreken over de identiteit van hun medebewoner:

“De meisjes proberen hem consequent met ‘hij/hem’ te benoemen. Wanneer één van de meisjes ‘ze’ zegt, wordt ze daarop aangesproken door de andere meisjes.”

Maandcommissaris veilig verblijf

In één voorziening veilig verblijf is er een gemengde leefgroep met jongens en meisjes, wat het iets gemakkelijker maakt om een transgender jongere op te vangen.

Enkele jongeren met een migratieachtergrond voelen zich niet altijd respectvol behandeld door begeleiders. Ze spreken bijvoorbeeld over racistische grappen. Als ze die aanklagen, wordt daar niet altijd begripvol op gereageerd:

“Een van de begeleiders noemde ons ‘makak’. Hij begreep niet goed dat we daar boos om werden, omdat we dat woord zelf ook al gebruikt hadden. We weten wel dat het een grap was, maar we vonden het toch niet fijn.”

Jongere in veilig verblijf

Aanbevelingen

- **Voer een divers-sensitief beleid. Zorg voor genoeg vorming over diversiteit. Neem jongeren serieus als ze bepaalde opmerkingen kwetsend vinden. Hou rekening met de behoeften van jongeren die een ander perspectief hebben.**

Jongeren vinden onderwijs belangrijk

“Ik wil heel graag elke dag naar school gaan in plaats van drie dagen. Ik ben er nu echt klaar voor. Mijn richting volg ik heel graag. Mijn school en mijn ouders staan er ook helemaal achter. Het is fijn dat iedereen me steunt.”

Jongere in veilig verblijf

De meeste jongeren in veilig verblijf hechten veel belang aan onderwijs. De mogelijkheid om buiten de voorziening naar school te gaan appreciëren jongeren erg. Een deel van de jongeren die we spraken, heeft een duidelijk toekomsttraject voor ogen, niet zelden in de sociale sector, en beseft dat daar een diploma voor nodig is. Anderen hebben meer directe doelen, zoals beter Nederlands leren of leren solliciteren.

Niet bij alle jongeren loopt het schoolparcours vlekkeloos. Sommigen hebben al een flinke achterstand opgelopen, thuis of in de jeugdhulp. Zo was een jongere die de laatste vier jaar regelmatig in de gemeenschapsinstelling verbleef gefrustreerd over zijn gebrek aan kansen: hij was bijna volwassen, maar was nog altijd niet klaar met de eerste graad van het secundair onderwijs. Sommige jongeren hebben er geen vertrouwen meer in dat dat nog goed komt:

“Ik zie er het nut niet meer van in. Ik heb zo weinig les gehad, nu hoeft het voor mij niet meer. Ik ga daar geen tijd meer insteken of moeite voor doen.”

Jongere in veilig verblijf

“Hij is definitief geschorst, heeft geen dagbesteding en zit momenteel de hele dag binnen. Ik vraag hem wat hij dan als dagbesteding wil doen, maar volgens hem komt de begeleiding nooit met voorstellen. Zelf kan hij ook niets bedenken. Ik stel hem voor om een vakantiejob te zoeken, zodat hij iets kan doen overdag. Maar hij denkt dat dat niet zal mogen van de jeugdrechter. Hij zegt dat hij nochtans ooit vrijwilligerswerk gedaan heeft.”

Maandcommissaris veilig verblijf

Voor een groep jongeren in veilig verblijf is voltijds naar school gaan in het regulier onderwijs niet haalbaar, al zouden ze dat maar wat graag willen:

“Ik was gestart in mijn eigen school. Ik wilde dat zo graag, maar ik kreeg er te veel stress van. Ik moest er zelfs van braken. Voorlopig ga ik hier op de campus naar school, ik ben blij dat dat kan.”

Jongere in veilig verblijf

Voorzieningen verschillen in de mate waarin ze een alternatief aanbieden voor jongeren die niet naar school kunnen. Voorzieningen op een psychiatrische campus bieden soms onderwijs aan in een ziekenhuisschool (buitengewoon onderwijs type 5). Andere jongeren krijgen ‘tijdelijk onderwijs aan huis’. Jongeren vinden het fijn als er oplossingen zijn, al zijn er soms heel weinig lesuren. Ze voelen zich niet altijd genoeg uitgedaagd.

Sommige voorzieningen hebben een aanbod dagbesteding op de campus voor jongeren die tijdelijk afhaken op school. Andere werken samen met een externe partner. We spraken jongeren die als alternatief naar een zorgboerderij konden of vrijwilligerswerk doen en daar erg enthousiast over waren. Ze vinden het fijn als er oplossingen op maat uitgewerkt worden:

"Ik mag één keer per week naar het volwassenenonderwijs. Ik ben blij dat ze me dat vertrouwen geven. Het voelt voor mij beter dan een gewone school, de mentaliteit past beter bij mij. Er is een fijne sfeer, ik kan er mezelf zijn. Ik mag er zelf naartoe met de trein. Ik kan ook een dag in de week stage doen in de buurt van mijn ouders, dat is super."

Jongere in veilig verblijf

Nog andere jongeren willen en kunnen naar school, maar vinden geen school waar ze ingeschreven raken of mogen van school maar een deel van de lessen volgen:

"Ik vind het spijtig dat ik zo weinig naar school mag. Ik ben vroeger al eens geschorst. Daarna moest ik twee weken in de gemeenschapsinstelling op time-out. Nu mag ik van school maar twee halve dagen per week naar de les komen. Ik mis school. Ik krijg wel taken mee, maar na een uurtje ben ik daarmee klaar. De rest van de dag verveel ik me. Dan ga ik naar mijn kamer en probeer ik maar wat te slapen."

Jongere in veilig verblijf

Tot slot zien we dat sancties soms in de weg staan van onderwijs.

"Ja, school is belangrijk voor mij, ook al loopt het niet altijd goed. Ik ben onlangs weggelopen. Daarom heb ik nu zes weken een aangepast traject. Nu mag ik niet naar school. Hoe ik dat moet inhalen (haalt haar schouders op)? Niet eigenlijk."

Jongere in veilig verblijf

"Ik moest op time-out naar de gemeenschapsinstellingen. Daardoor kon ik mijn examens niet meedoen. Ik moet die niet inhalen, ik krijg het gemiddelde van mijn dagelijks werk als score."

Jongere in veilig verblijf

Aanbevelingen

- Les volgen in een buitenschool heeft de absolute voorkeur. Maak dus een prioriteit van de inschrijving van jongeren die geen school hebben. Zoek een richting die past bij de interesses en competenties van de jongere.
- Besef dat het niet realistisch is om er structureel op te rekenen dat alle jongeren in veilig verblijf naar school kunnen. Vorig jaar kwamen er extra middelen voor onderwijs in veilig verblijf. Evalueer met de voorzieningen of dat volstaat om voor alle jongeren in veilig verblijf een onderwijstraject op maat mogelijk te maken.
- Zorg dat sancties niet in de weg staan van het

recht op onderwijs. Als een jongere echt niet naar school kan, geef dan samen met school zo snel mogelijk informatie over hoe de jongere de leerstof kan inhalen.

Variatie in vrije tijd

"Op de bewonersvergadering vraagt een jongere of er een boksbal in de sportruimte kan komen en er is ook een vraag naar meer niet-ingevulde vrije tijd waar nu minder ruimte voor is. Het idee wordt ook gelanceerd om eens een wisselavond te doen waarop de jongeren de rol van begeleider opnemen en vice versa, wat heel wat hilariteit oplevert."

Maandcommissaris veilig verblijf

"Ze is enthousiast over de fotoshoot en de fotolijst die ze mocht uitkiezen. Ze toont me trots haar knutselwerken in haar kamer."

Maandcommissaris veilig verblijf

In de voorzieningen veilig verblijf zien we op veel plekken een brede waaier aan activiteiten. De vakantieplanning zit soms bomvol. Toch zijn jongeren niet altijd enthousiast. Ze vinden dat het aanbod soms te weinig aansluit bij hun interesses. Ze vinden het ook niet leuk als er verplichte activiteiten zijn, en ze niet zelf kunnen kiezen om die aan zich te laten voorbijgaan. Sommige voorzieningen verwachten dat je daarvoor terugkomt als je in de vakantie thuis verblijft:

"In de vakantie hebben jongeren de ruimte om tot twaalf uur uit te slapen. Daarnaast zijn er activiteiten voor de hele groep zoals uit eten gaan, bowlen of zwemmen. Sommigen vinden het jammer dat die activiteiten vooral in het weekend moeten, als niet iedereen er is. Anderen zeggen dat de activiteiten niet aansluiten bij wat ze graag doen. Ze krijgen nauwelijks inspraak over de activiteiten."

Maandcommissaris veilig verblijf

We zagen veel goede praktijken van jongeren die een vakantiejob of vrijwilligerswerk vonden:

"Ik mag een uur in de week vrijwilligerswerk doen in het dierenasiel. Dat maakt me blij."

Jongere in veilig verblijf

“Ze heeft vakantiewerk gedaan bij H&M. Ze vraagt aan de begeleider of die contact kan opnemen met de medewerker van het uitzendkantoor omdat haar loon nog niet gestort is. Als de begeleider haar aanspoort om dat belletje zelf te doen, zegt ze lachend dat ze ‘die mevrouw al gek gemaakt heeft door haar vele vragen’ daarover.”

Maandcommissaris veilig verblijf

Een job zoeken brengt veel administratie mee. Dat biedt belangrijke leerkansen voor jongeren, waarvoor ze de steun van de begeleiders soms goed kunnen gebruiken. Eén voorziening zegt dat jongeren geen vakantiejob kunnen zoeken omdat ze geen rekening hebben waarop geld gestort kan worden.

Andere mooie voorbeelden zagen we rond dieren. Op veel jongeren heeft contact met dieren een positief effect. Zo zagen we een jongere die op haar kamer een hamster kon houden, waar ze heel liefdevol mee omgaat. Een voorziening heeft dieren op de campus, waaronder ezels, die door de jongeren enthousiast bezocht worden.

Tegelijk hebben ook in veilig verblijf jongeren het moeilijk met de vele kamermomenten.

Aanbevelingen

- **Blijf een mooi aanbod aan activiteiten aanbieden. Als jongeren inspraak krijgen over de inhoud en timing, is dat aanbod beter afgestemd op hun behoeften.**
- **Stimuleer jongeren die daar klaar voor zijn verder om vrijwilligerswerk of vakantiewerk te doen.**
- **Laat jongeren contact maken met de natuur en maak waar mogelijk ruimte voor contact met dieren in en rond de voorziening.**

Moeizame uitstroom

Net zoals vorige jaren verloopt de uitstroom uit de voorzieningen waar de commissie komt moeizaam. Dat geldt zowel voor de gemeenschapsinstellingen als voor het veilig verblijf. Veel jongeren verblijven langer dan nodig in het strikte kader van die voorzieningen omdat er in de reguliere voorzieningen geen perspectief voor hen is. Jongeren spreken van uitzichtloosheid. Niet weten hoe hun toekomst eruit zal zien, speelt ze duidelijk parten.

In het veilig verblijf viel de instroom van heel jonge jongeren op. Jongeren van twaalf en dertien jaar waren

geen uitzondering. We hebben weet van één tienjarige in veilig verblijf.

Bij de uitstroom stellen we vast dat de achttiende verjaardag voor een breekpunt zorgt. Na achttien kunnen jongeren die geen feiten pleegden, niet langer verplichte hulpverlening opgelegd krijgen. Voor veel jongeren is dat een moment om naar uit te kijken:

“Als ik achttien word, ga ik alleen wonen. Of dat gaat lukken? Zeker. Ik krijg genoeg hulp van mijn ouders en vrienden.”

Jongere in veilig verblijf

Andere jongeren kijken met een dubbel gevoel naar hun achttiende verjaardag. Niet iedereen kan rekenen op steun van de omgeving. Sommige jongeren met een ruime ervaring in instellingen hebben geen netwerk meer in de buitenwereld:

“Ze gaat ervan uit dat niemand om haar geeft. Op de muur zie ik veel foto’s van haar met andere mensen. Als ik daarnaar vraag zegt ze: ‘Dat zijn allemaal begeleiders. Als ik hier weg ben, zie ik niemand meer.’”

Maandcommissaris veilig verblijf

Er alleen voor komen te staan, zelf voor alles verantwoordelijk te zullen zijn, zorgt voor heel wat stress. Wie zelfstandig gaat wonen kan contextbegeleiding krijgen met het oog op autonoom wonen (CBAW). Veel jongeren die we spraken in veilig verblijf staan daarvoor open, maar kijken er tegenop om wéér naar een nieuwe dienst te stappen. Het liefst krijgen ze die begeleiding vanuit het veilig verblijf.

Het aanbod van nazorg en begeleiding verschilt sterk van voorziening tot voorziening. Bij sommige betekent het einde van de begeleiding dat elk contact stopt. Andere bieden wel telefonische nazorg. Sommige voorzieningen geven wel verdere ondersteuning, op vrijwillige basis voor achttienjarigen.

Dat hulp na achttien niet meer opgelegd kan worden, mag geen reden zijn om het contact bruusk te verbreken. Een aanklappende houding vanuit warme betrokkenheid is aangewezen. Al is het maar een telefoontje zo nu en dan om te horen hoe het gaat, met de mogelijkheid om door te verwijzen of kort te begeleiden als dat nodig is.

Aanbevelingen

- **Zorg voor een hulpaanbod dat een snelle uitstroom uit veilig verblijf garandeert. Jongeren mogen niet langer in dat kader blijven dan pedagogisch strikt nodig is.**

- **Bereid jongeren voldoende voor op hun volwassenheid. De afgelopen jaren kwam er veel meer aandacht voor werken met en rond de context. Toch staan nog te veel jongeren er alleen voor op hun achttiende verjaardag. Zet dus nog sterker in op contact met context en family finding.**
- **Zorg voor nazorg. Doe dat voor achttienjarigen niet verplichtend, maar wel aanklappend. Trek vanuit het beleid genoeg budget uit voor die nazorg. Bij voorkeur biedt een veilig verblijf ook CBAW, begeleiding bij zelfstandig wonen: vertrouwde gezichten die begeleiden, voor zover de jongere dat zelf wil om werk te maken van een stevige verankering van het aanbod "Jeugdhulp na 18 jaar".**

Medewerkers gezocht

Voor de meeste voorzieningen veilig verblijf waar we komen, was 2022 het eerste werkjaar. Dat ging hier en daar met vallen en opstaan. Het bleek niet evident om de vooraf zorgvuldig uitgewerkte visie om te zetten in de praktijk. Hier en daar zagen onze maandcommissarissen dingen waar ze erg van schrokken. We zagen ook dat directieleden en begeleiders hun best deden om lessen te trekken uit wat er misliep en te groeien als voorziening.

De opstartfase zorgde voor de jongeren soms voor onduidelijkheid:

"In de voorziening wordt gewerkt met 'stopborden'. Als je er drie krijgt, moet je op time-out. Een van de jongeren weet niet voor welk gedrag je een stopbord kunt krijgen. Als we het samen vragen aan een begeleider, zegt die dat het team zelf nog nadenkt over wat als agressie beschouwd wordt en aanleiding geeft tot een stopbord."

Maandcommissaris veilig verblijf

Een groot obstakel op de weg naar betere hulpverlening is het gebrek aan medewerkers, zoals we ook al schreven over de gemeenschapsinstellingen. We stelden vast dat veel voorzieningen veilig verblijf later openden dan gepland of stelselmatig onder hun capaciteit draaien, met personeelstekort als reden. Gezien de wachtlijsten is dat een onaanvaardbare situatie:

"Binnenkort zouden we uitbreiden, maar we zijn nog altijd op zoek naar medewerkers. Soms willen we kandidaten uitnodigen voor een tweede gesprek, maar hebben ze al elders getekend. Soms werven we mensen aan die van idee veranderen en dan toch niet komen."

Verantwoordelijke veilig verblijf

De jongeren voelen dat tekort aan den lijve:

"Ik heb niet het gevoel dat we genoeg aandacht en hulp krijgen. Er is weinig tijd om aan onze individuele problemen te werken. Er is hier een tekort aan begeleiders, hé."

Jongere in veilig verblijf

"Veel jongeren hier hebben hechtingsproblemen. Voor hen is het echt niet goed dat er zo'n groot verloop is. We doen er alles aan om telkens nieuwe begeleiders te vinden, maar dat vinden de meisjes erg stressvol omdat de nieuwe mensen moeten inwerken. Dat vraagt tijd. Als de jongeren dan gewoon zijn aan de nieuwkomers, gaan ze weer weg."

Verantwoordelijke veilig verblijf

Maandcommissarissen zien net zoals in de gemeenschapsinstellingen begeleiders die met heel veel inzet de gaten proberen op te vullen:

"Drie mensen in één groep gaven hun ontslag. Anderen zijn ziek of hebben hun ontslag aangekondigd. Ik denk in totaal dus negen mensen die uit zijn. Ik werk normaal 22 uur per week, maar nu voltijds om de organisatie draaiende te houden. Een collega werkte 54 uur in een week."

Begeleider veilig verblijf

Het gebrek aan medewerkers is niet alleen kwantitatief, maar ook kwalitatief. Onze maandcommissarissen zien regelmatig waardevolle pedagogische interventies. Maar de commissie vraagt zich ook af of elk team voldoende competenties in huis heeft. We horen af en toe van verantwoordelijken dat ze mensen aanwerven van wie ze niet overtuigd zijn dat ze genoeg capaciteiten hebben voor de job, bij gebrek aan kandidaten. De tijd ontbreekt ook om ze goed te begeleiden zodat personen die minder gekwalificeerd aan de start komen alsnog kunnen groeien in hun job.

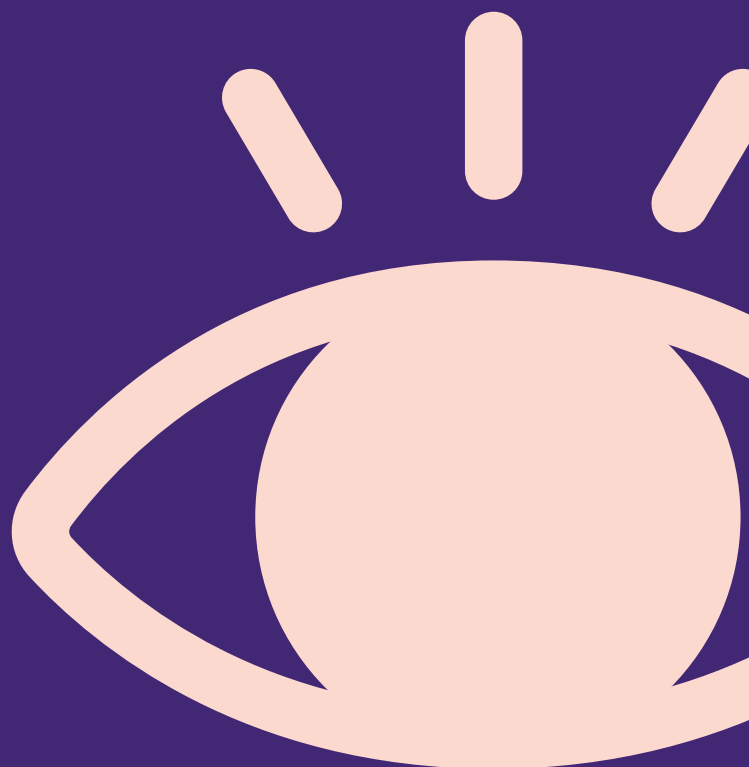

Aanbevelingen

- **Onze aanbeveling is hier dezelfde als voor de gemeenschapsinstellingen: we vragen dringend maatregelen om het grote personeelsverloop een halt toe te roepen. Zorg dat jobs in een veilig verblijf werkbaar zijn en voldoening bieden. Onthaal nieuwe medewerkers met zorg. Maak dat wie nog niet de juiste competenties heeft, die zo snel mogelijk opdoet. Bewaak het effect van de personeelssamenstelling op de jongeren.**

Vlaams Detentiecentrum

*"Beide jongens vinden hun opsluiting
een totale verlieservaring: verlies van
vrijheid, verlies van familiale en sociale
contacten, verlies van zingevende
daginvulling en toekomstperspectief."*

MAANDCOMMISSARIS VLAAMS DETENTIECENTRUM

Het Vlaams Detentiecentrum heeft plaats voor acht 'uit handen gegeven' jongeren. Ze hebben voor hun achttiende feiten gepleegd waarvoor ze als volwassenen berecht worden. Het detentiecentrum bevindt zich in een aparte vleugel van de gevangenis van Beveren. Het verblijf heeft een grote impact op jongeren:

"Hier zit een kwetsbare 17-jarige die compleet niet begrijpt hoe het zover is kunnen komen. Hij heeft het moeilijk met de handdetecties die telkens moeten gebeuren als ze op wandeling gaan, met de verschillende fouilles per dag, met het feit dat hij veel tijd in afzondering zit en dat de huiselijke sfeer ontbreekt."
Maandcommissaris Vlaams Detentiecentrum

Toch spreken we ook jongeren die zich hier goed voelen. Vaak zijn het juist de psychisch meest kwetsbare jongeren, voor wie we vraagtekens kunnen plaatsen bij hun uithandengeving, die zeggen dat de structuur ze deugd doet:

"De begeleiders hier zijn vriendelijk tegen mij. Het is hier rustig want er wordt niet geroepen. Het eten is wel lekker, ik heb een tv. Ik mag eens slapen overdag want ik ben veel moe. Het is duidelijk wat wel mag en wat niet mag."
Jongere in Vlaams Detentiecentrum

Afhankelijkheid van federale gevangenis

Wat blijft opvallen, is dat de kleine vleugel van het Vlaams Detentiecentrum sterk afhankelijk blijft van de grote federale gevangenis waarin ze zitten. Dat gaat over infrastructurele aanpassingen, de regeling van de bezoeken, de dagindeling. We merken dat de noden van de jongeren in het Vlaams Detentiecentrum weinig prioritair zijn.

Om een klein voorbeeld te geven dat op de jongeren een grote impact had: tijdens hun luchtmoment mogen ze naar een kleine open ruimte buiten, een grote ommuurde koer met een dun boompje erin. Ze konden daar enkel op de grond zitten en vroegen om een bank. Het kostte jaren voordat het detentiecentrum van de federale diensten de toestemming kreeg om die bank te plaatsen. Eind 2022 kwamen er eindelijk twee banken.

"De jongens willen graag sporten in de namiddag. Maar dat kan niet omdat de sporthal op dat moment gebruikt wordt door de federale."
Maandcommissaris Vlaams Detentiecentrum

"In de volwassen gevangenis van Beveren is er een halalkeuken. Die levert niet aan het Vlaams Detentiecentrum en de directie vindt geen andere leverancier die voor die kleine groep halaleten wil leveren."
Maandcommissaris Vlaams Detentiecentrum

De kleine schaal werkt nadelig als er diensten of goederen ingekocht moeten worden. Het maakt het ook erg lastig om een onderling contactverbod voor jongeren te hanteren als de rechter dat oplegt.

Aanbevelingen

- **Het Vlaams Detentiecentrum Beveren startte begin 2021. We denken dat het na twee jaar tijd is voor een grondige evaluatie: Heeft de beslissing om het onder te brengen in de gevangenis van Beveren het verwachte effect? Wegen de voordelen op tegen de nadelen? Is het mogelijk om in dat kader de rechten van jongeren op bijvoorbeeld onderwijs en gezondheidszorg te respecteren? We verwachten dat de overheid die evaluatie doet en er conclusies uit trekt.**
- **We vragen om te vertrekken vanuit de rechten van de jongeren, en niet vanuit de heersende praktische en organisatorische kaders.**

Contact met bewakingsassistenten

Veel jongeren vinden dat de bewakingsassistenten hen correct behandelen. Toch horen we ook jongeren zeggen dat er weinig mogelijkheden tot dialoog zijn:

"Met de meerderheid heb ik een goed contact, gelukkig maar. Maar ze behandelen me niet allemaal met respect. Met respect bedoel ik dat ze luisteren, dat ik niet afgesnauwd word en dat er een antwoord komt als ik iets vraag."
Jongere in Vlaams Detentiecentrum

"Ik heb geen probleem met de bewakers als persoon. Maar als ik iets vraag, zeggen ze vaak: 'omdat het zo is', 'Brussel heeft dat beslist', 'dat moet van de directeur'. Daarmee heb ik het wel moeilijk."
Jongere in Vlaams Detentiecentrum

Aanbevelingen

- Ook in het zeer gesloten detentiecentrum vinden we het leefklimaat uiterst belangrijk. We verwijzen daarvoor naar de aanbevelingen voor de gemeenschapsinstellingen.

Onderwijs blijft ook in detentie belangrijk

“Onderwijs is voor mij superbelangrijk. Hier in Beveren heb ik leren lezen en schrijven. Op dit moment heeft de leerkracht vakantie en zijn er geen lessen, dat is jammer.”

Jongere in Vlaams Detentiecentrum

In het Vlaams Detentiecentrum werken twee leerkrachten, waarvan er één dit jaar startte. De leerkrachten werken samen met het volwassenenonderwijs, waar de jongeren in modules les kunnen volgen. Een mooie stap vooruit.

Toch is er nog werk aan de winkel. Het budget is niet altijd toereikend om gebruik te maken van alle modules. Zo volgden twee jongeren een cursus Excel, maar omdat er geen geld was voor een Officepakket moesten ze zich behelpen met een gratis pakket en konden ze de praktijklessen niet volgen en lijkt het niveau van het volwassenenonderwijs te hoog gegrepen voor sommige jongeren die uit het buitengewoon onderwijs komen:

“Ik wil graag werken met die modules, want ik wil kapper worden. Het theoriedeel kan ik hier volgen. De praktijk zal voor later zijn.”

Jongere in Vlaams Detentiecentrum

Aanbevelingen

- Zorg ook in het detentiecentrum voor onderwijs-equivalentie: jongeren moeten onderwijs kunnen volgen dat gelijkwaardig is aan het onderwijs in de buitenwereld. Dat mag niet afhangen van genoeg budgettaire ruimte. We snappen dat het niet evident is om praktijkonderwijs aan te bieden, toch moet ook hier gezocht worden naar oplossingen die praktijkleren mogelijk maken. Ook jongeren die voor hun uithandengeving buitengewoon onderwijs volgden, moeten verder onderwijs kunnen volgen in het detentiecentrum.

Recht op zinvolle daginvulling

Hoe de dag eruitziet, veranderde in de loop van het jaar. Soms werd een meer open regime ingevoerd of werden bepaalde activiteiten opgestart op vraag van de jongeren en verdwenen die weer van het programma na incidenten. Jongeren die zich wel goed gedragen, voelen zich dan het slachtoffer van anderen:

“Enkelen kregen een sanctie omdat zij snoep aten tijdens de wandeling: ze moesten vroeger naar binnen. Er ontstond daarover discussie met de groep en toen moest iedereen naar binnen. Iedereen kreeg een paar dagen individueel regime en wat overeengekomen was in het gedetineerdenoverleg is voor onbepaalde tijd weer ingetrokken.”

Maandcommissaris Vlaams Detentiecentrum

“Filmavond op donderdag gaat niet meer door, jongeren zeggen dat ze dat echt missen. Er waren wat incidenten tijdens vorige filmavonden waardoor die nu een maand on hold staan, behalve voor één jongere.”

Maandcommissaris Vlaams Detentiecentrum

Jongeren vinden dat de dagen in de cel erg lang duren. We verwijzen naar het deel over afzondering voor het effect dat veel tijd alleen op kamer doorbrengen op jongeren heeft. Dat het leven zich voornamelijk op cel afspeelt, benoemen jongeren als het grootste verschil met de gemeenschapsinstelling. De vraag naar meer sporten komt regelmatig terug, maar ook naar meer activiteiten en contact in het algemeen:

“Waarom mogen activiteiten niet langer duren als ze goed lopen? Wie wint erbij als we ons gewoon op cel moeten gaan frustreren?”

Jongere in Vlaams Detentiecentrum

“We moeten veel te lang alleen op cel blijven. Ik mis menselijk contact. Bezoek krijg ik nooit, want mijn familie woont in het buitenland.”

Jongere in Vlaams Detentiecentrum

“Wij willen meer activiteiten samen en eens voetballen tegen een ploegje bewakingsassistenten. We hebben dat al gedaan en dat was heel tof: je leert elkaar anders kennen. Waarom kan dat niet in het weekend als er toch niets anders te doen is?”

Jongere in Vlaams Detentiecentrum

Tegelijk zijn sommige jongeren bang voor hun medegedetineerden. We zagen inderdaad de spanning soms hoog oplopen of jongeren die het slachtoffer werden van pestgedrag of zelfs geweld van andere jongeren. Sommigen komen dan niet meer uit hun cel op de momenten waarop dat mag uit schrik voor hun veiligheid.

Aanbevelingen

- Jongeren hebben recht op tijd buiten de cel en op een zinvolle daginvulling. We denken dat dat niet (helemaal) mag afhangen van hun gedrag. Ook al omdat zinvolle tijdsbesteding een belangrijk preventief karakter heeft.

Ontoereikend budget voor jongeren

Werk is voor veel jongeren belangrijk. Om de tijd te doden, maar ook om een inkomen te krijgen. Het leven in de gevangenis is duur: bellen met familie kost veel geld en de prijzen in de kantine zijn een stuk hoger dan in de supermarkt. Je kunt er alleen in bulk kopen en er zijn geen huismerken. Jongeren vragen om het aanbod aan te passen: ze willen producten kunnen kopen voor een redelijke prijs.

Er zijn maar weinig taken waarmee jongeren geld kunnen verdienen. In het begin van het jaar viel dat nog mee omdat niet alle plaatsen bezet waren. Maar zodra ze hetzelfde aantal taken plots door acht moesten delen, zagen jongeren plots hun inkomen dalen:

“Ik moet mijn slachtoffer nog 800 euro terugbetalen. Ik wil daar zelf voor werken, maar aan dit tempo lukt dat niet. Nu moet ik het aan mijn familie vragen.”

Jongere in Vlaams Detentiecentrum

Aanbevelingen

- Zorg dat jongeren rondkomen met het budget dat ze verdienen met hun werk. Dat kan aan de ene kant door te zorgen voor genoeg ‘werkgelegenheid’, aan de andere kant door te zorgen dat dingen zoals telefoneren en aankopen in de kantine betaalbaar blijven.

Geestelijke gezondheidszorg ondermaats

We stellen vast dat het aanbod aan geestelijke gezondheidszorg ondermaats is. In Tongeren was er een samenwerking met het CGG. In Beveren moet het Vlaams Detentiecentrum een beroep doen op dezelfde middelen als de federale gevangenis, waarvan er weinig overblijft voor de jongeren.

Als copingmechanisme kiezen jongeren soms voor druggebruik. Ook daarvoor is er weinig hulp en begeleiding. We horen dat daar geen budget voor is:

“Ja, er doet hier veel wiet de ronde. Ik gebruik het zelf ook, om me te ontspannen en mijn problemen te vergeten. Je moet iets doen om de tijd te doden.”

Jongere in Vlaams Detentiecentrum

Heel wat jongeren krijgen medicatie voorgeschreven. Ze krijgen die toegediend van de bewakingsassistenten. Ook al doen zij dat zo secuur mogelijk, één bewakingsassistent sprak ons aan om te zeggen dat hij dat een grote verantwoordelijkheid vindt. We delen die mening en denken dat toezicht houden op medicatie een taak is voor medisch geschoold personeel.

Aanbevelingen

- Als we willen dat jongeren succesvol kunnen re-integreren, moet er in het detentiecentrum genoeg geestelijke gezondheidszorg zijn, inclusief verslavingszorg en inclusief een preventief aanbod.
- Zorg dat het toedienen van medicatie gebeurt zoals de wet dat bepaalt. Het moet altijd door medisch geschoold personeel gebeuren. Bewakingsassistenten vallen daar niet onder.

Kleine porties en te weinig variatie in eten

We horen terugkerende klachten over de kleine porties en het gebrek aan variatie. Zeker voor brood en beleg zijn de porties heel klein. Bovendien is er te weinig halal eten, zowel in het regulier aanbod als in de extra's bij de kantine. In het detentiecentrum is een goed uitgeruste keuken aanwezig en een aantal jongeren geven aan dat ze graag zouden koken voor de groep. Toch wordt deze momenteel niet gebruikt om allerlei redenen.

Aanbevelingen

- Zorg ook in het detentiecentrum voor verse, kwalitatieve en gezonde maaltijden, met porties die groot genoeg zijn.
- Maak dat de keuken gebruikt kan worden en betrek jongeren bij het bereiden van de maaltijden.
- Zorg dat jongeren die een apart dieet volgen omwille van hun levensbeschouwelijke overtuiging of om gezondheidsredenen ook een voldoende en kwalitatief aanbod krijgen.

Voorbereiden op re-integratie

“Weet u of dat eigenlijk normaal is, dat ze ons hier eigenlijk helemaal niet voorbereiden op onze vrijlating?”

Jongere in Vlaams Detentiecentrum

Jongeren hebben het gevoel dat er te weinig gewerkt wordt aan hun re-integratie. Dat is de taak van de psychosociale dienst, die bestaat uit één psycholoog en één sociaal werker. Van de directie horen we dat de werkdruk hoog blijft, waardoor de vooropgestelde doelen moeilijk haalbaar zijn:

“Ze zouden ons beter moeten informeren. Ik heb een aanvraag voor voorlopige vrijheid gedaan. Eerst kreeg ik een negatief advies. Dan heb ik zelf maar uitgezocht wat ik moest doen om een positief advies te krijgen. Ik probeer aan budgetbeheer te doen, dat is een voorwaarde. Ik heb werk gevonden. Ik ga breken met mijn vrienden en bij mijn moeder wonen. Ik heb ook weer contact met een vriendin van wie ik vroeger al veel steun kreeg. Iedereen hier heeft zijn eigen problemen. Ik had hier meer aan de mijne willen werken. Maar daar krijgen we te weinig hulp bij. Ik heb nu zelf mijn best gedaan en ben er wel zeker van dat ik hier niet meer terugkom.”

Jongere in Vlaams Detentiecentrum

Aanbevelingen

- Ondersteun jongeren bij het werken aan hun re-integratie. Zorg ervoor dat elke jongere het gevoel krijgt dat hij nog kan werken aan zijn toekomst, dat hij weet waar hij staat in een voor hem onoverzichtelijk kluwen van de rechtsgang. Voor een aantal jongeren is het heel moeilijk te vatten wat hun advocaat vertelt en zijn meerdere

herhalingen nodig door de psycho-sociale dienst. Op die manier kan frustratie en onzekerheid gemilderd worden.

Veel jongeren met zware psychiatrische problemen

Wat dit jaar bijzonder hard opviel was de instroom van jongeren met ernstige psychiatrische problemen.

Dat strookt niet met de criteria voor de uithandengeving. Dat kan normaal gezien alleen gebeuren als uit een psychiatrisch en sociaal onderzoek blijkt dat de jongere op een volwassene manier verantwoordelijkheid draagt: dat de jongere toerekeningsvatbaar is. Bij sommige jongeren vinden we het op z'n minst verbazingwekkend dat ze als toerekeningsvatbaar gezien worden:

“De eerste dagen kon hij nauwelijks praten en uitte alleen wat klanken. Hij heeft ernstige psychiatrische problemen. Volgens de psychosociale dienst van de gevangenis functioneert hij op het niveau van een zesjarige. Hij kan zijn bed niet opmaken, kan zich niet scheren, alleen heel eenvoudige handelingen lukken want zijn handen verkrampen in stresssituaties. We hadden een eenvoudig gesprek, inderdaad zoals je met een kind uit het eerste, tweede leerjaar zou hebben. Hij weet eigenlijk niet goed waarom hij daar zit, zegt wel dat hij ‘uit handen gegeven is door de jeugdrechter omdat die niet goed meer wist wat hij met mij moest doen’.”

Maandcommissaris Vlaams Detentiecentrum

“De nieuwe jongen was eerder opgenomen in de gesloten psychiatrie. Hij was in behandeling voor psychosen. Daarnaast heeft hij ernstige fysieke problemen. Hij lijkt behoorlijk in de war en heeft duidelijk psychiatrische zorg nodig. Iedereen beschrijft hem als een stille, rustige jongen tot hij in een psychose belandt. Dan is hij een gevaar voor zichzelf en anderen. De psychiater komt maar af en toe langs. De medewerkers proberen voor hem te zorgen, maar de verantwoordelijke vraagt zich af of die jongere hier wel op zijn plaats zit.”

Maandcommissaris Vlaams Detentiecentrum

De uithandengeving lijkt niet zozeer gehanteerd te worden omdat de jongere als volwassene beschouwd kan worden, maar omdat de jeugdpsychiatrie geen sluitende oplossingen biedt. De redenering lijkt te zijn dat via de uithandengeving de jongeren in aanmerking komen voor internering. Maar de vraag is of een internering betekent dat de jongeren passende psychiatrische zorg krijgen, zowel tijdens hun verblijf in het detentiecentrum als na hun meerderjarigheid wanneer ze bijvoorbeeld in de psychiatrische annex van een gevangenis terechtkomen. En wat met een 16-jarige voor wie een procedure internering zal opgestart worden: moet die tot zijn meerderjarigheid in het detentiecentrum verblijven zonder de broodnodige psychiatrische zorg? We zien dat de meeste bewakingsassistenten proberen deze jongeren zo veel mogelijk te ondersteunen. Maar ze zijn hier niet voor opgeleid en bevinden zich niet in het juiste kader, waardoor het recht op passende gezondheidszorg van de jongeren geschaad wordt.

Daarnaast verbleven er ook enkele dagen twee minderjarigen die hier wachtten op hun uitlevering naar het buitenland. Door plaatsgebrek verbleven ze in de isolatiecel. Ook dat roept vragen op bij de commissie: op welke rechtsgrond is dat gebaseerd?

Tot slot is er in Beveren alleen plaats voor jongens. We hebben weet van minstens één minderjarig meisje dat kort in de gevangenis van Brugge verbleef. Daarna werd zij teruggebracht naar Beernem.

Aanbevelingen

- **Evalueer systematisch het profiel van uit handen gegeven jongeren en welk traject zij doorlopen na hun uithandengeving. Momenteel zijn daar veel te weinig gegevens over, wat het moeilijk maakt aangepast beleid te voeren.**
- **We zijn als commissie erg geschrokken van de ontwikkeling om de uithandengeving te gebruiken als poort naar internering. De vraag rijst voor ons opnieuw wat de meerwaarde van uithandengeving is naast de nieuwe langdurige sancties in de gemeenschapsinstellingen. Onderzoek hoe het komt dat jongeren van wie de psychiatrische problemen zo sterk doorwegen uit handen worden gegeven, welke alternatieven er voor hen zijn en bekijk kritisch of internering wel het verwachte effect heeft.**

Personeel

Net zoals in de gemeenschapsinstellingen en in het veilig verblijf, zagen we ook in het Vlaams Detentiecentrum de nodige personeelsproblemen, al zagen we dit zeker in de tweede helft van het jaar minder dan op andere plaatsen. De laatste maanden kwamen er heel wat nieuwe bewakingsassistenten in dienst, die in de toekomst ter ondersteuning van de beveiliging in de 'gemeenschapsinstellingen' zullen werken. Eerder hoorden we dat die detacheringen zouden minderen en dat continuïteit in Beveren voorrang zou krijgen. We vragen ons af welke gevolgen de detacheringen hebben voor de jongeren in Beveren.

Aanbevelingen

- **We blijven grote vraagtekens hebben bij het detacheren van bewakingspersoneel uit Beveren naar de gemeenschapsinstellingen. Het gaat om instellingen met een ander doel en om medewerkers met een andere opleiding. In elk geval mag de werking in Beveren niet lijden onder die detacheringen. We hebben het idee dat dat het afgelopen jaar opnieuw het geval was.**
- **Schenk blijvend aandacht aan het evenwicht begeleiding en bewaking en zorg dat het personeel de juiste competenties heeft om die balans te bewaren.**

Colofon

**Commissie van Toezicht
voor Jeugdinstellingen**

Maak van afzondering de uitzondering

Jaarverslag 2022

Redactie

Maandcommissarissen: Veerle Borremans, Edwine Bruyndoncx, Lieven Calloens, Ibe Coeck, Jamila De Backer, Wendy De Bondt, Pieter De Loof, Ellen De Mey, Hilde Florquin, Eef Goedseels, Jorgen Goesaert, An Keppens, Denoix Kerger, Kristel Liesenborghs, Ariane Luyten, Lynn Meeuwissen, Evelyn Schaubroeck, Ellen Schryvers, Koen Spruytte, Stijn Suijs, Marina Van den Broeck, Elke Van den Neucker, Ann Vanlulle

Yentl Roels (ondersteunend medewerker)

Eline Strik (secretaris)

Caroline Vrijens (voorzitter)

Foto's maandcommissarissen

Lies Willaert

Vormgeving

rca.be

Druk

Drukkerij Artoos

Verantwoordelijke uitgever

Caroline Vrijens
Kinderrechtencommissaris
Leuvenseweg 86, 1000 Brussel

ISBN: 9789077021507

Wettelijk depotnummer: D/2023/9680/002

De jaarverslag kunt u ook downloaden op cvtj.be en kinderrechten.be

“Als ik op mijn kamer moet zitten, voel ik me boos, of bang, of verdrietig. Als ik die dingen voel, is er kans dat ik de controle over mezelf verlies, dat weet ik van mezelf. En als dat gebeurt, zit ik nog langer alleen en wordt het alleen maar erger. Dus probeer ik mezelf te beheersen. Maar hoe meer ik alleen zit en me opgesloten voel, hoe erger het wordt.”

JONGERE OVER AFZONDERING

Commissie van Toezicht voor Jeugdinstanties

Leuvensesteenweg 86
1000 Brussel

eline.strik@vlaamsparlement.be
02 552 41 18
www.cvtj.be

De Commissie van Toezicht voor
Jeugdinstanties is ingebed in het
Kinderrechtencommissariaat,
een onafhankelijke instelling van
het Vlaams Parlement

